

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Markéta Šindelková

Ingrid Kurzová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení

Ingrid Kurz and her Contribution to the Development of the Theory of Interpreting

Praha 2016

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Ivaně Čenkové, CSc. za neobyčejnou ochotu a vstřícnost při vedení této práce. Velice si cením času, který mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala, a věcných připomínek i cenných rad, kterých se mi od ní dostalo. Taktéž děkuji prof. Dr. Ingrid Kurzové za zaslání některých publikací, informací o současných projektech a zodpovězení mých dotazů formou osobního rozhovoru.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechnu použitou literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby má práce byla uložena v příslušné knihovně Univerzity Karlovy, zpřístupněna prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze, dne 5. 12. 2016

.....

Mgr. Markéta Šindelková

Abstrakt

Diplomová práce s názvem *Ingrid Kurzová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení* je deskriptivní teoretickou studií zabývající se dílem konferenční a televizní tlumočnice, teoreticky tlumočení a profesorky translologie na Vídeňské univerzitě Ingrid Kurzové, rozené Pinterové. Mapuje jednotlivé výzkumné etapy, vývojové tendence a názorové i zájmové posuny, které se dají chronologicky sledovat v člancích, studiích i rozsáhlejších publikacích této badatelky. Práce rovněž informuje o badatelčiných pedagogických a tlumočnických projektech a v neposlední řadě reflektuje přínos Ingrid Kurzové v oblasti interdisciplinární spolupráce. Právě propojení tlumočnického a psychologického vzdělání ji přimělo k prvním experimentům v oblasti simultánního tlumočení.

Klíčová slova: Ingrid Kurzová, teorie tlumočení, interdisciplinární výzkum, kognitivní psychologie, kvalita simultánního tlumočení, stres, média, audiovizuální tlumočení, didaktika.

Abstract

The MA thesis *Ingrid Kurz and her Contribution to the Development of the Theory of Interpreting* is a descriptive theoretical study dealing with the work of the conference and television interpreter, Interpreting Studies scholar and professor of Translation Studies at University of Vienna Ingrid Kurz, born Pinter. This thesis analyses individual stages of her research and looks into the development of her opinions and interests, which can be followed chronologically in her articles, studies and extensive publications. It also informs on teaching and interpreting projects of this researcher and, last but not least, reflects her contribution in the area of interdisciplinary cooperation. The interconnection of psychological and interpreting education inspired her towards the first experiments in the field of simultaneous interpreting.

Keywords: Ingrid Kurz, theory of interpreting, interdisciplinary research, cognitive psychology, quality of simultaneous interpreting, stress, the media, audiovisual interpreting, didactics.

Obsah

1. ÚVOD	8
2. INGRID KURZOVÁ	10
2.1 Biografický profil	10
2.2 Stručný přehled výzkumu	10
2.2 Charakteristika Vídeňské tlumočnické školy	12
3. INTERDISCIPLINÁRNÍ VÝZKUM	14
3.1 Vývoj interdisciplinarity	14
3.2 Neurofyziologické experimenty a výzkum mozkové aktivity	15
3.3 Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení	19
3.3.1. Znalostní báze	20
3.3.2. Rozpoznávání vzorů.....	21
3.2.3. Aktivovaná paměť.....	22
4. POJEM KVALITY TLUMOČNICKÉHO VÝKONU	25
4.1 Aplikace teorie skopos na simultánní tlumočení	25
4.2 Hodnocení tlumočnicků versus hodnocení uživatelů	28
4.3 Další výzkumy kvality z perspektivy uživatele	32
4.5 Názory dalších badatelů.....	35
5. PSYCHOLOGICKÝ STRES PŘI SIMULTÁNNÍM TLUMOČENÍ	37
5.1 Společná východiska	38
5.2 Výzkum stresu	39
5.2.1 Fyzický stres	39
5.2.2 Psychologický stres.....	40
5.2.3 Kombinovaná studie stresu	43
5.2.4 Fyziologický stres – profesionálové versus začátečníci	45
5.2.5 Vliv stárnutí na kvalitu tlumočení.....	46
6. INGRID KURZOVÁ O TLUMOČENÍ V MÉDIÍCH	49

6.1 Televizní tlumočení v Rakousku	49
6.2 Důvody obtížnosti mediálního tlumočení.....	50
6.3 Dva typy akcí a konkrétní příklady z praxe.....	52
6.4 Výzkum kvality	55
6.5 Výzkum stresu	56
7. EMPIRICKÝ VÝZKUM NÁCVIKU TLUMOČENÍ.....	57
7.1 Simultánní poslech a mluvení.....	57
7.2 Kritika předchozích výzkumů nácviku tlumočení.....	58
7.3 Vliv nácviku na kvalitu tlumočení podle výzkumů v letech 1969 a 1990	59
7.4 Zjištění Wallace E. Lamberta ohledně dvojjazyčnosti a lingvistické dominance	62
7.5 Výzkum obtížnosti tlumočení nerodilého mluvčího	63
7.6 Didaktická doporučení.....	65
8. OHLAS NA DÍLO INGRID KURZOVÉ.....	69
9. ZÁVĚR.....	73
10. BIBLIOGRAFIE	75
10.1 Primární literatura.....	75
10.2 Sekundární literatura.....	79
10.3 Diplomové a disertační práce	80
10.4 Internetové zdroje	81
10.5 Rozhovory	83

Seznam zkratek

AIIC	Association Internationale des Interprètes de Conférence
BBC	British Broadcasting Corporation
BITRA	Bibliography of Interpreting and Translation
CNN	Cable News Network
EEG	Electroencephalography
ESIT	École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs
ISO	International Standardization Organisation
NASA	National Aeronautics and Space Administration
NIOSH	The National Institute for Occupational Safety and Health
ORF	Österreichischer Rundfunk
SCIC	Service Commun Interprétation-Conférences
STAI	The State-Trait Anxiety Inventory

1. ÚVOD

Cílem naší diplomové práce je formou deskriptivní teoretické studie rozebrat výzkum a dílo jedné z předních současných teoretiček a profesorek tlumočení, prof. Dr. Ingrid Kurzové. V práci budou zachyceny jednotlivé výzkumné fáze této badatelky, její hlavní teze a jejich reflektování v teoretických pracích dalších autorů. Při analýze vývojových tendencí a názorových posunů se budeme opírat o několik dominantních linií výzkumu.

V úvodní části představíme osobnost Kurzové a poskytneme čtenáři hlavní badatelská východiska a souhrnný přehled jejího výzkumu, který bude detailně rozpracován v dalších kapitolách této diplomové práce. V počátečních odstavcích taktéž podáme stručnou charakteristiku *Vídeňské tlumočnické školy*, do níž Kurzová teoreticky spadá, a poukážeme na ojedinělou kombinaci jejího psychologického a tlumočnického vzdělání, jež ji přimělo k prvním experimentům v oblasti neurologie. Následně se budeme věnovat jednotlivým autorčiným publikacím, jež se dotýkají jak historie, tak teorie tlumočení. Samotnou historií tlumočení se ovšem tato práce zabývat nebude, jelikož ji ve svém díle detailně popsali mnozí další teoretikové.

Nejprve krátce představíme počátky interdisciplinárního výzkumu v tlumočení a poskytneme popis a výsledky experimentů, které Kurzová provedla s cílem sledovat mozkové aktivity během simultánním tlumočení. Vzhledem k autorčině tlumočnickému a psychologickému vzdělání jsou její projekty mnohdy interdisciplinární, a proto bude tlumočnický výzkum následně zasazen do kontextu nových směrů v psychologii a zájmu psychologů o kognitivní procesy probíhající při simultánním tlumočení.

Těžiště práce bude spočívat ve vnímání a hodnocení kvality simultánního tlumočení ze strany jednotlivých účastníků tohoto zprostředkovaného komunikačního aktu. Dále bude náležitě rozebrán vliv stresu na kvalitu simultánního tlumočení a výkon samotných tlumočnicků či studentů oboru tlumočnictví, jelikož stres představuje nedílnou součást jejich každodenního pracovního výkonu. S tímto tématem rovněž souvisejí průzkumy osobnosti, které Kurzová, inspirována předcházejícími studiemi, prováděla. Vzhledem k tomu, že je autorka známá také svým působením ve sféře médií a prací během přímých televizních a rozhlasových přenosů, které s sebou dle jejích zkušeností opět nesou zvýšenou míru stresu, považujeme za vhodné se touto výzkumnou oblastí také zabývat.

Následující část bude věnována empirickému vlivu nácviku tlumočení a dalším experimentům, jež badatelka s ohledem na přínos pro studenty i jejich vyučující provedla. V závěrečných částech svých článků uvádí rady a doporučení, jež budou zohledněny

v posledních odstavcích této kapitoly. V závěru práce shrneme výsledky této teoreticko-deskriptivní studie a budeme reflektovat ohlas ostatních teoretiků i praktiků na práci a výzkum této vídeňské profesorky. Za podstatnou část zjištění se dá považovat přínos Kurzové pro vývoj teorie tlumočení, který bude s určitostí sahat za hranice této vědní disciplíny.

Kromě pedagogicko-teoretických publikací, studií, článků a konferenčních příspěvků publikovaných Kurzovou využijeme pro účely této diplomové práce také internetové zdroje. Videozáznamy dostupné na internetu představují život a dílo Kurzové v širších souvislostech a umožňují leccos lépe pochopit – autorka se totiž v dostupných rozhovorech neomezuje pouze na shrnutí obsahu svých publikací, ale propojuje je s životními událostmi a obohacuje o (pro ni typický) osobní nadhled.¹ Totéž platí o našem osobním rozhovoru, který proběhl na půdě Vídeňské univerzity na podzim tohoto roku. Považujeme jej za velmi cenný zdroj biografických informací a názorů, které naší práci dodají autenticitu a komplexnější pohled na dílo této badatelky.

Vzhledem k tomu, že v České republice doposud nebyla napsána práce většího rozsahu věnující se pouze osobě Kurzové, domníváme se, že by vyhodnocené informace mohly otevřít prostor pro další okruhy zkoumání, které vyplnou z teoretického zmapování problému či empirického zpracovávání materiálu. Kurzová svá díla publikuje v anglickém a německém jazyce, které ne každý zájemce o danou problematiku ovládá, a proto by se tato diplomová práce mohla stát přínosnou pro širší okruh čtenářů sahajících do řad odborníků i laiků zajímajících se o výzkum této autorky.

---

¹ Viz rozhovor s Anthonym Pymem na https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4 [cit. 2016-10-23].

2. INGRID KURZOVÁ

„When I was offered a job at the Department of Psychology, I was thinking, psychology is fine, but I had already started working as an interpreter and I felt it was much more diversified and I also felt that if I took this assistant job, I would never be able to go back to interpreting. So I decided to become an interpreter and I have not regretted it at all.“ (Kurz 14. 10. 2016)²

2.1 Biografický profil

Ingrid Kurzová (*1944) vystudovala psychologii a tlumočnictví/překladačství na Vídeňské univerzitě, a protože v době jejího studia ještě nebylo možné absolvovat doktorské studium v oboru tlumočnictví, disertační práci s názvem *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören*³ (1969) obhájila na katedře psychologie. Počátky její kariéry můžeme sledovat již od roku 1965, kdy začala působit jako konferenční tlumočnice. O tři roky později se jí naskytla možnost tlumočit v rámci přímého vysílání rakouského rozhlasu ORF z průběhu voleb amerického prezidenta Richarda Nixona. Do širšího povědomí se dostala roku 1969, kdy tlumočila průběh a okolnosti vesmírného letu NASA – Apollo 11 na Měsíc, což jí mimo jiné přineslo přízvisko „Mrs. Apollo“ či „Mondfrau“ („Měsíční žena“). Od roku 1976 vyučovala na Institutu tlumočnictví a překladačství a Institutu psychologie při Vídeňské univerzitě, kde se roku 1992 habilitovala.

O šest let později se stala přední profesorkou Centra translologie na Vídeňské univerzitě, dále pak členkou rakouského sdružení tlumočnicků Universitas a do konce roku 2015 působila ve výzkumné komisi Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků (AIIC). Spolu s Evou Fürthauerovou, Elisabeth Schwarzovou a Birgit Strolzovou je činná v oblasti konferenčního poradenství a tlumočnických služeb ve Vídni. Až do minulého roku vedla tlumočnické semináře a diplomové práce na Vídeňské univerzitě a nadále hostuje a přednáší na dalších evropských univerzitách a světových kongresech.⁴

2.2 Stručný přehled výzkumu

Kurzová svým dílem zosobňuje interdisciplinaritu v teorii tlumočení: kromě toho, že se zabývá kvalitou výkonu konferenčního tlumočnicka, tlumočením ve sdělovacích

---

² Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

³ *Vliv cvičení a soustředěnosti na simultánní mluvení a poslech*

Všechny názvy literárních pramenů a citace z německého jazyka přeložila autorka diplomové práce a jsou uvedeny kurzivou pod čarou.

⁴ Viz <http://uepo.de/2011/07/19/prof-dr-ingrid-kurz-mrs-apollo-uber-das-tv-dolmetschen/> [cit. 2016-10-23].

prostředcích (viz výše) i historií tlumočení (viz níže), její psychologické vzdělání umožňuje, aby se ve svých publikacích věnovala také kognitivně-psychologickým aspektům tlumočení. Psychologické vzdělání také významně ovlivnilo její rozhodnutí vstoupit do vědecké komunity. Teorie tehdejších badatelů z oboru psychologie totiž nepovažovala za důvěryhodné a dostatečně empiricky podložené, a to zejména proto, že velká část z nich neměla zkušenosti s praktickým tlumočením.

Již v disertační práci, kterou napsala na katedře psychologie ještě pod svým dívčím jménem Pinterová, se zabývá vlivem cvičení na schopnosti souběžného poslechu a mluvení. Jako výzkumný vzorek využila jak začínající a pokročilé studenty tlumočení, tak profesionální tlumočnické osoby, které nikdy netlumočily. Kurzové se podařilo zjistit, že se jedná o dovednost, která je na základě intenzivního tréninku relativně snadno uchopitelná, a dokázala, že již během krátké doby může dojít k výraznému zlepšení. Další oblastí, jíž se Kurzová zabývá, jsou teorie zkoumající metodu označovanou jako *shadowing* (tzv. stínování, tedy opakování přesného znění toho, co řečník říká), kterou na rozdíl od mnohých kolegů považuje za účinnou a vhodnou pouze v počáteční fázi tlumočnického výcviku, kdy je potřeba umět co nejvěrněji převést projev rodilého mluvčího.⁵ Na základě realizace výzkumu mozkové aktivity metodou EEG, kterou zkoumala zapojení jednotlivých oblastí mozkové kůry, autorka dospěla k výsledku, že za verbální úkony je zodpovědná levá hemisféra mozku, zatímco neverbální činnost je rozložena mezi pravou a levou hemisféru. Při tlumočení do cizího jazyka (tzv. *retour*) se podíl aktivity pravé hemisféry zvyšuje, což reflektuje zvýšené mentální úsilí (Čeňková 2001: 52).

Další oblastí zájmu Kurzové je historie tlumočení. Její první statě popisovaly, jak využívali tlumočení staří Římané a Egypťané. Kurzová v této souvislosti propojila práci se svými zájmy, protože do Egypta za účelem výzkumu podnikla několik cest. Kromě starověku se zabývala i nedávnou historií. V několika článcích shrnula dějiny tlumočení ve dvacátém století. Při této příležitosti realizovala v roce 1985 rozhovor s tlumočnicí Norimberských procesů Marií-France Skunckovou, čehož si velmi považuje. Za svůj přínos tlumočnickému oboru a jeho historii převzala Kurzová 20. března 2012 Cenu Danici Seleskovitchové, která badatelku ke studiu historie tlumočnické disciplíny přivedla. Zjevná inspirace Seleskovitchovou a odkazy na její myšlenky jsou patrné v celém díle Kurzové (jak ostatně zmiňujeme v několika kapitolách naší diplomové práce). Je proto logické, že ve své děkovné řeči vyjádřila obrovskou radost, mj. také proto, že toto ocenění ve svém oboru považuje za

---

⁵ Viz https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4 [cit. 2016-10-23].

obdobné Pulitzerově či Nobelově ceně. Ačkoliv se tato práce historií tlumočení v podání Kurzové nezabývá, je možné i z tohoto děkovného projevu usuzovat, že pro autorku je historie této vědní disciplíny stěžejní. Na jednotlivých příkladech dokazuje, že tlumočníci byli v různorodých situacích přítomni už od počátku civilizace – ať už na obchodních jednáních, mezinárodních konferencích či vrcholných summitech – čímž se snaží u badatelů vzbudit o tuto nedostatečně probádanou oblast tlumočení zájem.⁶

2.2 Charakteristika Vídeňské tlumočnické školy

V souvislosti s vídeňskými badateli se objevuje souhrnný název *Vídeňská tlumočnická škola*. Je to však velmi málo používaný pojem. Sama Kurzová je největší odpůrkyní tohoto termínu. Tvrdí, že takové uskupení ve skutečnosti neexistuje a pojem, jenž se podobá označení francouzské skupiny okolo Seleskovitchové a její pařížské *teorie smyslu*, považuje v rakouském prostředí za zcela nevhodný. Nedá se totiž hovořit o výzkumnících postupujících na základě stejných pravidel – reálně se jedná o dva až tři badatele, z nichž má každý odlišný přístup k dané problematice. Franz Pöchhacker se proti označení *Vídeňská tlumočnická škola* vymezoval již v roce 1995, kdy poukazoval na nedostatečnou akademickou vybavenost Vídeňské univerzity, na jejíž půdě se počátkem devadesátých let nevydával žádný odborný časopis a práce většího rozsahu na tlumočnická témata byly naprostou výjimkou.

Praktický výzkum badatelů se vzhledem k jejich rozdílné specializaci liší, pro všechny však platí, že jsou zároveň teoretiky, praktiky, výzkumníky i pedagogy. Kombinace jejich profesních rolí je vede k mapování didaktických problémů v tlumočnictví a v určité míře i k provádění interdisciplinárních experimentů, které nabyly významu na počátku sedmdesátých let minulého století. V devadesátých letech se začala situace na Vídeňské univerzitě měnit, v současnosti na ní působí větší množství odborníků a probíhá více tlumočnických projektů. Kurzová na pozitivní změny upozornila v osobním rozhovoru, ovšem pouze v souvislosti s rozsáhlejší publikační činností: „*It is hard to give you a conclusive answer. There have been numerous publications by people who teach here at the university, so in this sense you could say that there is Vienna School of Interpreting. When it comes to training, I am not sure. There have been so many changes and I am not enthusiastic about all of them, so I hesitate to give an answer.*“⁷

---

⁶ Viz http://www.prix-danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf [cit. 2016-10-23].

⁷ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

Kurzová kombinuje cvičení dovedností s holistickými metodami⁸, a to vše využitím nových technologií (Pöchhacker 2004: 42). Výzkum se stále více posouvá směrem ke kvantitativním metodám; i Kurzová v rámci svých projektů využívá sběr dat pomocí hloubkových či polo-strukturovaných rozhovorů, poznámek z pozorování a ve velké míře též dotazníků. Stejně jako Pöchhacker se domnívá, že stres, kontakt s řečníkem a psychosociologické faktory budou ještě dlouho hlavními tématy výzkumu (Snell-Hornby 2006: 117). Oba popisují tlumočení v médiích jako vrchol moderních technologií, poukazují na nové typy tlumočení na dálku, rostoucí oblíbenost videokonferencí, které šetří peníze i čas strávený na cestách, a zamýšlí se i nad budoucím snížením poptávky po konferenčním tlumočení v důsledku stále rostoucí úlohy a rozšíření angličtiny jako globální *lingua franca*.

---

⁸ Holistický přístup spočívá v celostním pohledu na svět. Vlastnosti systému nelze určit pomocí významu jeho částí, naopak je nutno brát v potaz vztahy mezi těmito částmi a systém jako celek.

3. INTERDISCIPLINÁRNÍ VÝZKUM

„Psychologists have studied cognitive processes in great detail so why not benefit from them? It helps students to realize that there will be problems from the very beginning because things have not gone to the autonomous phase yet!“ (Kurz 14. 10. 2016)⁹

V úvodu své souhrnné publikace *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*¹⁰ (1996) Kurzová tvrdí, že všechny její experimenty jsou založeny na sdělení poznatků mezi jednotlivými, mnohdy příbuznými disciplínami. Sama svou roli vnímá jako vyplnění mezery, která byla v posledních desetiletích často zmiňována a kterou přesně vyjadřuje výrok Daniela Gila z roku 1990: „... *although interpretation literature includes a fair amount of speculative theorizing, it contains very little scientific research.*“ (Gile in Kurz 1996b: 15). Hlavní snahou a zároveň i přínosem Kurzové pro vývoj teorie tlumočení je tedy empirické ověření vlastních nebo předešlých tlumočnických tezí či hypotéz, na jejichž základě iniciuje mnohé výzkumy. Proto ji také Franz Pöchhacker řadí do interdisciplinárního – neurolingvistického paradigmatu, v němž figuruje potřeba experimentálního výzkumu, který nebude prováděn pro tlumočnický, ale tlumočnický a na tlumočnických samotných.

Ve výše uvedené publikaci, která je zároveň autorčinou habilitační prací, se Kurzová mimo jiné věnuje kvalitě tlumočnického výkonu, poznatkům z kognitivní psychologie aplikovatelným na simultánní tlumočení, empirickému výzkumu vlivu cvičení, osobnosti tlumočnicka a výsledkům neurofyzilogických experimentů. Nejprve chronologicky rozebírá dosavadní vývoj zkoumaného tématu a až poté, co přiblíží vědeckou činnost svých kolegů či předchůdců, popisuje vlastní výzkum. Tento postup je patrný ve všech částech práce vyjma oblasti mediálního tlumočení. Své poznatky zasazuje do dobového kontextu a srovnává je s výsledky ostatních badatelů.

3.1 Vývoj interdisciplinarity

První psychologické pokusy v oblasti tlumočení spadají do šedesátých let dvacátého století, kdy je začali praktikovat experimentální psychologové jako například Henri Barik a David Gerver. Týkaly se kapacity zpracování informace, fázového posunu, rychlosti řeči, segmentace výchozího sdělení nebo tematiky rozdělení pozornosti. Kurzová se z této

---

⁹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

¹⁰ *Simultánní tlumočení jako téma interdisciplinárního výzkumu*

průkopnické skupiny částečně vyčlenila, jelikož nebyla pouze psycholožkou zkoumající oblast tlumočení, ale zejména konferenční tlumočnicí, která získala paralelně ještě vysokoškolské psychologické vzdělání. Její experimenty tudíž netrpěly nedostatkem znalostí základních principů tlumočení, který vyčítala svým předchůdcům: „*This really irked me, it was like the blind talking about colors!*“¹¹ Z metodologického hlediska autorka vytvářela hypotézy, které jakožto psycholožka experimentálně ověřovala. Domníváme se tedy, že právě Kurzová přispěla k tvrzení, že tlumočnický výzkum má kořeny spíše v experimentální psychologii než v lingvistice nebo literární teorii.

3.2 Neurofyziologické experimenty a výzkum mozkové aktivity

Abychom nastínili pozadí prvního experimentu Kurzové, stručně popíšeme v následujících odstavcích historický vývoj a výsledky prvních neurologických výzkumů. Jedná se o informace, které se k badatelce dostaly ještě předtím, než se rozhodla pro vlastní experiment. První výzkumy se věnovaly použití rozdílných tlumočnických strategií v závislosti na rozdílné míře zkušenosti, zapojení hemisfér při tlumočení do cizího a mateřského jazyka a dále pak zastoupení jazyků v mozku bilingvního jedince, které bylo nejprve dáváno do protikladu s tlumočnickem s jedním mateřským jazykem. Některé z nich však narazily na kritiku, neboť jim bylo vytýkáno, že neužívají věrohodnou metodologii a spíše reflektují osobní názory svých autorů. Výjimku představovala právě Kurzová.

Už více než sto let je známo, že funkce obou hemisfér mozku se navzdory jejich morfologické podobnosti výrazně liší. Jedny z prvních pokusů ukázaly, že ztráta řeči souvisí s poškozením levé hemisféry. Hypotéza spočívala v tom, že obecně je za porozumění, zpracování a produkci řeči odpovědná právě levá hemisféra. Od počátku devadesátých let ale víme, že lidský mozek je složen ze dvou rovnocenných a doplňujících se hemisfér, z nichž každá je v některých kognitivních procesech nadřazena té druhé. Po narození mají obě hemisféry možnost rozvíjet jazykový potenciál, ale levá hemisféra je v tomto ohledu aktivnější a vyvíjí se rychleji.

V současné době existují metody výzkumu, které umožňují hemisféry pozorovat odděleně, a přinést tak poznatky týkající se organizace mozkových procesů. Faktorem, o kterém se často diskutuje, je pohlaví, protože bylo zjištěno, že se odlišně vyvíjejí jazykové schopnosti chlapců a dívek. Dívky se učí číst rychleji a obecně se v průběhu jejich vývinu nevyskytuje tolik poruch, chlapci mají naopak vyvinutější prostorové vnímání a vizuální

---

¹¹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

myšlení. Zásadní otázkou se v době profesionalizace tlumočnické disciplíny stala struktura a rozdělení mozkových činností u bilingvních osob. Neurolingvisté a psycholingvisté se zabývají tím, jestli ve zpracování druhého jazyka hraje úlohu i pravá hemisféra, a pokud ano, tak do jaké míry. Existují dva způsoby zkoumání: zaprvé se jedná o pozorování osob, které mají poškozený mozek, zadruhé o experimentální výzkum zdravých jedinců. Otázka, již si Kurzová v této souvislosti vzhledem k četným výzkumům pokládá, zní, která hemisféra při zpracování jazyka dominuje, ovládáme-li více jazyků.

Studií na toto téma bylo v osmdesátých letech vypracováno několik. Výsledky jsou rozdílné, často dokonce zcela protichůdné. Některé výzkumy zjistily, že levá hemisféra je více zatížená jak u dětí, tak u dospělých, a to během zpracování prvního i druhého jazyka. Podle Martina L. Alberta a Loraine K. Oblerové se bilingvní osoby při učení druhého jazyka více opírají o pravou hemisféru, ale míra, do jaké je využívána, závisí na věku, ve kterém si druhý jazyk osvojují. V obou případech jde tedy o asymetrické zatížení hemisfér, ovšem s naprosto rozdílnou lokací.

Harvey Sussman naopak tvrdí, že struktura zatížení je symetrická jak u jednojazyčných, tak dvojjazyčných osob. Svou hypotézu se snažil dokázat na probandech, kteří měli angličtinu jako první jazyk, druhý jazyk, anebo se oba jazyky učili současně. Výsledky výzkumu se od předchozích studií lišily: ti, kteří se oba jazyky naučili před šestým rokem života, využívají silněji levou hemisféru a u těch, kteří si druhý jazyk osvojovali později, dominuje v případě zpracovávání prvního jazyka levá hemisféra a v případě druhého jazyka je zatížení symetricky rozdělené. Obecně však platí, že pravá hemisféra hraje u dvojjazyčných osob větší roli. Již na základě těchto rozdílných zjištění se ukázalo, že zkoumaná problematika je velmi složitá a jen obtížně se dá shrnout do jednoduchých a jednoznačných závěrů. Také rozdělení působnosti obou hemisfér na symetrické a asymetrické je třeba chápat jako přibližné a zjednodušující, neboť nikdy nejde o čistou polarizaci činnosti.

Dalšími výzkumníky v této oblasti jsou Franco Fabbro a Laura Granová, kteří na univerzitě v Terstu zkoumali zatížení hemisfér u bilingvních osob metodou dichotického poslechu. Sledovali tři skupiny praváků: tlumočnice v prvním ročníku, tlumočnice ve čtvrtém ročníku a studentky medicíny. Do sluchátek jim pouštěli anglická a italská čísla. Obvykle hrálo větší úlohu pravé ucho, jež je spojeno s levou hemisférou. Výjimkou byly pouze studentky ve čtvrtém ročníku, které při poslechu anglického jazyka více využívaly levé ucho. Na základě toho vědci usoudili, že během intenzivního tréninku stále více roste úloha pravé hemisféry (Kurz 1996b: 168).

Výzkumem, který Kurzové poskytl důležitý podnět k samostatnému bádání, byla práce Sylvie Lambertové a Brigitte Kraushaarové z univerzity v Otavě. V experimentu testovaly dvacet jedna osob – tlumočnicků v prvních letech studia a profesionálních tlumočnicků, jejichž mateřským jazykem byla buď angličtina, nebo francouzština. Ti tlumočili vždy do mateřštiny, a to ve třech fázích: nejprve jim byl projev pouštěn do obou sluchátek zároveň, poté do pravého a levého sluchátka odděleně. Při poslechu přes levé ucho se v jejich projevu objevilo méně chyb, což Lambertovou překvapilo. Výsledek podle ní mohl znamenat, že prostřednictvím pravého ucha tlumočnick kontroluje svůj výstup, ale mohl také vypovídat o dominanci pravé hemisféry a prokazovat, že dvojjazyčné osoby ji skutečně využívají více. A právě na základě této otázky, na niž se jako odpověď nabízely obě alternativy, s výzkumem začala i Kurzová (Kurz 1996b: 156–170).

Publikační činnost Kurzové významně zasahuje do oblasti neurologického výzkumu, který probíhá prostřednictvím moderních zobrazovacích metod. Spolu s Helmutem Petschem z Ústavu neurofyziologie Vídeňské univerzity, jenž projevoval velký zájem o jazyky a měl zkušenosti ze srovnávání mozkové aktivity hudebníků a osob nehrajících na hudební nástroj, prováděla zajímavý výzkum za pomoci elektroencefalografie (EEG), diagnostické metody Hanse Bergera používané k záznamu časové změny elektrického potenciálu způsobeného mozkovou aktivitou. Metoda, jejíž aplikace se po nástupu počítačové technologie těšila stále větší oblibě, mohla monitorovat aktivitu mozku při provádění složitějších kognitivních úkonů až po dobu několika hodin. Byla dostupná, spolehlivá a nijak významněji zkoumané osoby nezatěžovala.

Poté, co autorka překládala studii psychofyziologického stresu členů orchestru, si uvědomila, že faktory umocňující nervozitu, jako je například nutnost soustředění, možnost chyby nebo přehmatu a kritika ze strany kolegů i publika, mohou být kromě hudebníků s určitostí aplikovány i na konferenční tlumočnický. Kurzové se dostalo od Ústavu neurofyziologie značné podpory expertů a techniků a též jí bylo umožněno používat nejmodernější a nejdokonalejší dostupné vybavení. Petsche navrhoval užší výběr konkrétních cílů a experiment měl odpovědět na tři otázky:

- 1) Jaký je rozdíl mezi EEG záznamem simultánního tlumočení a záznamem klidového stavu?
- 2) Liší se nějak záznam simultánního tlumočení od záznamu jiné psychicky náročné činnosti (například složitých kognitivních úkolů, jako jsou početní úkony)?
- 3) Jaký je rozdíl v nervové činnosti probíhající při simultánním tlumočení v jednotlivých směrech (z cizího do mateřského jazyka a obráceně, tedy tzv. *retour*)?

Tohoto experimentu se zúčastnili čtyři konferenční tlumočníci (jeden muž a tři ženy), kteří měli splnit několik konkrétních úkolů: oboustranné simultánní tlumočení mezi anglickým a německým jazykem, trvající v každém směru čtyři minuty, *shadowing* v případě obou jazyků a provádění početního úkonu a poslech Mozartovy hudby, z nichž oba úkoly trvaly vždy jednu minutu. Jako zkušební texty byly vybrány podklady z kongresu na téma *Evropa 1992* (Kurz 1996b: 156–170).

Pozoruhodnost celého experimentu spočívala ve vnitřní řeči: probandi měli po celou dobu zavřené oči a úmyslně slova nevyslovovali, aby signál nebyl rušen pohyby artikulujících úst. Badatele by mohla napadnout otázka, do jaké míry mohly být výsledky tohoto experimentu ovlivněny právě tím, že tlumočníci de facto netlumočili, a někteří kritici také poukazují na nepřirozenost celé situace. Nabízí se samozřejmě otázka, zdali by se mohlo reálné tlumočení z hlediska kognitivních procesů lišit. Zdá se pravděpodobné, že při pouhé myšlence na vyslovené nemůžeme pociťovat takový stres a napětí jako v situaci reálného tlumočení, a následně tak může být naše soustředěnost podstatně slabší.

Kurzová a Petsche zjistili, že i přes individuální rozdíly v mentálních procesech existují charakteristické vzory, které podtrhují různé kognitivní aktivity. To, za jakou mozkovou aktivitu je zodpovědná která část mozku, zjišťovali na základě určování koherence mezi jednotlivými mozkovými oblastmi. Koherence je parametr, který označuje stupeň podobnosti mezi dvěma signály, a tento vztah se dá dále interpretovat jako stupeň vzájemného působení mezi mozkovými hemisférami. Hodnota může být buď 0 (mezi signály neexistuje žádná vazba), nebo 1 (signály jsou identické) (Kurz 1996b: 171). Takzvané pravděpodobnostní mapy zobrazují stupeň pravděpodobnosti vazeb mezi konkrétními oblastmi a během určitých kognitivních úkolů (Kurz 1995b: 6).

Z kontextu výsledku tohoto pokusu je nutné zdůraznit, že v případě čistě jazykových úkolů je hlavní část úsilí soustředěna v levé spánkové oblasti. Spánková oblast pravé hemisféry mozku pak hraje důležitou úlohu v mentálním úsilí převodu jazykového materiálu z mateřského do cizího jazyka, která je ještě podstatnější v případě tlumočnicků-praváků. Ačkoliv je zatížení levé hemisféry stále silnější, experiment potvrdil platnost hypotéz Sussmana, Fabbra i Granové, tedy že v jazykových úkonech hrají roli obě hemisféry. Byly zjištěny jak rozdíly v mentálním úsilí v klidovém stavu a při tlumočení, tak v případě srovnání konkrétních jazyků. V neposlední řadě se lišilo verbální myšlení (simultánní tlumočení a *shadowing*) od neverbálních úkonů. Závěrem můžeme doplnit, že hodnota výsledků je ještě podpořena tím, že se popisovaný experiment po měsíci opakoval, nepřinesl žádné protichůdné informace a předešlé závěry naopak plně potvrdil (Kurz 1996b: 174–186).

O průběhu a výsledcích uvedeného pokusu badatelka pojednává ve starších článcích s názvy *A Look into the „Black Box“ – EEG Probability Mapping during Mental Simultaneous Interpreting* (1994) a *Watching the Brain at Work – An Exploratory Study of EEG Changes during Simultaneous Interpreting* (1995), jež se jak formou, tak obsahem podobají. Přínos experimentu Kurzová spatřuje právě v interdisciplinaritě, která je patrná například již z toho, že Petsche tento výzkum rozšířil na oblast bilingvních tlumočnicků a leváků. Sama zdůrazňuje především to, že bez svého psychologického vzdělání a ochoty ze strany Ústavu neurologie Vídeňské univerzity by nikdy obdobný pokus nemohla uskutečnit. Experimenty tohoto typu nejen otvírají nové, nezodpovězené otázky ohledně kognitivních procesů probíhajících v lidském mozku, ale též sbližují tlumočnickou a neurologickou komunitu a poukazují na důležitost použití počítačem podporovaných neurofyziologických metod (Kurz 1995a: 179). Ve výzkumu mozkových aktivit následovali finští badatelé a výzkumníci z Ženevy v čele s Barbarou Moser-Mercerovou. Ačkoliv se Kurzová o výsledcích jejich výzkumů nijak blížeji nevyjadřovala, podotkla, že nakonec vždy potvrdily poznatky prvních výzkumníků v této oblasti: „*I must say I have not followed up with these. Technology has greatly improved of course, but the results, as far as I know, actually confirmed the first findings. But they go into greater detail of course.*”¹²

Výzkum na základě metody *EEG* sice nemusí být považován za přínosný pro didaktiku, jelikož zkoumá tzv. tiché tlumočení a neodvozuje tedy praktické výsledky, ale plně ukazuje, z kolika perspektiv lze na komplexní tlumočnickou disciplínu nahlížet (Pöchhacker 1994: 14). I když v současné době neurolingvistický přístup k tlumočnickému výzkumu ustupuje z centra pozornosti badatelů, Kurzová jej považuje za svůj největší úspěch a další experimenty v této oblasti pochopitelně doporučuje. Zdůrazňuje však, že by měly probíhat systematicky, opakovaně a v co nejtěsnější spolupráci s neurology, jejichž odborný posudek by zaručil, že výsledky nebudou ovlivněny nehomogenním vzorkem vybraných osob nebo subjektivní či dokonce špatnou interpretací snímků ze zobrazovacích metod.

3.3 Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení

Kognitivní psychologie experimentálně zkoumá struktury a procesy odehrávající se v mozku, a proto vědcům nabízí rozsáhlé možnosti realizovat výzkumy, jejichž výsledky budou aplikovatelné na simultánní tlumočení. K jejímu vývoji významně přispěl rozvoj informačních technologií, které do značné míry umožnily provádět experimenty popisované

---

¹² Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

v této práci. Kurzová zastává názor, že procesy probíhající při běžné komunikaci jsou totožné s procesy probíhajícími při simultánním tlumočení. Jak vnímání a soustředěnost, tak paměť a znalosti s procesem simultánního tlumočení ve velké míře souvisejí.

Kognitivní procesy lze označit za procesy porozumění, produkce jazykových prvků a zpracování informací, které v průběhu života přijímáme. Kurzová identifikuje tři základní složky systému lidského zpracování informací. Jsou jimi znalostní báze, rozpoznávání vzorů a aktivovaná paměť.

3.3.1. Znalostní báze

Do této složky zařazujeme deklarativní vědomosti, tj. znalosti věcí a faktů, které lze popsat slovy, a procedurální vědomosti, které označují postupy a pravidla, jak určitou činnost provádět. Naše dovednosti nejsou vrozené, nýbrž nabyté v průběhu života. V době dospívání sice čteme a píšeme automaticky, ale i těmto činnostem jsme se museli naučit. Mezi složitější činnosti, které vyžadují odbornou znalost a cvičení, patří právě tlumočení. Pro všechny dovednosti pak platí, že se člověku časem zautomatizují, a to ve třech fázích definovaných Johnem Andersonem: kognitivní, asociační a autonomní.¹³

1) V *kognitivní fázi* si osvojujeme deklarativní vědomosti – jednotlivé kroky a pravidla, jimiž se musíme řídit. V tomto okamžiku si je ještě vybavujeme odděleně, strukturovaně a ve správném pořadí. Jako studenti tlumočení se například musíme naučit zacházet s mikrofonom a jiným technickým zařízením, a až ve chvíli, kdy tyto úkony bezpečně ovládáme, se můžeme hned zpočátku soustředit na samotný obsah projevu řečníka a zabývat se faktory, jako je rychlost nebo plynulost projevu.

2) V *asociační fázi* se výše popsané vědomosti přeměňují na vědomosti procedurální.¹⁴ Jednotlivé kroky činnosti si již nevybavujeme systematicky a odděleně, umíme se vyhnout chybám, proces se postupně automatizuje a my se v této fázi poprvé plně soustředíme na poslech.

3) Během *autonomní fáze* se náš projev stává rychlým a plynulým. Kromě schopnosti tlumočit bychom se měli umět vypořádat s rušivými faktory, jako je cizí přízvuk nerodilého mluvčího nebo neuspořádaný projev neprofesionálního řečníka. Kurzová uvádí, že v této fázi již nejsme schopni retrospektivně vyjmenovat dílčí kroky, jež k plnému osvojení naší činnosti vedly.

---

¹³ Viz http://act-r.psy.cmu.edu/peoplepages/ja/ja_bio.html [cit. 2016-10-23].

¹⁴ To však neznamená, že se deklarativní a procedurální znalosti vylučují – Kurzová například uvádí, že i během plynulého projevu mnoho tlumočnicků stále pamatuje na použití správných gramatických tvarů.

Výše popsané změny tedy vedou ke zvýšení rychlosti a plynulosti tlumočení a zároveň ke snížení vědomé kontroly probíhajících procesů. V počátečních fázích studia tlumočení je vědomá kontrola nevyhnutelná, neboť souvisí s volbou a realizací vhodných strategií a stejně tak s vytvářením širších úseků informací, které jsou následně uloženy v paměti. Čím více se činnost tlumočnicka v prvních ročnících studia automatizuje, tím více se celková kapacita a s ní i kognitivní zátěž uvolní.

Další termíny z kognitivní psychologie, které Kurzová zmiňuje a následně aplikuje na stěžejní oblast své činnosti, tedy simultánní tlumočení, jsou dvě kategorie procedurálních vědomostí: algoritmy a heuristiky.

1) *Algoritmy* jsou postupy jednání, které při řádném provedení vedou ke správnému výsledku. Jako příklad Kurzová uvádí vázání tkaničky, jež sestává z jednotlivých kroků, které jsme se jako děti učili systematicky po sobě. V tlumočení lze za algoritmy považovat opakované fráze a klišé užívané kupříkladu při zahájení a ukončení konference.

2) *Heuristiky* jsou obecná pravidla, která vedou k pravděpodobnému vyřešení problému a do procesu vstupují ve chvíli, kdy žádný algoritmus není k dispozici. Příkladem může být situace, kdy na konferenci neporozumíme první větě projevu a v tlumočení budeme jednat na základě vlastní zkušenosti. Proto diváky z perspektivy mluvčího uvítáme, poděkujeme za to, že se dostavili v tak hojném počtu, a vyjádříme radost z toho, že jsme byli na danou konferenci pozváni. Toto jednání nám tedy pravděpodobně pomůže v počáteční nejistotě, ale celkový úspěch pochopitelně závisí na následujících strategiích tlumočnicka (Kurz 1996b: 173–177).

3.3.2. Rozpoznávání vzorů

Dlouho se předpokládalo, že tlumočníci musí mít pro úspěšné vykonávání profese vynikající dlouhodobou paměť. Kognitivní psychologie klasicky rozlišuje paměť senzorickou, krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou, ale Kurzová uvádí i paměť echoickou¹⁵. Ta je součástí nejkratší, senzorické paměti a na základě sluchu zachycuje uplynulé dvě až tři sekundy hovoru (Čeňková 2001: 54). Badatelka druhy paměti zmiňuje v souvislosti s rozpoznáváním vzorů.

Příchozí podněty musí za velice krátkou dobu, kdy jsou v senzorické paměti k dispozici, nabýt významu, a to buď srovnáním s podněty, které jsou již v paměti uloženy,

---

¹⁵ Viz http://industry.biomed.cas.cz/332/www332_CZ/dokumenty/Modul1.pdf [cit. 2016-10-23].

nebo na základě znakové analýzy, při níž jsou identifikovány a posléze kombinovány jednotlivé složky podnětů. Jedná se o první fázi procesu zpracování příchozí informace: po zachycení zvukového signálu musí tlumočnick tuto informaci dekodovat, tedy určit význam sdělení, a převést jej do povrchové struktury cílového jazyka. Pochopitelně platí, že čím běžnější určitý podnět je, tím méně pozornosti a soustředění musíme na jeho rozpoznání vynaložit.

Proces vztahující se na příchozí smyslové informace nazýváme *bottom-up*. Vedle něj hraje ústřední roli proces *top-down*, při kterém je pro rozpoznávání používán kontext situace a naše subjektivní očekávání. Stejně jako pro výše uvedený popis jednotlivých fází i zde platí, že čím je podnět obvyklejší a očekávanější, tím větší je rychlost jeho rozpoznání. I v tomto typu automatizace zastává důležitou úlohu cvičení, což Kurzová dokazuje na provedených experimentech. Při rozpoznávání vzorů jsou slova chápána jako komplexní podněty a označována jako redundantní – sestávají z mnohem více znaků než z těch, které jsou nutné pro jejich rozeznání. Touto myšlenkou se dostáváme přímo k simultánnímu tlumočení, kde nejpodstatnějším faktorem je kontext, díky kterému vyrozumíme a v tlumočení verbalizujeme to, co nebylo explicitně řečeno (Kurz 1996b: 177–183).

3.2.3. Aktivovaná paměť

Kurzová využívá komplexní model pracovní paměti od Alana Baddeleyho a Grahama Hitcha.¹⁶ Jedná se o jiné označení paměti krátkodobé, v níž probíhá většina procesů, jež využíváme k řešení momentálních problémů. Autorka vycházela ze skutečnosti, že různé části mozku jsou zodpovědné za různé typy informací, které se do pracovní paměti dostanou přes paměť senzoricou. Vyzdvihuje důležitost vědomé aktivní paměti, tedy to, že z téměř neomezeně rozsáhlého množství uložených informací jsme nakonec schopni využít pouze malé množství těch, které jsou v dané situaci zrovna k dispozici. Jedná se o pět až sedm funkčních jednotek paměti, které se nazývají *chunks*. Autorka pro lepší vysvětlení toho, co *chunk* znamená, shrnuje výsledky studií zabývajících se pamětí hráčů šachu.

Zmiňuje například experiment De Groota, který paměť netestoval pouze s využitím konkrétních figurek na šachovnici, nýbrž celých uskupení šachových figur a kombinací tahů, kterými je možné během hry postupovat. Hráčům byla na dobu pěti sekund ukázána šachovnice s rozehranou partií. Když poté měli pozice figurek zpětně rekonstruovat, objevil se mezi zkušenými šachisty a začátečníky značný rozdíl: zkušení byli úspěšní ve dvaceti

---

¹⁶ Viz http://it.pedf.cuni.cz/strstud/edutech/2008_Teorie_dualniho_kodovani_Hedbavny/ [cit. 2016-11-26].

případech (správně umístili dvacet figur z celkového počtu dvaceti osmi figur), nezkušení pouze v pěti až sedmi. Ačkoliv Kurzová neuvádí přesný počet probandů a poměr zkušenějších a začátečníků, tímto příkladem potvrzuje všechny výše popsané informace: zaprvé je pro bezpečné osvojení jakékoliv aktivity potřeba dlouhodobý nácvik, jímž se zlepšují nejen strategie, ale i krátkodobá paměť; zadruhé celý proces na základě časté aktivace paměti probíhá rychleji a vyžaduje stále menší soustředění; zatřetí autorka poukazuje na konkrétní potvrzení Millerova „magického čísla 7 (± 2)“ (Kurz 1996b: 187).

V tuto chvíli je namístě přiblížit rozdíl mezi začátečníky a experty/profesionály, který bude dále reflektován v kapitole o stresu a empirickém vlivu nácviku tlumočení. U zmíněného příkladu hráčů šachu badatelka zdůraznila, že zkušení šachisté nevnímají šachové figurky odděleně, nýbrž mají znalosti a dovednosti ukotvené ve větších jednotkách, a proto jsou schopni si zapamatovat a zpětně zrekonstruovat více správných konfigurací. Tento poznatek můžeme vztáhnout i na tlumočení. Expertem/profesionálem rozumíme osobu, jež má za sebou na rozdíl od začátečníka dlouholetou praxi a četné zkušenosti. Faktické znalosti a dovednosti experta/profesionála jsou lépe organizované a propojené s ostatními obory a jeho dlouhodobá paměť představuje rozsáhlou síť konkrétních situací nebo projevů, z nichž během tlumočení téměř automaticky volí vhodný výraz. Právě v této propojenosti a efektivitě vybavování informací tkví hlavní rozdíl ve srovnání se začátečníky, kteří mají v oboru málo zkušeností nebo vůbec žádné zkušenosti. Ještě neumějí kontext bezpečně rozpoznat a vnímají každou výpověď individuálně, což se projevuje v jejich tendenci držet se neznámých a mnohdy i nepodstatných informací, které je v plynulém projevu pouze zpomalují (Kurz 1996b: 183–199). S tím částečně souhlasíme – zkušený tlumočník čerpá z dávno nabytých informací a disponuje rozsáhlými zkušenostmi z praxe, ale na druhou stranu nemusí být tak flexibilní. Začátečník má lepší schopnost učit se, rychleji reagovat, může být lépe připravený a mnohdy má vzhledem k věku lepší paměť.

Tato kapitola jasně dokazuje, že vše, co Kurzová do svých publikací zahrnuje, má se simultánním tlumočením přímou souvislost, ačkoliv se některé části textu mohou jevit jako redundantní (např. výčet předchozích výzkumů, vysvětlení odborných termínů z kognitivní psychologie či shrnutí literatury, která se k popisovanému tématu váže). Mentální procesy, které badatelka shrnuje, přesně vypovídají o tom, jak ve skutečnosti jedná tlumočník: čím více se věnuje usilovnému nácviku tlumočení, tím jsou jím používané strategie automatictější a jeho projev rychlejší a plynulejší. Díky ustálené znalosti faktů je též schopný logicky

domyslet, co má řečník na mysli, ačkoliv to nebylo explicitně zmíněno nebo výpovědi přesně neporozuměl.

Z publikací Kurzové lze tedy vyvodit jednoznačné závěry relevantní pro tlumočení: cílem tlumočnicka je aktivace vzorů, jež se neobejde bez znalosti kontextu. Tlumočení nikdy neprobíhá ve vakuu a vždy je zasazeno do konkrétní situace. Určitá míra redundance je v projevu autora výchozího projevu též samozřejmostí. I z pozice studenta a dosud nabytých zkušeností můžeme potvrdit, že účelem kvalitního tlumočení není převod jednotlivých slov, nýbrž hlavně smysl, který obvykle dokáže zkušenější tlumočnick na základě kontextu odvodit. Samozřejmě je zapotřebí také analytické a logické myšlení a hlavně talent. Simultánně tlumočit totiž nemůže každý, ale pouze ti, kteří disponují určitými intelektovými a neurologickými předpoklady. Verbální kontext lze aplikovat například na homonyma, z nichž správnou variantu tlumočnick určí právě na základě dané situace. Situačním kontextem pak může být gestikulace, mimika nebo držení těla řečníka, které spolu s reakcí posluchačů tlumočnickův výběr vhodných ekvivalentů též usnadňují.

Kurzová své poznatky formuluje vždy s ohledem na jejich využití v praxi: i začátečnickům je dobře známé, že tlumočení na začátku konference je vždy náročnější, protože se více soustředíme na konkrétní slova, a až v průběhu události dostatečně pronikáme do probírané tematiky a jsme schopni lépe předvídat. Mohli bychom však namítnout, že ačkoliv se musíme nejprve adaptovat na přízvuk a komunikační styl řečníka, výkon závisí na naší věcné i jazykové připravenosti a především předchozím odpočinku. Mnohdy se totiž stává, že s postupující konferencí vstupuje do hry únava a výkon tlumočnicka se začíná horšit. Kurzová však explicitně zmiňuje složitost tlumočení vlastních jmen a čísel, v němž se i zkušený profesionálové dopouštějí vynechání nebo zkomolení. V neposlední řadě je potřeba uvést, že o tlumočnických dovednostech můžeme hovořit až v případě, kdy tlumočnick plně ovládá jazykovou i procedurální stránku, samostatně kontroluje svůj výstup a tam, kde je to nutné, se dokáže pohotově opravit.

4. POJEM KVALITY TLUMOČNICKÉHO VÝKONU

„Very often, a good interpreter is two quite different people, being one thing to a conference participant and another to a colleague.“ (Cartellieri in Kurz 2001a: 396)

Na kvalitu tlumočení, jež je Kurzovou definována jako spokojenost uživatele (Kurz 2003: 19), můžeme nazírat z různých perspektiv. Badatelka se nejvíce soustřeďuje na charakteristiku kvality z pohledu posluchače/uživatele/klienta, ale zdůrazňuje, že toto hledisko jistě není jediným kritériem pro hodnocení tlumočnického výkonu. Empirický výzkum očekávání a požadavků posluchačů, jenž byl poprvé proveden na vzorku konferenčních tlumočnicků, je však pro vývoj translologie velice důležitý, protože na základě znalosti toho, co uživatel vyžaduje, můžeme nejen zlepšit svou roli v jednání s klienty a usnadnit tím celý komunikační proces, ale také přinést nová doporučení pro studium tlumočení. Proto se Kurzová snaží srovnat očekávání posluchačů s profesionálními standardy, které konferenční tlumočníci dodržují, a také odpovědět na to, jak vypadá „dobré tlumočení“, co pro posluchače znamená a jestli pro všechny uživatele znamená totéž. V každém případě platí, že tlumočení musí odpovídat potřebám uživatele, jenž je všemi teoretiky považován za konečný článek celého komunikačního procesu (Kurz 2003: 5).

Úvodem této kapitoly považujeme za důležité poukázat na fakt, že problematika kvality tlumočnického výkonu úzce souvisí i s tématem stresu a dále s navazující částí o tlumočení v médiích. Zmíněné oblasti proto budou analyzovány postupně a vždy budou zasazeny do kontextu jednotlivých kapitol. O propojenosti výzkumných oblastí Kurzové svědčí již to, že ve studiích, v nichž popisuje své poznatky ze zkoumání kvality, se objevuje srovnání s výzkumem v médiích. Níže budou reflektovány názory ostatních teoretiků, o nichž se Kurzová v úvodu svých statí vyjadřuje, popsána východiska, průběh a výsledky jejího vlastního výzkumu a zmíněny navazující studie dalších odborníků v čele s Peterem Moserem.

4.1 Aplikace *teorie skopos* na simultánní tlumočení

AIIC, jež celosvětově sdružuje profesionální tlumočníky a nastavuje standardy pro vykonávání tlumočnické praxe, už od svého založení v roce 1953 klade důraz na kvalitu tlumočení a vhodné pracovní podmínky. Spolu s Mezinárodní organizací pro normalizaci (ISO) byly vypracovány první normy pro tlumočnické kabiny. Členové této profesní organizace měli od počátku dbát na to, aby výběr slov byl adekvátně přizpůsoben situaci. Kupříkladu dle Herberta jsou u diplomatické konference důležité nuance slov, u shromáždění

odborníků technické výrazy, u literární akce zase elegance výrazu a u politické události naopak výstižnost projevu (Kurz 1996b: 136).

Již Seleskovitchová upozorňovala na to, že tlumočnický proces nikdy nekončí v kabině a vždy zohledňuje samotného příjemce. Ostatní teoretikové se s jejím názorem ztotožňují a Kurzová tuto myšlenku explicitně zmiňuje hned v několika svých článcích. Karla Déjean Le Féalová a David C. Snelling se o příjemci vyjadřují jako o neopomenutelném faktoru, Heidemarie Salevská a Gelij Černov zase zdůrazňují situační kontext. Kurzová se následně zamýšlí nad tím, jak simultánní tlumočení a to, jak se o něm vyjádřili její předchůdci, souvisí se *teorií skopos*.

Hans Vermeer a Katharina Reissová tuto teorii definovali v publikaci *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* (1984) jako teorii platnou pro překlad i tlumočení. V *teorii skopos* je podstatná skutečnost, že se v procesu překládání nejedná pouze o převod jazyka v daném kontextu a situaci, ale též o převod kultury v daném kontextu a situaci. Obě činnosti jsou totiž podle *teorie skopos* záměrné – mají určitý cíl i zamýšleného příjemce. Výsledný text má být utvářen s ohledem na to, jakou měl výchozí text funkci ve výchozím jazyce a kultuře, a výchozí „informační nabídka“ je v tomto procesu přeměněna na nabídku cílovou. Překládaný text sice musí být věrný originálu, ale také koherentní s danou situací (Vermeer 1984: 78). Tento výrok lze dle Kurzové aplikovat i na tlumočení.

Podle Vermeera je překlad úspěšný, pokud je vhodně uzpůsoben situaci, ovšem jeden optimální překlad podle něj neexistuje – vždy existuje pouze snaha o jeho zdokonalení. S tím Kurzová souhlasí. Vermeer však vylepšování překladu nevyžaduje, protože by překladatele stálo velmi mnoho úsilí, a s tím Kurzová již nesouhlasí. Domnívá se, že i v obtížných situacích se musí konferenční tlumočnické snažit najít nejlepší možné řešení (Kurz 1996b: 40). Podle Vermeera i pro tlumočení platí, že čím více se odpoutáme od konkrétních slov, tím je výkon zdařilejší. To je v souladu s teorií pařížské školy, ale Kurzová usuzuje, že za určitých okolností je překódování, tedy mechanický a doslovný převod jazykového materiálu, pro zdařilé simultánní tlumočení jedinou správnou volbou, což je vzhledem k výše uvedeným příkladům zcela logické.

Podle Reissové volba vhodné strategie nezávisí na druhu výchozího textu, ale primárně na účelu translátu. Jako příklad můžeme zmínit situaci, kdy je americký předvolební projev překládán – tlumočen – pro hispánské občany žijící ve Spojených státech a na druhé straně světa pro rakouské občany žijící v Rakousku. Na hispánské obyvatele USA může projev působit natolik, že kandidáta zvolí, ale u rakouských obyvatel má tlumočnický za úkol pouze informovat o soudobém zahraničním dění. Volba tlumočnické strategie tedy není

motivována tím, že má výsledek mobilizovat občany k hlasování pro určitého kandidáta. Vzhledem k tomu, že se chce autorka na tomto místě mírně vymezit vůči *teorii skopos*, konstatuje, že ačkoliv je rozhodující znalost řečnickova kulturního pozadí, omezený časový prostor a s ním spojený stres tlumočnickovi často nedovolí nic jiného než původní text de facto v nepozměněné podobě převést do cílového jazyka. Jak uvedla sama Kurzová: „*If the listener is not familiar with the subject matter, then you cling to the exact words. Sometimes it is fine to use exactly the same words. What Vermeer said is all nice, but in interpreting, there is not always time to do that. It is always an ad hoc decision.*“¹⁷ Nepozměněně lze převádět mezi příbuznými jazyky, např. románskými, ale v tlumočení do češtiny to úplně neplatí. Některé slavnostní projevy přednesené v románských jazycích musí tlumočnick nivelizovat, protože doslovný převod by cílovému publiku připadal směšný. U jazyků, které jsou nejen stavebně, ale i kulturně zcela odlišné, je nutné výchozí text přeformulovat natolik, aby se změnil i celý způsob myšlení.

Kurzová jako další příklad, stále tematicky spojený s projevem amerického prezidenta, uvádí projev Billa Clintona se známou frází „*God Bless America*“. Zde klade důraz na to, že ačkoliv tato formulace nepatří do německé jazykové kultury, není možné ji do výsledného projevu nezahrnout. Závěrečnou formulaci projevu amerického prezidenta naopak použije z důvodu vhodného zvýraznění kulturně specifické zvláštnosti, která cizímu divákovi podá informaci o stylu Clintonova projevu. V tlumočení tedy vždy neplatí, že tlumočnickova znalost kulturních odlišností bezpodmínečně povede k tomu, že části výchozího textu budou vynechány (Kurz 1996b: 136).

Obecně lze říci, že při tlumočení se kulturní aspekt poněkud vytrácí a nehraje takovou roli jako v teorii překladu. Podíváme-li se například na účastníky konference, je patrné, že všichni působí jako kulturně homogenní. Kurzová jako příklad zmiňuje indického urologa, který má s Evropany mnoho společného; zejména tedy vědomosti, odbornost a dosažené vzdělání. Znalosti mají hosté tematicky zaměřené konference stejné, a to bez ohledu na to, odkud pochází. Zmíněný urolog na konferenci nepředstavuje indickou kulturu a specifčnost, ale naopak společné rysy s ostatními kulturami. Jedná se tedy o relativně stejnorodé seskupení expertů, které navíc spojuje společný jazyk konference (většinou angličtina). Kurzová tyto společné aspekty nazývá „*Expertenkultur*“ a „*Sprachkultur*“ – znalostní a jazyková kultura, a přiklání se k tomu, že všichni účastníci konference spadají do jednoho sociálního a kulturního rámce a za jediného *outsidera* lze považovat pouze tlumočnicka.

---

¹⁷ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

Pochopitelně se objevují situace, kdy musí tlumočnick vstoupit do role prostředníka mezi dvěma kulturami a vhodným výrazem zasáhnout ve chvíli, kdy se publikum dělí na dvě rozdílné skupiny. To je patrné na příkladu rakouských oslav, v rámci nichž ve vídeňském Prátru přednášeli dva astronauti. Protože na přednášce v planetáriu byli mezi hosty jak dospělí, tak děti, nehodilo se ani vykání, ani tykání, a tak tlumočnick promyšleně přešel do první osoby množného čísla, která byla ve vztahu ke všem věkovým a sociálním skupinám stejně zdvořilá (Kurz 1996b: 35–49).

Závěrem lze tedy vyvodit, že termín *skopos* je pro účely simultánního tlumočení poněkud vágní a prázdný. Tam, kde jeho autoři zmiňují souvislost se simultánním tlumočením, je vždy potřeba situaci blíže specifikovat. Koncept je sice správný, avšak na simultánní tlumočení pouze omezeně aplikovatelný a někteří kritici dokonce poukazují na jeho trivialitu. Jak se ukázalo při nedávném osobním setkání, Kurzová se k této teorii vyjadřuje poměrně skepticky: „*Skopos theory sounds great. But actually, it is common sense! Whatever you do, you do it on purpose or for a specific reason! For me, it is stating the obvious, sorry.*“¹⁸

Reissová se domnívala, že úlohou tlumočnicka je upravit cílový text tak, aby odpovídal požadavkům cílového publika. Hildegund Bühlerová s jejím stanoviskem souhlasila v tom, že překlad nebo tlumočení je dobré tehdy, když splní účel, ale po provedení prvního výzkumu kvality konstatovala, že požadavky profesionálních tlumočnicků se shodují s požadavky uživatele. Proti tomuto výroku se ostře vymezila Kurzová a ve svém nadcházejícím výzkumu se snažila empiricky dokázat, že vnímání uživatele („*user*“) a kolegy tlumočnicka („*fellow interpreter*“) je odlišné (Kurz 1996b: 54).

4.2 Hodnocení tlumočnicků versus hodnocení uživatelů

Obecně existují dva přístupy tlumočnicků, na základě kterých se snaží podat co nejlepší výkon: buď respektování profesionálních standardů daných profesními organizacemi, nebo přizpůsobení se očekávání ze strany posluchačů. Kurzová v této souvislosti upozorňuje na to, že se pochopitelně oba přístupy nevyklučují a naopak je vhodné je kombinovat. Zastává a opakovaně cituje názor Déjean Le Féalové, která charakterizuje hlavní cíle AIIC z hlediska kvality služeb takto: „*What our listeners perceive through their earphones should produce the same effect on them as the original speech does on the speaker’s audience. It should have the same cognitive content and be presented with equal clarity and precision in the same type*

---

¹⁸ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

of language.“ (Kurz 2003: 7) Výkon tlumočnicka má být dokonce lepší než projev řečníka, protože tlumočnick je na rozdíl od něj profesionál, který by měl být schopný převést kognitivní obsah stejně precizně, nebo dokonce lépe než původní řečník.

Z těchto jasně definovaných standardů vycházely jak Bühlerová, tak Kurzová, a byly prvními badatelkami, které se snažily empiricky vyhodnotit očekávání uživatelů a důležitost, kterou jakožto posluchači přisuzují jednotlivým kritériím. Bühlerová vytvořila v roce 1986 dotazník, na základě kterého měli profesionální tlumočníci AIIC popsat, podle jakých kritérií posuzují kandidáty na členství. Patnáct kritérií sledovalo chování tlumočnicka (pečlivou přípravu na zakázku či příjemné vystupování), dalších devět se týkalo tlumočnickova výstupu. Kurzová byla dokonce na konferenci, kde její předchůdkyně dotazník rozdávala, a velice se podivovala nad tím, že by se snad měla kritéria důležitosti u tlumočnicků a posluchačů rovnat: *„I was looking at the conclusions and I started wondering, the criteria SAME for the listeners? Wait, there is more than one user! Her conclusions may be correct but there might be differences“*¹⁹ Osm z nich proto použila pro svůj vlastní výzkum: schéma Bühlerové rozšířila a aplikovala na další skupiny příjemců (Pöchhacker 2004: 154).

Výzkum probíhal prostřednictvím dvojjazyčných dotazníků (anglický/německý jazyk) a skupinu dotazovaných tvořili účastníci tří tematicky rozdílných konferencí: čtyřicet sedm delegátů konference o všeobecném lékařství (1988), dvacet devět inženýrů konference o kontrole jakosti (1989) a čtyřicet osm účastníků zasedání Rady Evropy (1989). Na první konferenci se výsledky shodovaly pouze ve významové shodě, logické kohezi a užití správné terminologie. Další kritéria se nejevila jako příliš důležitá. Na navazujících konferencích se projevila odlišnost názoru klientů a tlumočnicků.

Kromě toho, že Kurzová chtěla vyvrátit hypotézu své předchůdkyně Bühlerové, že z hlediska kvality tlumočnického výkonu lze očekávání uživatelů odvodit od očekávání profesionálních tlumočnicků, se také domnívala, že delegáti konferencí budou vzhledem k rozdílnému vzdělání a profesi přiřadit jednotlivým kritériím různou důležitost. Odpovědi oslovených skupin delegátů byly hodnoceny napříč jednotlivými konferencemi a následně srovnávány s výsledky dotazování profesionálních tlumočnicků. Po vyhodnocení konferencí se kritéria umístila v pořadí 1) významová shoda, 2) logická koheze, 3) užití správné terminologie, 4) úplnost projevu, 5) plynulost projevu, 6) příjemný hlas, 7) užití správné gramatiky a 8) přirozený přízvuk.

---

¹⁹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

Všichni se shodli na důležitosti **významové shody** s projevem v původním jazyce, **logické koheze** a **užití správné terminologie**, ale ze tří oslovených skupin bylo kritérium **logické koheze** nejméně důležité pro delegáty Rady Evropy. Autorka výzkumu výsledek vysvětluje tím, že příspěvky na konferencích mezinárodních institucí obvykle bývají krátké a drobné nesrovnalosti v soudržnosti textu delegáti buď nezachytí, nebo si v jejich případě vypomůžou vlastními znalostmi. U inženýrů se toto kritérium umístilo jako třetí, protože tlumočený projev na jejich konferencích doplňují a souvislosti zajišťují prezentace, tabulky a grafy. **Užití správné terminologie** považovali delegáti zasedání Rady Evropy za důležitější než delegáti lékařské konference a konference o kontrole jakosti. Pravděpodobným důvodem tohoto zdánlivě překvapivého výsledku je dle badatelky skutečnost, že delegáti mezinárodních politických setkání dostávají dokumenty k prostudování několik týdnů dopředu. Na žargon, který se v jejich prostředí běžně používá, jsou zvyklí, a proto jsou následně méně tolerantní vůči možným odchylkám, ačkoliv se ve volbě výrazů tlumočnicků může jednat o funkční synonyma.

Zatímco **úplnost projevu** zajišťuje na konferencích Rady Evropy spolehlivou výměnu informací, inženýrům a lékařům pomáhají v porozumění opět prezentované tabulky a grafické ilustrace. Stejně tak **plynulost projevu** na setkání mezinárodních organizací přispívá k aktivní diskuzi – neporozumění detailům a delší prodlevy či zaváhání by její průběh výrazně narušovaly, a proto na ni klade Rada Evropy větší důraz než další dvě skupiny. **Užití správné gramatiky** bylo nejméně podstatné kritérium pro skupinu inženýrů. Domníváme se, že drobných gramatických chyb, jako je nesprávné použití členů, si delegáti mnohdy nevšimnou a v mluvených projevech tento nedostatek kompenzuje intonace. Kurzová ovšem správně podotýká, že výsledek může být dán mimo jiné i zvolenou jazykovou kombinací, a upozorňuje na to, že pro francouzsky mluvící delegáty by toto kritérium patrně hrálo větší roli.

Kritéria **příjemný hlas** a **přirozený přízvuk** se ukázala jako relativně nedůležitá (Kurz 1993a: 317–323). Mezi televizními diváky či rozhlasovými posluchači by zajisté kritéria jako plynulost projevu, gramatická správnost, příjemný hlas či přirozený přízvuk, která delegáti níže popisovaných konferencí považují za méně podstatná, nabývala větší důležitosti. Pojďme o nich rovněž v následující části práce, jelikož se vztahují k hodnocení kvality tlumočení v médiích.

Kurzová skutečně dospěla ke zjištění, že delegáti konferencí a oslovení členové AIIC mnohdy nahlížejí na jednotlivé kvality tlumočnického výkonu rozdílně. Bühlerová se totiž domnívala, že delegáti mají tendenci výše hodnotit povrchní kritéria jako příjemný hlas a

přirozený přízvuk, ale žádné z těchto kritérií nakonec nebylo pro oslovené delegáty konference o všeobecném lékařství tak důležité jako pro tlumočníky, kteří se účastnili výzkumu Bühlerové (Kurz 1996b: 55). Ukázalo se, že největší důležitost přikládají kritériím tlumočníci, po nich následují delegáti zasedání Rady Evropy, dále pak lékařské konference a nakonec delegáti konference o kontrole jakosti.

Badatelka dokázala, že osoby s technickým vzděláním nutně nepovažují příslušnou terminologii za důležitější než ostatní skupiny dotazovaných. Ty patrně zajímá především smysl výpovědi, a jsou-li experty v té či oné oblasti, považují správně užitou slovní zásobu za samozřejmou a neuvědomují si, že správný ekvivalent mohli tlumočníci velmi obtížně vyhledávat. Samotní tlumočníci za výkonem vidí úsilí, které museli jak na přípravu, tak samotné tlumočení vynaložit. Stejně tak na rozdíl od klientů perfektně rozumějí výchozímu jazyku. Proto jsou v hodnocení jednotlivých kritérií přísnější a zajímá je daleko širší škála aspektů tlumočení než jen příjemně znějící projev a jeho plynulost (Kurz 1993a: 13). Otázkou zůstává, zda tlumočníky vede k jejich vyšším požadavkům samotné vzdělání, během něhož se učí kriticky hodnotit a teoreticky zdůvodnit výkony ostatních.

Kurzová tímto výzkumem rozšířila průkopnickou práci Bühlerové, a změnila tak dosavadní vnímání kvality tlumočení. Dokázala, že posluchač musí být brán v potaz jako nejdůležitější element celého tlumočnického procesu, čímž opět potvrdila důležitost situačního a komunikačního kontextu.

Tlumočení je propojením jednotlivých jazykových kombinací a kultur. Proto se také kritéria v závislosti na typu akcí mění a výše popsané výsledky se nedají příliš zobecnit. Pravděpodobně byli mezi respondenty tací, kteří vycházeli ze své jediné posluchačské zkušenosti a neměli srovnání, které je v případě hodnocení tlumočnických výkonů poměrně žádoucí. I tak je však výzkum pro obor přínosný, protože díky němu mohou vyučující zajistit kvalitní semináře, které budou orientovány na skutečné požadavky publika, pro něž budou studenti po dosažení potřebné kvalifikace tlumočit. Stejně tak by jej měli zohlednit členové hodnotících komisí AIIC – konferenční tlumočníci, kteří budou na kvalitu tlumočení nahlížet rozdílně a patrně kritičtěji než klienti, zprostředkovatelé a vědci, již experimentální výzkum provedou.

Pro lepší přehlednost přikládáme tabulku přesných výsledků dotazníkového šetření obou badatelek.

Kritérium	Profesionální tlumočníci AIIC (47)	Konference o všeobecném lékařství (47)	Konference o kontrole jakosti (29)	Zasedání Rady Evropy (48)	Průměrná hodnota
1. přirozený přízvuk	2,9	2,3	2,2	2,08	2,365
2. příjemný hlas	3,085	2,6	2,4	2,396	2,6
3. plynulost projevu	3,468	2,9	2,966	3,208	3,1
4. logická koheze	3,8	3,6	3,1	3,3	3,458
5. významová shoda	3,957	3,8	3,655	3,6	3,69
6. úplnost projevu	3,426	3,0	2,9	3,458	3,2
7. užití správné gramatiky	3,38	2,4	2,03	2,688	2,6
8. užití správné terminologie	3,489	3,4	3,138	3,729	3,4
Průměrná hodnota	3,44	3,0	2,8	3,06	3,06

Obrázek 1: Pořadí důležitosti kritérií dle čtyř skupin respondentů
(Kurz 1993a: 16)

4.3 Další výzkumy kvality z perspektivy uživatele

Bühlerová a její výsledky jsou naprostým základem v oblasti empirického výzkumu kvality tlumočení. Její poznatky stále charakterizují standardy, které vypracovala AIIC a jimiž se konferenční tlumočníci v současné době řídí. Objektívni hodnocení tlumočnického výkonu stále představuje problém, protože téměř jediným faktorem, na kterém se odborníci shodují, je závislost na kontextu a situaci. Kurzová ve výše popsaném experimentu vycházela z hypotézy, že potřeby a očekávání uživatelů se zcela jistě neshodují s těmi, které si definuje sama tlumočnická komunita, a podnítila tím vlnu výzkumů na téma kvality z perspektivy uživatele, jež stručně charakterizuje ve svých publikacích. Níže zmíníme alespoň některé.

Gile (1990) se zabýval výzkumem mezinárodních akcí, kongresů, debat a tiskových konferencí, během nichž se spíše než na očekávání ze strany příjemců zaměřil na jejich reakce na tlumočnický výkon. Z jeho výzkumů vyplynulo, že vědci a technici kvalitě hlasu a intonaci

příkládají menší hodnotu než ostatní dotazovaní z řad publika (Gile 1990: 68). Stefan Marrone (1993) přišel se zjištěním, že věrnost originálu a úplnost informací je důležitější než lingvistické či prozodické hledisko tlumočení. Anna Riitta Vuorikoski (1993, 1998) zase objevila, že potřeby posluchačů se nejen výrazně lišily, ale dokonce nezůstaly stejné ani po dobu jednoho jednání. Po provedení výzkumu usoudila, že pro optimální výsledek je nutná spolupráce mezi organizátorem, tlumočnickem a klienty.

Ángela Collados Aísová (1998) zkoumala hodnocení simultánního tlumočení z hlediska tří charakteristik: první byl monotónní projev, druhou živější intonace v kombinaci s mírným pozměněním smyslu a třetí stejně živá intonace bez jakýchkoliv změn obsahu. Zcela pochopitelně se negativní hodnocení objevilo v případě monotónního projevu, zatímco melodický hlas získal pozitivní odezvu i navzdory chybám a nepřesnostem, kterých se tlumočnick dopustil. Nesprávného převedení originálu si patrně hodnotitelé nevšimli, což Kurzová potvrzuje: „*Minor discontinuities frequently go unnoticed, and listeners normally exercise greater tolerance and supply additional material from their own stored knowledge whenever necessary.*“ (Kurz 2002: 320)

Andrzej Kopczynski (1994) po vzoru Kurzové zkoumal rozdíly v hodnocení potřeb a požadavků na příkladu tří vybraných skupin. V první byli humanitně vzdělaní lidé, ve druhé technici a třetí skupinu tvořili diplomaté. Kopczynski si kladl otázku, zda posluchači vnímají tlumočnicka spíše jako řečnickova „ducha“ („*speakers ghost*“), který má co nejvěrněji převádět jazykový materiál, nebo jestli má tlumočnick dle jejich úsudku právo do projevu vstoupit s vynechávkami, drobnými úpravami nebo zobecněním informací („*allowed to intrude*“). Výsledek vypovídal o důležitosti propojení obou zmíněných možností – tlumočnick má být co nejvěrnější řečnickovu projevu, ale v případě nutnosti do něj může vstoupit. Další rozdíly vyplynuly z autorova dělení zúčastněných delegátů na řečníky a posluchače: pro řečníky bylo nejdůležitější, aby se v jejich projevech objevily naprosto všechny informace, zatímco posluchači požadovali v první řadě dokončené a gramaticky správné věty (Kurz 2001a: 401).

Vrcholem zkoumání se v této oblasti stal výzkum AIIC z poloviny devadesátých let. Moser na základě studia předchozích materiálů realizoval dosud nejrozsáhlejší výzkum: na osmdesáti čtyřech konferencích zkoumal dvě stě jedna řečníků a posluchačů z celkového počtu dvaceti pěti zemí a podařilo se mu vytvořit celou typologii. Nalezené odlišnosti ve vnímání a hodnocení uživatelů odůvodnil rozdílným věkem, pohlavím a předchozími zkušenostmi.²⁰

---

²⁰ Viz <http://aiic.net/page/3044/quality-and-role-the-professionals-view/lang/1> [cit. 2016-10-23].

Z dvacetiminutových rozhovorů vyplynulo, že ideální tlumočník mluví živě, ale ne teatrálně, rozumí probíranému tématu, zná správnou terminologii, tvoří gramaticky správné a smysluplné věty, v jeho projevu se nevyskytují dlouhé pauzy a nejsou u něj patrné hezitační zvuky. Spíše než na převedení každého detailu, které by vyžadovalo 31,8 % respondentů, se snaží zaměřit na podstatné informace (názor 43,8 % respondentů) (Kurz 1993a: 13). Zajímavé je, že na úplnost informací kladli důraz pouze posluchači ve věku do třiceti let. Z této skutečnosti autor vyvodil, že výběr podstatných informací před všemi ostatními faktory upřednostňují převážně zkušení posluchači. Přízvuk tlumočníka dotazovaní nepovažovali za důležitý, ale to může být dáno také tím, že na setkáních, na kterých členové AIIC tlumočí, zpravidla nehovoří nerodilí mluvčí nebo řečníci se silným regionálním přízvukem.

Některé poznatky badatele nepřekvapily – například to, že přesnost v užití technických výrazů byla nejdůležitější pro delegáty technicky zaměřených jednání. Překvapivé se však Moserovi zdálo, že 80 % účastníků jednání menšího rozsahu upřednostňovalo věrnost originálu před doslovnou reprodukcí, zatímco v případě větších seskupení to bylo jen 60 % účastníků. Důvodem může být skutečnost, že v prvním případě se mnohdy jedná o obchodní jednání, na kterých je nutno učinit důležitá rozhodnutí.²¹

Badatelka však v souvislosti s Moserovým výzkumem upozorňuje na to, že ačkoliv probíhal na celkovém počtu dvě stě jedna konferencí a formou osmdesáti čtyř rozhovorů, někteří respondenti se v průběhu dotazování opakovali a výrazně tedy nepřevyšovali počet dotazovaných v rámci dřívějších studií. Vyvozování obecných závěrů by proto v této situaci nemuselo být oprávněné (Kurz 2001a: 402).

Kurzová po shrnutí výše popsaných zjištění podotýká, že jednotlivé výzkumy se nedají příliš porovnávat, protože byly prováděny na odlišném počtu probandů a v různých jazykových kombinacích a současně narážejí na problémy, jako je nízký počet respondentů nebo jejich individualita. Stejně jako Marrone je i ona toho názoru, že by měl existovat univerzální dotazník, jež by mohl v případě potřeby autor výzkumu vhodně doplnit. Dále uvádí, že teoretikové často upozorňují na nemožnost posouzení tlumočení jeho uživateli, neboť většina respondentů nezná ani originální text, ani jazyk, v němž je přednášen. Nemohou tak být směrodatnými hodnotiteli projevu z hlediska úplnosti či koherence (Kurz 2001a: 403).

Kurzová však zdůrazňuje, že ačkoliv posluchač nemusí být schopen situaci objektivně zhodnotit, vždy do ní vstupuje s jistými předpoklady a očekáváními. Pro upřesnění této

---

²¹ Viz <http://aiic.net/page/1404/how-interpreting-is-perceived-by-users/lang/1> [cit. 2016-10-23].

myšlenky poukazuje na empirický průzkum poptávky po tlumočení, jenž dokázal, že kvalita je uživateli hodnocena jako kombinace předchozích očekávání a jejich skutečného výsledku. Závěrem se přiklání k názoru, že ačkoliv je tlumočnický výkon nutné realizovat podle standardů, které si tlumočníci a jejich profesní organizace určují, hlavním faktorem hodnocení kvality jejich výkonu budou vždy posluchači a jejich spokojenost (Kurz 1993a: 19).

4.5 Názory dalších badatelů

Dotazníkový výzkum Bühlerové a Kurzové přispěl kromě četných výzkumů požadavků posluchačů i k experimentům Delii Chiarové a Giuseppe Nocelly (2004), kteří původní studie obou autorek podrobili kritice. Italští badatelé Kurzové vytýkali metodologické nedostatky: poukazovali na úzký a nevyvážený vzorek respondentů a příliš stručné odpovědi. Pöchhacker autorku před touto kritikou brání a zdůrazňuje, že počet sto dvaceti čtyř dotazovaných daleko převyšuje počet respondentů u většiny ostatních výzkumů. Dále italští autoři kritizovali, že Kurzová dotazník používala ve třech zcela odlišných situacích a časových intervalech. Pöchhacker ale správně namítá, že zkoumat rozdílná očekávání různých skupin lze bez využití odlišných konferencí a jednání velmi těžko. Italští dále navrhli procentuální vyhodnocení výsledků namísto popisného a v tomto případě dává Pöchhacker nové generaci výzkumníků za pravdu. Procentuální hodnocení by totiž umožnilo lepší přehlednost a pochopení rozdílů v důležitosti kritérií. Ačkoliv autor s některými názory italských badatelů nesouhlasí, cení si toho, že se mladší generace tlumočnicků-badatelů snaží dívat na předešlé výzkumy kriticky a navrhuje použití alternativní metodologie.²²

Dalšími badatelkami, které se rozhodly zabývat tématem hodnocení tlumočnického výkonu, tentokrát v rámci univerzitních a následujících profesionálních zkoušek, byly Elisabeth Tiseliusová a Michelle Hofová. Ty si jakožto členky zkušební komise byly vědomy toho, jak je hodnocení výkonů u zkoušek náročné, a jako hlavní kritérium, jež o pozitivním výsledku zkoušky rozhoduje, označily opět zmiňovanou kvalitu. Tiseliusová se domnívá, že by bylo vhodné provést výzkum a stanovit konkrétní pravidla hodnocení tlumočnického výkonu. Navrhuje, aby se členové zkušební komise před zkouškami scházeli, poslouchali vzorové nahrávky a hodnotili, která kritéria jsou pro ně více nebo méně důležitá. Upozorňuje na to, že není jasné, na základě čeho se hodnotí pauzy, vynechávky a redundance. Stává se, že je student hodnocen lépe, ačkoliv značné množství informací z projevu řečníka vynechal.

---

²² Viz <https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2477/1/09.pdf> [cit. 2016-10-23].

Důvodem je jeho opatrné vyjadřování, čímž se liší od studentů, kteří se vyjadřují pohotověji a často udělají zbytečné chyby. Ty hodnotící tlumočníci obvykle vnímají jako největší problém.

Tímto autorky nabádají k výzkumům kvality v průběhu tlumočnických zkoušek, které by navázaly na výsledky Bühlerové a Kurzové, jež oceňují za průkopnictví ve studiu kvality tlumočnického výkonu. Rovněž ale ukazují zcela nový pohled na výsledky studie oněch osmi kritérií: průzkum AIIC zabývající se očekáváním ze strany uživatelů ukázal, že správná terminologie a plynulost projevu jsou důležitějšími aspekty než příjemný hlas nebo přirozený přízvuk. Tiseliusová ale podotýká, že na základě novějších experimentů se zjistilo, že právě kritéria příjemný hlas a přirozený přízvuk ovlivňují to, jak uživatelé vnímají obsah nebo terminologii. Tím sice poznatky z průzkumu Bühlerové a následně Kurzové nezpochybňuje, ale stejně jako Pöchhacker vybízí k dalšímu bádání v této oblasti.²³

Významným milníkem v oblasti výzkumu kvality konferenčního tlumočení byl rok 2001, kdy se na univerzitě ve španělské Granadě konala první mezinárodní konference věnovaná tomuto tématu. Jejímí hlavními cíli bylo shromáždit tlumočníky z řad pedagogů, uspořádat diskuzi o metodách vyučování kvality tlumočení jakožto hlavního aspektu celé profese a odstranit nejasnosti v oblasti metodologie. Kurzová zde mohla jako jedna z hlavních propagátorek výzkumu kvality tlumočení výsledky svého dlouholetého výzkumu prezentovat, a to mezi zájemci i odborníky z celého světa. Tím významně přispěla nejen ke zkoumání kvality tlumočení, ale také didaktiky tlumočení, jejíž význam ve svých pracích zdůrazňuje.²⁴

---

²³ Viz <http://aiic.net/page/6318/research-on-quality-in-interpreting/lang/1> [cit. 2016-10-23].

²⁴ Viz <http://aiic.net/page/296/quality-in-conference-interpreting/lang/1> [cit. 2016-10-23].

5. PSYCHOLOGICKÝ STRES PŘI SIMULTÁNNÍM TLUMOČENÍ

„*Ein guter Dolmetscher muss unter Stress eine bessere Leistung erbringen. Dolmetschen erfordert, dass man mit Stress positiv umgehen kann.*“ (Kurz 8. 7. 2016)²⁵

Oblastí, kterou se Kurzová ve velké míře zabývá, je pracovní a zejména pak psychologický stres, jenž je s osobou tlumočnicka a výkonem jeho povolání nerozlučně spjat. Kromě toho, že ji k analýze stresu a jeho příčin „opravňuje“ její tlumočnicko-psychologické vzdělání, Kurzová zkoumáním tohoto jevu rozšiřuje oblasti svého zájmu, jež jsme popsali v předchozích kapitolách – například psychologický stres ovlivňuje rozdíly v myšlení a strategiích expertů i začátečníků, o nichž jsme pojednali v kapitole 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*. O stresu píše Kurzová podrobně například i ve svém článku *Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices* (2013). Stresu tlumočnického povolání se věnuje z toho důvodu, že již od osmdesátých let dvacátého století představuje stres atraktivní téma jak pro tlumočnické samotné, tak pro jejich klienty a studenty: „*Everyone was talking about stress, stress, stress, and this was due to my studying psychology. Psychology in Vienna was very much empirically oriented, it was alright to have hypotheses, make assumptions and try to look at the facts. Interpreters always complained about booths which were unaccapable.*”²⁶

Výzkumníci se následně zabývali vlivem pracovních podmínek na psychický a fyzický stav tlumočnicků. Díky datům získaným v oblasti psychologického a fyziologického stresu například zjistili, že delší intervaly mezi střídáním tlumočnicků mají negativní vliv na únavu. Dalšími oblastmi zájmu byly osobnostní rysy tlumočnicka a vliv profesionálních zkušeností na jednání ve stresových situacích. Této oblasti se věnovala Kurzová, jejíž výzkumy se snažily zachytit rozdíly v jednání začínajících a zkušených tlumočnicků na straně jedné a konferenčních tlumočnicků a tlumočnicků z audiovizuální oblasti na straně druhé. Její studie se zabývají dvěma hledisky: prvním je studium parametrů, jako je emoční, fyziologický a mentální stres podmíněný pracovním prostředím, druhým pak porovnání individuálních a obecných rozdílů ve fyziologických reakcích jednotlivých tlumočnicků. To si klade za cíl dokázat, že některé situace jsou objektivně více stresující než jiné, a že míra stresu je rozdílná

---

²⁵ Citace je převzata ze záznamu přednášky Ingrid Kurzové na konferenci v Germersheimu dne 8. 7. 2011, viz <http://www.fb06.uni-mainz.de/stefl/video/anzeigesql.php?URL=mms://windowsmedia.zdv.uni-mainz.de/stefl/new/93.flv&konf=Konferenz&datum=08.07.2011&redner=Ingrid%20Kurz&sprache=Deutsch&thema=TV-Dolmetschen&bemerkungen=&flash=true> [cit. 2016-10-23].

Tlumočnick musí ve stresu podat ještě lepší výkon. Je nutné, aby se uměl se stresem vypořádat.

²⁶ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

u začátečníků a profesionálních tlumočnicků. Nutno uvést, že zatímco profesionální tlumočníci si během své kariéry postupně na stres zvyknou a patřičný výcvik a dlouholetá praxe je naučí vybírat správné strategie, pro studenty stres stále představuje jeden z hlavních problémů.

V publikační činnosti věnující se problematice stresu badatelka opět postupuje směrem od domněnek a hypotéz svých předchůdců až po své vlastní výzkumy: „*My articles on stress – again it was an attempt to tie in with the existing literature.*”²⁷ Neustále upozorňuje na namáhavost simultánního tlumočení, čímž také navazuje na myšlenky předchozích teoretiků a badatelů, jejichž poznatky ji přiměly provést první experimenty na toto téma.

5.1 Společná východiska

Obecně platí, že pracovní stres pramení z interakce člověka a jeho pracovních podmínek a že fyzické nebo emocionální reakce přicházejí, když schopnosti pracovníka neodpovídají pracovním požadavkům. Stresové pracovní podmínky mohou mít přímý dopad na naše zdraví a tento vliv individuální faktory buď zesilují, nebo oslabují. Rozdíly ve vlastnostech jednotlivých lidí také předurčují, jaké zaměstnání pro ně bude náročné na stres. Existují však vědecké důkazy o tom, že určité pracovní podmínky přinášejí pocity stresu většině lidí: patří mezi ně únava, nepravidelné pauzy na odpočinek, dlouhá pracovní doba, velké pracovní zatížení, nevhodné sociální prostředí či strach ze ztráty zaměstnání. Stejně tak nás může negativně ovlivnit hluk, slabé osvětlení nebo nedostatečná klimatizace. Tyto charakteristiky naznačují, že podmínky, ve kterých tlumočníci pracují, mohou obsahovat četné stresové faktory.

Kurzová vychází z modelu Národního institutu pro bezpečnost a ochranu zdraví (NIOSH)²⁸, který vytvořil pro působení stresu schéma: stres spustí v mozku náhlou reakci, která vyústí v nezbytné obranné mechanismy, jež tělo začne vyvíjet. Krátkodobý stres nepředstavuje velké nebezpečí, ale jsme-li vystaveni stresu dlouhodobému, tělo se udržuje v trvalém stavu napětí a dochází k výraznému narušení jeho obranyschopnosti. Stres je v takové míře velmi nebezpečný, a proto se výzkum Kurzové zaměřuje na příčiny stresu, tedy podněty, které ho způsobují, a na reakce, které stres v našem těle vyvolává.

Extrémní náročnost tlumočnického povolání pramení z toho, že při tlumočení je vyžadována maximální pozornost a soustředění po dobu několika hodin, potřeba vypořádat se

---

²⁷ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

²⁸ Model stresu v zaměstnání: stresové pracovní podmínky → individuální a situační faktory → riziko poranění nebo onemocnění.

s rozdílnými řečníky, jazykovými specifiky či přízvuky a zejména také s neustálým nebezpečím podání špatného výkonu a následně i neúspěchu. Stres ještě prohlubuje to, že během simultánního tlumočení musí fáze poslechu, vnímání, porozumění a převodu probíhat současně.

5.2 Výzkum stresu

Kurzová uvádí, že na stres a enormní náročnost povolání upozorňovali teoretikové tlumočení již ve druhé polovině minulého století. Maurice Gravier v roce 1978 napsal, že tlumočnick musí mít nervy zloděje, z výzkumu Barbary Moser-Mercerové z roku 1995 pak vyplývá, že v odpovědi na otázku, co je na práci tlumočnicka nejnáročnější, většina respondentů uvedla vysokou míru soustředěnosti a právě popisovaný „stres“. Pro potvrzení těchto výroků byly v následujících letech provedeny četné empirické výzkumy, většinou zacílené na stres fyzický (vztahující se k prostředí), psychologický (týkající se niterních pocitů zkoumaných osob) a fyziologický (vyplývající z pracovních podmínek, za kterých tlumočnick pracuje).²⁹

5.2.1 Fyzický stres

V rámci fyzického stresu byly zkoumány faktory jako teplota, vlhkost a kvalita vzduchu. Ačkoliv se studiu jak fyzických, tak psychologických faktorů ve velké míře věnovala AIIC, první výzkumy prováděla právě Kurzová, a to v rámci svého prvního postdoktorandského výzkumu na začátku osmdesátých let. Tlumočnicki si tehdy často stěžovali na pocity horka, které se v kabině dostávají, a autorku zajímalo, jestli je v kabinách skutečně nadměrně vysoká teplota, nebo se jedná o jejich subjektivní pocity. Autorka se více přiklápěla k hypotéze, že existuje vysoká korelace mezi pocity tlumočnicků a objektivními parametry.

Experiment probíhal během podzimních měsíců roku 1980 a oproti doporučovaným 18 °C až 20 °C bylo v kabinách v druhé polovině konference naměřeno až 26,4 °C. Ukázalo se, že teplota výrazně stoupla hned po začátku konference a nadále se držela na dosažené úrovni. Výsledky bádání tedy skutečně poukázaly na téměř nepřijatelné podmínky práce v přenosných tlumočnických kabinách, ve kterých výše teploty, vlhkosti ani obsah oxidu uhličitého neodpovídaly normám.

Na podzim roku 1983 následovala další studie, tentokrát zaměřená na teplotu v sále, která měla získat další potřebná empirická data. Porovnávala se teplota v konferenčním sále

---

²⁹ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 2016-10-23].

s teplotou v kabinách, následně teplota na začátku a na konci konference. Kurzová zjistila, že ačkoliv byla teplota na obou zkoumaných místech při zahájení konference téměř identická, v kabinách v průměru dne stoupla o 4,3 °C, což poukázalo na špatný systém klimatizace a ventilace.

Práce ve výše uvedených podmínkách představuje komplikaci pro většinu pracovníků. Je však potřeba uvést, že vnímání stresu je vysoce subjektivní a závisí na osobnostních faktorech, jako je sebedůvěra či subjektivní hodnocení dané situace. Každý prožívá událost jinak a ve většině případů toto prožívání souvisí s předchozími zkušenostmi a výkony. Kurzová konstatuje, že ačkoliv teplota v kabinách neodpovídala doporučeným hodnotám, tlumočníci byli obvykle velice tolerantní, neboť svou nespokojenost vyjádřili pouze v šesti z dvaceti dnů (Kurz 2001b: 101).

5.2.2 Psychologický stres

Simultánní tlumočení vyžaduje souběžné řízení porozumění, produkce a zároveň i kontroly přesnosti vyjádření. Tlumočníci musí nejen perfektně zvládat oba jazyky, ale také exekutivní procesy, které určují relevantní strategie. Důležitým tématem jsou proto kognitivní mechanismy, díky kterým tlumočnick dokáže projevu porozumět i v akusticky obtížných podmínkách a které zamezují tomu, aby jej při poslechu rušil jeho vlastní projev.³⁰

Ergopsychometrické studie zaměřující se na porovnání subjektivního prožívání stresu a objektivních podmínek ukázaly, že je možné na stres nahlížet ze dvou různých úhlů pohledu: zatímco někteří pod zvýšeným napětím podávají lepší výkony, na jiné má toto napětí opačný efekt a jejich výkon je ve stresových situacích považován za špatný. Tyto studie Kurzová zmiňuje v souvislosti se svým vlastním názorem: domnívá se, že vlivem stresu můžeme podat lepší výkon. S tím souhlasíme, ale důležité je, aby stres byl přiměřený, tj. aby tlumočnický motivoval k vyšším výkonům, ale zároveň zajistil klidný a plynulý projev.

5.2.2.1 Psychologické výzkumy osobností tlumočnicka

Základem dobrého výkonu je inteligence doplněná řadou dalších faktorů, jako jsou například schopnosti dokonalého porozumění jazyku, komunikační schopnosti, improvizace, plynulost řeči, rychlost sémantického zpracování informací a správná volba tlumočnických strategií. AIIC již na počátku své existence navrhla několik pokusů, které by zkoumaly rysy

---

³⁰ Viz

<http://virtualinstitute.fti.unige.ch/home/index.php?module=clip&type=user&func=display&tid=6&pid=46&urltitle=hervais-adelman> [cit. 2016-10-23].

tlumočnické osobnosti. Praxe a výzkumných prací v oblasti tlumočení bylo v té době málo a dovednosti tlumočnicků se stávaly stále atraktivnějšími. Je samozřejmé, že tlumočení vyžaduje vysokou míru soustředěnosti (Coughlin 1988: 359), a Panethová se již v roce 1957 domnívala, že by bylo zajímavé zjistit korelaci mezi schopností simultánně tlumočit a schopností soustředit se. Disertační práce Kurzové z roku 1969 však žádné rozhodující výsledky nepřinesla – tlumočníci v jejím testu neobstáli lépe než ostatní skupiny zkoumaných osob.

Při studiu psychologických vlastností tlumočnicků Kurzová i Gerver vycházeli z práce Donalda Broadbenta (1957), který zjistil, že pocity úzkosti mohou souviset s vysokou citlivostí (malou tolerancí) člověka na hluk. Gerver poté v rámci studie o působení hluku na tlumočnický výkon zkoumal i související roli úzkosti: dvanáct konferenčních tlumočnicků nechal odtlumočit šest pasáží z francouzštiny do angličtiny při slabém a silném hluku a ohodnotit míru úzkosti na předložené stupnici. Ukázalo se, že při jednoduchém *shadowingu* neměla intenzita hluku významný vliv na výkon tlumočnicků. Také při simultánním tlumočení v dobrých akustických podmínkách se souvislost mezi mírou úzkosti a tlumočnickými výkony neprojevila. Nicméně čím ztíženější byly akustické podmínky, tím více procesní kapacity tlumočnicků spotřeboval na zpracování informací – pokud probíhaly v hlučném prostředí, vedly k nižší rychlosti výstupu v cílovém jazyce. Z tohoto testu z roku 1974 nejen Gerver, ale i Kurzová vyvozují, že vyšší míra stresu může za dobrých zvukových podmínek vést k lepšímu výkonu tlumočnicka, ovšem ve zhoršených zvukových podmínkách je vždy nevýhodou.

Když v roce 1980 srovnával charakteristické rysy tlumočnicků a překladatelů John Henderson, postupoval tak, že nechal šedesát pět překladatelů a třicet pět konferenčních tlumočnicků popsat obě profese se zdůrazněním toho, co považují za nejdůležitější. Zobecněním shromážděných informací popsal tlumočnicka jako rychlého a inteligentního extroverta, který se musí kromě jiného umět spoléhat sám na sebe. V té souvislosti je vhodné uvést kritický pohled Moser-Mercerové, která Kurzové vyčítá, že sice uvádí celou řadu příkladů výzkumů, ale vyhýbá se jakýmkoliv systematickým doporučením z hlediska metodologie. Domníváme se, že autorka tento výzkum, ne zcela zapadající do tematiky úzkosti, patrně zmiňuje z toho důvodu, aby poukázala na další způsoby zkoumání psychologické osobnosti tlumočnicka.

Častým metodologickým východiskem psychologů v otázce testování je názor, že testy se mají provádět za co nejlepších a nejméně rušivých podmínek. Mezi výsledky klasických psychologických testů, které probíhaly v uvolněné atmosféře, a výkony z praxe však byly zjištěny velké rozdíly a ukázalo se, že testování v nereálných situacích nemůže přinést směrodatné výsledky. Guttman a jeho spolupracovníci z Vídeňské univerzity přišli

s termínem „*Trainingsweltmeister*“ (v angličtině „*training champion*“ – „mistr světa v tréninku“), který charakterizuje člověka, jenž v neutrálních, nestresových situacích podává špičkové výkony, avšak vlivem stresu se jeho výkon podstatně zhoršuje.³¹ Existuje však i druhý typ tlumočnicka, který pod enormní mírou stresu naopak vykazuje lepší výsledky.

Proto psychologové začali kromě výzkumu v laboratoři sledovat výkony tlumočnicků i v reálných podmínkách. S využitím ergopsychometrie postupovali dvěma způsoby: zkoumali výkony za neutrálních podmínek, tedy tak, jak to klasická psychologie předepisuje, a pak také ve stresu, tzn. v reálné situaci. Testovaly se tak i výkony hokejistů nebo horolezců a jejich připravenost na riziko i schopnost řešit problémy. Testy realizované v reálných podmínkách ukázaly příčinnou souvislost mezi stresem a dosaženým výkonem. Výzkumníci po dosažení těchto prvních výsledků s experimenty pokračovali a na skupinách dalších probandů potvrdili, že opravdu existují dva typy efektu stresu: buď v jeho přítomnosti podáváme výkon lepší, nebo horší. Guttman v této souvislosti také konstatuje, že výkonnost závisí též na prožité minulosti, čímž se dostáváme k otázce strachu: osoby, které strach prožily, stres obvykle snášejí hůře, a podávají tudíž horší výkony. V následující podkapitole o měření strachu pojednáme hlouběji a rozdělíme jej dle odborné terminologie užívané v psychometrii na úzkost a úzkostnost.

5.2.2.2 Využití Inventáře úzkosti jako stavu a úzkostnosti jako rysu (STAI)

V roce 1983 vytvořil Charles Spielberger model strachu a rozdělil jej na *State-Anxiety* (aktuální stav – úzkost) a *Trait-Anxiety* (rys osobnosti – úzkostnost).³² První z nich charakterizuje emocionální reakce, které se projevují momentální, situací podmíněnou úzkostí, nervozitou a vnitřním neklidem. Druhá naproti tomu označuje strach jako povahový rys a charakterovou vlastnost člověka, jež se projevuje ve zvýšené tendenci považovat situaci za nebezpečnou. Metoda STAI patří k nejčastěji užívaným nástrojům na měření úzkosti a úzkostnosti v klinické a výzkumné oblasti. Sestává se z introspektivního psychologického seznamu čtyřiceti otázek, v rámci nichž se proband vyjadřuje o sobě pomocí výběru nejvhodnější možnosti. První část testu zkoumá úzkost, která se mění v závislosti na situaci, druhá identifikuje individuální rozdíly a týká se vnímání strachu obecně. Kurzová označuje výše uvedené pojmy jako *Trait-Angst* a *State-Angst*.

---

³¹ Kurzová dodává, že se jedná například o sportovce, kteří by za výkon, který podají na tréninku, vyhráli zlatou medaili, ale na olympiádě by patrně žádné ocenění nezískali.

³² Anglické výrazy jsou v tomto případě ponechány úmyslně, jelikož jsme po konzultaci s psychologkou zjistili, že ustálená česká terminologie pro dělení strachu na různé typy neexistuje.

Mohli bychom se domnívat, že vinou pocíťovaného strachu/úzkosti/stresu bude výkon tlumočníka nižší. Studium pocitů atletů však ukázalo, že strach neovlivňuje jejich sportovní výsledky negativně. Ti, jejichž výkony jsou konzistentní, vykazují nižší *State-Angst* a mají lepší vrozenou či naučenou kontrolu nad zvýšenými pocity úzkosti. Vzhledem k tomu, že v tlumočení se vyskytuje hodně obtížných faktorů jako tempo řečníka, minimální možnost opravy nebo konfrontace s neznámým materiálem, zdálo se, že lidé vykonávající tuto profesi patří patrně do skupiny osob, jejichž úspěch se pod tlakem stresu také nesnižuje. Proto se v Paříži v lednu roku 1991 uskutečnila pod vedením Kurzové ergopsychometrická studie, jež se zaměřila na hladinu úzkosti u konferenčních tlumočnicků. Zkoumalo se, zda tlumočníci umějí úzkost regulovat stejně dobře jako sportovci a zda se dokážou soustředit lépe než lidé vykonávající jiné profese.

Test podstoupilo dvacet čtyři žen a osm mužů různých národností. Jejich úkolem bylo vybrat z několika možností tu, která nejlépe vyjadřuje jejich pocit před tlumočením. Výsledky přinesly dle našeho názoru zajímavé zjištění, a to že obecně je *Trait-Angst* u konferenčních tlumočnicků ve srovnání s ostatními lidmi nižší (jsou tedy vůči stresu lépe uzpůsobeni), *State-Angst* je obdobný a pouze u malé skupiny dotazovaných je *Trait-Angst* vyšší než *State-Angst*. Tlumočníci obvykle na stresové situace nereagují zvýšenou mírou úzkosti, umějí ovládat své pocity a jejich výkon je stabilní stejně jako v případě sportovců. Proto nemohou být označováni jako „*Trainingsweltmeister*“, kteří dobré výkony podávají pouze v nestresových situacích (Kurz 1996b: 138–154).

Obdobně se vyjadřují Maríá A. Jiménezová a Daniel Pinazo (2001), kteří dokonce stres považují za nezbytný předpoklad k podání kvalitního výkonu. Dřívější studie Caryho Coopera, Rachel Daviesové a Rosalie Tungové (1982), která zkoumala spokojenost se zaměstnáním, duševní zdraví a pracovní stres u tlumočnicků AIIC, naproti tomu zjistila, že pro 45 % probandů je stres spojen s jejich pracovními výkony. Povolání tlumočníka se dle jejich úsudku v mnoha směrech podobá práci vysokých manažerů, ale Kurzová zdůrazňuje, že konferenční tlumočníci jsou ve srovnání s nimi se svým zaměstnáním spokojenější i navzdory každodennímu stresu (Kurz 1996b: 140).

5.2.3 Kombinovaná studie stresu

Kurzová analyzuje výsledky studie *Workload and Burnout in Simultaneous Interpreting*, kterou AIIC provedla v roce 2001. Studie měla za cíl prozkoumat čtyři parametry působící na tlumočníka – faktory psychologické, fyziologické, fyzické a faktor výkonu, jež mohou vést k nadměrnému pracovnímu zatížení a pocitu vyhoření. Studie, která

měla případně určit jejich vzájemný vztah, sestávala ze dvou částí: e-mailového šetření zahrnujícího šest set sedm tlumočnicků AIIC, kteří se měli vyjádřit ke spokojenosti, pocitům stresu a vyhoření, a hloubkové studie sepsané na základě pozorování čtyřiceti osmi kabin. Ta zahrnovala měření fyzikálních podmínek, např. správné teploty, vlhkosti a kvality vzduchu; dotazníky naopak zkoumaly obecné názory a postoje tlumočnicků a testovaly vliv práce na jejich osobní život.

Podle autorky bylo nutné vytvořit takové pracovní podmínky, které by umožňovaly kvalitní výkon a zároveň psychickou i fyzickou pohodu tlumočnicků, protože vysoké procento kabin bylo na základě výsledků fyzikálních podmínek posouzeno jako zcela nepřijatelné. Následně byly navrženy větší kabiny, bylo poukázáno na důležitost jejich pravidelného udržování a byl zajištěn systém regulace teploty a ventilace. K doporučením patřilo i to, že v pauzách mají zůstat dveře kabin otevřeny a světlo zhasnuto, protože i to může přispět k žádoucí nižší teplotě v kabině během tlumočení. Pro řečníky pochopitelně platí, že by měli přednášet ve své mateřštině, neměli by projevy číst a měli by se snažit dodat materiály tlumočnickům v dostatečném předstihu. Dále se ukázalo, že není vhodné časté střídání tlumočnicků v rámci jednoho projevu, a že videokonference neskýtají takové pohodlí jako konference, během nichž jsou tlumočníci v přímém kontaktu s řečníky.³³

Studie opět poukázala na náročnost tlumočnického povolání, které vzhledem k častým cestám a s nimi spojené únavě ještě hůře snášejí osoby pracující na volné noze. Se syndromem vyhoření, způsobeným kombinací fyzické a emocionální únavy a kognitivní vyčerpanosti, se na druhou stranu více setkávají tlumočníci zaměstnaní v pevném pracovním poměru. Navzdory tomu se však ukázalo, že 88 % tlumočnicků je se svou prací spokojeno a pouze 23 % tlumočnicků uvedlo, že by tuto profesi nikomu ze svého okolí nedoporučilo.³⁴

Neustálá soustředěnost a fyzická energie, kterou musí tlumočnick na práci vynaložit, se projevuje zvýšeným krevním tlakem a stresovým hormonem kortizolem. Na vyšší úrovni než je tomu v případě běžného konferenčního tlumočení je stresový faktor v oblasti tlumočení pro média, tedy tam, kde se tlumočnick nachází před zraky tisíců až milionů televizních diváků.³⁵ Náročnosti tlumočení v médiích je v této práci věnována samostatná kapitola, jež kromě obecných poznatků a charakteristik představí výsledky experimentu Kurzové týkajícího se tohoto tématu.

---

³³ Viz <http://aiic.net/page/888/the-aiic-workload-study-executive-summary/lang/1> [cit. 2016-10-23].

Tento názor bude podrobněji rozebrán v kapitole o mediálním tlumočení.

³⁴ Viz <http://aiic.net/page/660/workload-study-what-it-tells-us-about-our-job/lang/1> [cit. 2016-10-23].

³⁵ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 2016-10-23].

5.2.4 Fyziologický stres – profesionálové versus začátečníci

Kurzová, stejně jako další badatelé, věnuje ve svých výzkumech značnou pozornost vzájemnému působení psychologických a fyziologických faktorů a zkoumá s jejich pomocí rozdíly v tlumočení začátečníků a profesionálů s mnohaletou praxí. Částečně jsme se těmto aspektům věnovali již v podkapitole 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*, ale vzhledem k jejich široké aplikovatelnosti je vhodné tyto rozdíly připomenout jak v souvislosti se stresem, tak v následující kapitole o empirickém vlivu nácviku tlumočení.

U profesionálů se projevuje rozdíl v efektivitě myšlení: mají výrazně lepší strategie, schopnost lépe třídit informace a rychle řešit nepředvídaný problém. Identické podněty vnímají začátečníci a profesionálové zcela jinak a také v závislosti na konkrétní situaci a předchozích znalostech. Profesionálové nemají tlumočený materiál pouze nastudovaný, ale informace ukládají ve smysluplných vzorcích, mají je propojené a hluboko zakořeněné. V otázce vyhledávání doplňujících informací během přípravy jsou podstatně zkušenější, a proto jim celková příprava na akci zabere méně času. Začátečníci nemají ani rozsáhlé zkušenosti, ani znalosti; správné porozumění, soustředěnost i plynulost projevu jim stále působí potíže. To, že se tyto potíže postupem času zmírní, vede k situaci, kdy tlumočnick již nemusí být neustále ve střehu a jeho kapacita je rovnoměrně využita ve všech částech projevu.³⁶

Profesionálové za léta zkušeností dosáhli potřebné odbornosti, tedy kombinace hlubších znalostí a lepších strategií, ale i u nich živé vysílání nebo videokonference vzbuzují více nervozity a větší fyzickou zátěž. V případě studentů bylo zase zjištěno, že například simulovaná *mock* konference pro ně představuje stresem více zatíženou situaci než pro profesionály konference reálná. Ještě více než samotné tlumočení na ně negativně působí celý koncept organizované konference: v jejím průběhu nikdy neví, kdo přesně je v jakou chvíli poslouchá, kdo tlumočí z jejich pilotáže a navíc se obávají toho, že smysl řečnickova projevu nepřevědou správně a zamezí tak porozumění účastníků a plynulému průběhu následné diskuze.

Výše uvedené důvody přiměly Kurzovou v roce 2003 provést průzkum, který se zabývá odlišným vnímáním stresu u profesionálních konferenčních tlumočnicků a studentů.

---

³⁶ V kontextu výše popisovaného se dá opět zmínit Andersonovo dělení fází osvojování si znalostí a dovedností na fázi kognitivní, asociační a autonomní, jež jsme podrobněji popsali v podkapitole 3.3.1. *Znalostní báze*. Nejprve nejsme schopni konkrétní úkony provést sami a neustále pamatujeme na příslušná pravidla a postupy, ale chyby, kterých se dopouštíme, se časem stále více eliminují, až se nakonec aktivita stane automatickou a nevědomou. Tato změna je viditelná v míře rychlosti a přesnosti, která se v případě studentů a profesionálních tlumočnicků výrazně liší.

Používala objektivní fyziologické parametry jako srdeční rytmus, krevní tlak, hladinu kortizolu či vodivost kůže, neboť právě fyziologické změny reflektují emocionální a mentální procesy a soustavně se zvyšují právě stoupajícím stresem. Vytvořila si vlastní metodu, která sleduje tyto parametry během celého procesu tlumočení a vzhledem k dnešním technologiím zatěžuje probandy zcela minimálně.

Na lékařské konferenci testovala dvojici tlumočnicků jazykové kombinace anglický jazyk – německý jazyk a v jednom z jejích praktických seminářů se testům podrobili tři studenti těchto jazyků. Z hlediska vodivosti kůže studenti a profesionálové výrazné rozdíly nevykazovali. Podstatné rozdíly se objevily až v případě srdečního rytmu: profesionálním tlumočnickům na konferenci byl naměřen puls 75 a 73,75 tepů za minutu, u studentů pak 105,18; 86,90 a 100,76 tepů za minutu.³⁷

Výsledky tedy ukazují, že tep profesionálních tlumočnicků se neodchýlil od normálního stavu, ačkoliv se jednalo o oficiální konferenční tlumočení a navíc ještě terminologicky náročnou lékařskou konferenci. U všech pozorovaných studentů se naopak fyziologický stres zvýšil, přestože byli testováni při běžném vyučování. Lze však argumentovat, že výsledky tohoto výzkumu nemusí být zcela směrodatné. Domníváme se totiž, že tlumočení v rámci vyučování, kdy jsme hodnoceni učiteli, je naprosto odlišné od tlumočení v praxi. Může se sice jednat o odbornou konferenci, na které dobrý výkon přispěje k pozitivnímu hodnocení a následně i finanční odměně, ale stále nás v jejím průběhu hodnotí pouze posluchač, který nemá k dispozici originál a navíc výchozímu jazyku zpravidla nerozumí.

5.2.5 Vliv stárnutí na kvalitu tlumočení

V roce 2011 provedla badatelka spolu s Miriam Shlesingerovou, Minhuou Liuovou a Loraine Oblerovou průzkum, který se věnoval vlivu vícejazyčnosti a tlumočení na stárnutí a délku života. Předpokládalo se, že aktivní používání určitých částí mozku, které jazyk zpracovávají, zamezuje negativním vlivům stárnutí. Výzkumná komise AIIC se zájmem sledovala, jaký vliv má vyšší věk na kognitivní a jazykové schopnosti vícejazyčných osob, tedy ideálně konferenčních tlumočnicků.

Ve zkoumané skupině byli tlumočníci na volné noze i ve stálém pracovním poměru, někteří pracovali též jako překladatelé a mnozí byli činní jako vyučující překladu a tlumočení. Probandi byli ve věku sedmdesát až osmdesát osm let a pouze někteří byli již v důchodu. Všichni prošli dvou- až šestihodinovým rozhovorem. Výzkumníci očekávali, že s narůstajícím

---

³⁷ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 2016-10-23].

věkem bude největší potíže představovat rychlé vybavování si lexikálních pojmů a porozumění ve ztížených zvukových podmínkách. Mnozí dotazovaní však konstatovali, že změny v pamatování si jmen považují za přirozené a nemyslí si, že by byly nutně podmíněny věkem.

Někteří o hledání vhodného ekvivalentu vyjádřili jako o úkolu, který je s přibývajícím věkem stále komplikovanější. Zjistilo se však, že jádrem problému je špatné porozumění – ovšem ne to, které pramení ze ztížených zvukových podmínek, nýbrž to, které je zapříčiněno postupnou ztrátou sluchu danou věkem. Mnozí z probandů začali během tlumočení využívat naslouchátko, ale projevílo se jako neúčinné a pocity tlumočnicků nezlepšila ani regulace hlasitosti a výšky tónu tlumočeného projevu. Potíže, které špatný sluch způsoboval, byly zaznamenány převážně v tlumočení technických termínů, zcela neznámých informací či rychlých projevů, takže de facto prvků, které v tlumočení obecně patří mezi nejproblematictější. Účastníci výzkumu vyjádřili špatný pocit z toho, že povolání, jež dříve vykonávali bez jakýchkoliv větších obtíží, pro ně nyní představuje vysoce stresové situace a už je netěší. Snížená kvalita tlumočnického výkonu, kterou pociťují, také přiměla většinu z nich k odchodu do penze.³⁸

Závěrem této kapitoly můžeme říci, že faktory, které Kurzová v průběhu celé své kariéry tlumočnice a psycholožky zkoumá, jsou vzájemně propojené. V rámci analýzy jednoho tématu se badateli vždy naskytne možnost pohledu na související téma. Z článků Kurzové je patrné, že se v průběhu své kariéry nechala inspirovat metodami ostatních výzkumníků a jejich poznatky vždy porovnává s fakty, která zjistila ona – ať už se jedná o téma „*Trainingsweltmeister*“, nebo rozsáhlé studium fyzických a psychologických faktorů ovlivňujících tlumočnický výkon. Kurzová dokazuje, že některé situace jsou objektivně více stresující než jiné, a aby toto tvrzení empiricky podložila, poukazuje na předchozí zkušenosti: konferenční tlumočníci se pochopitelně časem naučí trému překonat a stanou se odolnějšími. Tato teze je potvrzena v následující kapitole o mediálním tlumočení, kde jsou jako méně stresové situace rozebírány akce, s jejichž konáním tlumočnick počítá, a může proto do značné míry ovlivnit jejich průběh.

---

³⁸ Viz <http://aiic.net/page/3655/interpreting-work-buffers-against-aging-reporting-on-the-aiic-lifespan-study/lang/1> [cit. 2016-10-23].

6. INGRID KURZOVÁ O TLUMOČENÍ V MÉDIÍCH

„Eine gute Fernseh–Dolmetschung kann dazu beitragen, das Ansehen der Dolmetscher zu verbessern. Umgekehrt kann natürlich eine schlechte Leistung auch negative Auswirkungen haben.“ (Kurz 8. 7. 2011)³⁹

Mediální tlumočení je jedinou širší oblastí zkoumání, kterou Kurzová neuvádí analýzou předchozích výzkumů, do jejichž kontextu zasazuje své vlastní bádání. Tato skutečnost je logicky dána tím, že zatímco ostatní témata byla zkoumána po dobu několik desetiletí a pokryta v široké škále studií, mediální tlumočení se jako téma vhodné pro výzkum nabízel až v době, kdy byla autorka vystudovaná tlumočnicí a psycholožkou. Problematika tlumočení v médiích je však v díle Kurzové zpracována ještě ve větší míře než téma stresu.

V článcích zabývajících se audiovizuálním tlumočením, jejichž rozboru se věnujeme v následujících odstavcích, se téma stresu a zvýšeného mentálního úsilí neustále opakuje. Za zásadní tezi autorky můžeme považovat fakt, že právě v televizním a rozhlasovém vysílání jsou tlumočníci vystavováni vyššímu napětí a stresu než ve všech ostatních tlumočnických situacích. Badatelka tuto sféru opět podrobuje empirickému výzkumu stresu a očekávání ze strany tlumočnicků, moderátorů i posluchačů, jehož výsledky potvrzují náročnost profese. Tím zdůrazňuje důležitost zjišťovat očekávání televizních diváků, díky nimž se může tlumočnickům podařit převést hlavní sdělení tak, aby jej divák co nejlépe pochopil.

6.1 Televizní tlumočení v Rakousku

S nabývající důležitostí sledování televizního zpravodajství a rostoucí oblibou zábavních pořadů v druhé polovině dvacátého století úměrně roste i poptávka po televizních tlumočnicích, kteří zajišťují, aby bylo satelitní televizní vysílání srozumitelné pro uživatele více než třiceti světových jazyků. Prvními mezinárodními událostmi, které vyžadovaly tlumočení, byly americké a sovětské vesmírné mise a dále pak americké prezidentské volby, jejichž přenos přes satelit byl v té době enormním úspěchem moderní technologie a těšil se velkému ohlasu ve světovém tisku. Kurzová měla ve své praxi možnost získat obě tyto důležité zkušenosti, a protože tehdy představovala jedinou tlumočnici ORF, která na

---

³⁹ Citace je převzata ze záznamu přednášky Ingrid Kurzové na konferenci v Germersheimu dne 8. 7. 2011, viz <http://www.fb06.uni-mainz.de/stefl/video/anzeigesql.php?URL=mms://windowsmedia.zdv.uni-mainz.de/stefl/new/93.flv&konf=Konferenz&datum=08.07.2011&redner=Ingrid%20Kurz&sprache=Deutsch&thema=TV-Dolmetschen&bemerkungen=&flash=true> [cit. 2016-10-23].

Dobrý tlumočnick může přispět k většímu respektu vůči tlumočnickému povolání. Špatný výkon může mít naopak negativní důsledky.

tlumočnické scéně působí dodnes, lze ji považovat za ústřední osobu rakouského mediálního tlumočení.

Tlumočila celonoční televizní přenos amerických prezidentských voleb v roce 1968, dvacet osm hodin trvající přistání na Měsíci, které se Apollu 11 podařilo následujícího roku, a další mezinárodně proslulé události odehrávající se na pozadí druhé poloviny studené války. Mezi pořady v letech 1970 až 1995, které vyžadovaly simultánní a výjimečně i konsekutivní tlumočení, patřil incident se zadržením amerických rukojmí v Íránu roku 1980, další americké prezidentské volby a televizní diskuze odehrávající se mezi Ronaldem Reaganem a Jimmym Carterem v roce 1980, papežova návštěva Velké Británie v roce 1982 či výsledky summitových jednání Reagana s Gorbačovem (Kurz 1997b: 200). Ačkoliv by se mohlo zdát, že je audiovizuální tlumočení pouze marginální formou celé popisované disciplíny, Kurzová zdůrazňuje uspořádání kulatého stolu na téma *Interpreting for Mass Media*, který proběhl v roce 1982 při Georgetownské univerzitě a přiměl AIIC k vypracování směrnic pro televizní tlumočnický (Kurz 2000: 90).

Do roku 1990 ORF užívala tlumočení převážně ve zpravodajství a pořadech zabývajících se aktuálním děním. Až počátkem devadesátých let potřeba tlumočení rapidně vzrostla a přesunula se do oblasti vzdělávacích a zároveň zábavních pořadů. Zjistilo se, že tato služba výrazně ušetří čas moderátorům, kteří se například během rozhovorů mohou namísto cizího jazyka plně soustředit na pokládání dotazů. Po pádu želené opony, která předznamenala vysílání přelomových událostí ze zemí východního bloku, se v Rakousku začalo tlumočit do více jazyků, ale monopol angličtiny stejně přetrvával. Autorka jako další významné události uvádí tlumočení během války v Jugoslávii, rozhovory s Jásirem Arafatem zrcadlící izraelsko-palestinský konflikt či vstup Rakouska do Evropské unie v roce 1994.

6.2 Důvody obtížnosti mediálního tlumočení

Příspěvek týkající se televizního tlumočení přednesla Kurzová na konferenci, již 8. července 2011 pořádala Univerzita Johannea Gutenberga v Mohuči. Konference se odehrávala v německém Germersheimu – pobožce výše uvedené univerzity, na níž jsou vyučovány jazykové a kulturní obory se zaměřením na překladatelství a tlumočnictví. Kurzová zde hodnotila náročnost tlumočení v médiích, které neustále srovnává s klasickým konferenčním tlumočením.

Vzhledem k autorčině zájmu o historii tlumočení je zcela logické, že se v úvodu projevu vrací zpět do minulosti a přibližuje začátky popisované disciplíny. Posлуhač se dozvídá, že již ve třicátých letech dvacátého století rozhlas využíval tlumočnický – Hans Jacob

například tlumočil rané projevy Adolfa Hitlera. Tlumočníci však byli od počátků najímáni na tlumočení kratších časových úseků, jež vyžadovaly stoprocentní soustředěnost, jelikož v pěti- či desetiminutovém projevu vyjdou nepřesnosti na povrch zcela určitě jasněji než v případě dvoudenní konference.

Dobry tlumočník zvyšuje respekt k tlumočnické profesi, kterou běžný divák blíže nezná. Dopustí-li se chyby, stává se naopak terčem kritiky a negativních komentářů, a to nejen ze strany novinářů, ale i redaktorů, kolegů, diváků a dokonce i studentů. Obecně se od něj očekává více než od klasického konferenčního tlumočníka, protože posluchači ve velké většině případů nejsou seznámeni s obtížemi, které simultánní tlumočení představuje. Televizní posluchači a diváci jsou zvyklí na klidné, byť ne zcela monotónní hlasy komentátorů, kteří mají v plynulých projevech mnohaletou praxi. Od tlumočníka proto očekávají stejnou úroveň projevu, obdobnou rychlost a pouze nepatrná až zcela zanedbatelná zaváhání. Zmíněná častá kritika tlumočnicků přicházející ze strany diváků je dána tím, že jejich nároky jsou srovnatelné s těmi, které kladou na běžného redaktora nebo komentátora. To ještě umocňuje stres, který audiovizuální tlumočník už tak pociťuje ve zvýšené míře: „*Whoever interprets live programs for us must have the voice and clarity of a broadcaster to satisfy the approximately two millions who are our public. We have a very knowledgeable and critical audience who will comment unfavorably if the interpreter's voice and diction are not up to the usual standard of our reporters and speakers.*” (Kurz 2012: 37). Již ze samotné podstaty tlumočení však vyplývá, že zatímco projev televizního reportéra může být předem připravený a maximálně plynulý, mírné pauzy a zaváhání jsou nevyhnutelnými aspekty tlumočnického výkonu.

Zajímavým poznatkem, který stejně jako výše uvedené příklady patří mezi emocionální faktory ztěžující tlumočnický výkon, je skutečnost, že originální projev není tlumočnickovým výstupem zcela překryt. Začátek i další úseky originálu divák obvykle slyší, a může tak „kontrolovat“ úplnost a věrohodnost tlumočnickova projevu. Navíc někdy si diváci, kteří jazyk do jisté míry ovládají, tlumočnickovým hlasem pouze pomáhají a ověřují si své jazykové dovednosti. Na druhou stranu se doporučuje, aby tlumočník převádějící projev jedince ze zcela odlišného kulturního prostředí místy upřesňoval a dovysvětloval výchozí informace, které by pro cílové publikum mohly být nesrozumitelné.

Častou komplikací tlumočnického výkonu bývá stísněný prostor a další faktory, jež pracovní podmínky tlumočníka výrazně zhoršují. V rámci tlumočení pro televizi či rozhlas mnohdy nejsou poskytnuty zvukotěsné kabiny odpovídající normám a místo nich jsou použity pouze provizorní prostory. Tlumočník je často usazen do vedlejší místnosti a kromě toho, že

nevidí na autora výchozího textu, není v danou chvíli v přímém kontaktu ani s moderátory. Nedostává zpětnou vazbu a netuší, jak vypadají reakce publika a kdo přesně jej v danou chvíli poslouchá. Řečníka sleduje pouze na obrazovce, která je v podstatě totožná s tou, již má k dispozici běžný divák, a nemůže se tedy řídit jeho gesty a mimikou, jež mnohdy hrají stěžejní roli. Kromě toho se nachází uprostřed dění, kde jej ovlivňují jak vizuální, tak akustické faktory – často má před sebou ještě další, pro něj irelevantní monitor s rychle se měnícími obrazy, které jej spíše vyrušují. Mimo to často bývá snižena kvalita zvuku, např. při přenosech z krizových situací nebo v případě tlumočení nahrávek telefonních hovorů. Na rozdíl od konference, kde je zcela běžné ohlásit technický problém do mikrofonu a zajistit tak téměř okamžitou pomoc, tlumočnické vysílání je postaven před rozhodnutí, zda narušit hladký průběh programu, či podat co nejlepší výkon na základě neúplných informací, které vzhledem k technickým komplikacím získá. Ve většině případů tlumočníci na problém neupozorňují a snaží se převádět smysl výpovědi, jenž je považován za nejdůležitější. To je vzhledem k určitému ostychu pochopitelné, ale zároveň se domníváme, že technické komplikace, které by technici mohli případně i snadno a rychle vyřešit, míru nervozity tlumočnicků ještě zvyšují.

6.3 Dva typy akcí a konkrétní příklady z praxe

Odlišnost mediálního a konferenčního tlumočení je též patrná z toho, že televizní tlumočníci jsou na práci najímáni s menším časovým předstihem a často musí pracovat v nezvyklou denní dobu způsobenou časovým posunem (např. přímý přenos předávání cen americké filmové akademie Oscar nebo události týkající se volby nového amerického prezidenta) (Kurz 2012: 36). Zatímco na konferenci se tlumočnick v průběhu času adaptuje na způsob vyjadřování a přízvuk řečníka, v několikaminutových úsecích, jež jsou tlumočeny v televizi, to možné není. V této souvislosti se dají akce, na které jsou tlumočníci najímáni, rozdělit na dva typy.

V prvním případě je tlumočnick najat na plánovanou akci (příkladem může být svatba člena královské rodiny či pohřeb Michaela Jacksona), k níž dopředu dostane odpovídající materiály. Ve druhém případě se jedná o nepředvídanou a mnohdy tragickou událost, jakou byly například letecké útoky 11. září 2001. V takových situacích je tlumočnick pochopitelně vystaven ještě většímu stresu, neboť nemá téměř žádný čas na přípravu a témata zpravodajství ještě prohlubují nervozitu.

Dvěma vybranými příklady, na kterých Kurzová dokazuje vysoký stres tlumočnicka pramenící z nepředpokládaných komplikací, je tlumočení svatby Williama a Kate dne

29. dubna 2011 a zemětřesení v Japonsku, o kterém televize diváky informovala mezi 12. a 19. březnem 2011. V článku *Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen: Erwartungen und einschränkende Faktoren*⁴⁰ (2012) autorka zdůrazňuje, že stres televizního tlumočnicka je dán vnějšími faktory, jako jsou pracovní podmínky, kontext a situace. Ty ovlivňují kvalitu tlumočnického výkonu neméně podstatně než samotný projev řečníka. Proto Kurzová vychází ze čtyř požadavků Sylvie Kalinové a dává je do souvislosti s tlumočenými událostmi:

- 1) *Pre-process prerequisites* zahrnují možnost přípravy na tlumočnickou zakázku a spolupráci s ostatními osobami, které v oné situaci vystupují.
- 2) *Peri-process conditions* obsahují faktory jako dodání materiálů před tlumočením.
- 3) *In-process requirements* jsou kognitivní faktory zabývající se tím, do jaké míry tlumočníci znají řečníka, příjemce a způsob prezentace výchozího textu.
- 4) *Post-process efforts* označují vypracování podpůrných materiálů, jako jsou například glosáře (Kalina in Kurz 2012: 34).

V praxi jsou tyto aspekty často opomíjeny a vedou jak ke zvýšené míře stresu tlumočnicka, tak zcela pochopitelně i k nižší kvalitě jeho výkonu. Kupříkladu skutečnost, že audiovizuální tlumočníci nedostávají k tlumočení ani texty, které při přenosu řečník předčítá, opět vypovídá o vyšší náročnosti situace ve srovnání s konferenčním tlumočením.

V případě uvedené svatby je vhodné zmínit, že televize BBC obvykle poskytuje dosti detailní scénář, ovšem často jen krátce před zahájením vysílání. V případě svatby anglického prince tedy tlumočníci dostali přesné informace o čase, kdy se měli nevěsta s ženichem setkat v katedrále, a zejména o pasážích z Bible, které měly během obřadu zaznít. Kromě citací z Bible se však k události žádné další předem poskytnuté texty nevztahovaly. Ačkoliv se tlumočníci na citace z biblického textu připravili, k náročnosti situace přispělo to, že tyto pasáže oddávající farář četl, a navíc zmínil úryvek z Geoffreyho Chaucera v původním znění, tedy ve středověké formě anglického jazyka. V tomto případě se jednalo o zbytečný stres, kterému by se bývalo dalo zamezit včasným dodáním všech relevantních podkladů (*peri-process conditions*).

Náročnost tlumočení přímého přenosu nečekaných událostí v Japonsku je zcela nezpochybnitelná. Od prvních okamžiků živého vysílání do televize přicházely informace o tisících mrtvých, o zraněných a o lidech, kteří přišli o střechu nad hlavou. Vzápětí se začaly objevovat hrozby o výbuchu reaktorů v jaderné elektrárně ve Fukušimě, byl vyhlášen výjimečný stav a přišly první exploze. O možnosti přípravy v tomto případě nemůže být řeč,

---

⁴⁰ *O kvalitě tlumočení v živém vysílání: očekávání a omezující faktory*

jelikož se informace měnily a čísla navyšovala v méně než hodinových intervalech. Navíc docházelo k jistému posunu zaměření projevu od humanitární katastrofy k jaderným výbuchům, které přinesly četné terminologické komplikace. Jedinou pomůckou byly glosáře, které první tlumočníci zanechávali svým střídajícím kolegům. Všechny čtyři požadavky tedy selhaly, ale Kurzová i tak vyzdvihuje vynikající výkon televizních tlumočnicků a schopnost rychlosti a improvizace, která může být pro začínající tlumočnický vzorem a motivací (Kurz 2012: 41).

Pro další ilustraci druhého typu akcí můžeme uvést vzpomínky autorky na období, které následovalo bezprostředně po teroristických útocích spáchaných dne 11. září 2001 v New Yorku. Ačkoliv měl svět v té době za sebou živé tlumočení vysílání z války v Perském zálivu, běsnění v Jugoslávii či z průběhu napjatých amerických prezidentských voleb v roce 2000, největší teroristický útok v dějinách lidstva byl naprosto mimořádný. Kurzová považuje okamžik, kdy se o něm dozvěděla, za osudovou událost, kterou si lidé pamatují celý život (obdobně jako tomu je ve vzpomínkách na zprávu o atentátu na Johna Fitzgeralda Kennedyho 22. listopadu 1963 nebo vraždu Johna Lennona 8. prosince 1980). Mimořádné vysílání začalo několik minut poté, co první letadlo narazilo do první ze dvou věží Světového obchodního centra. V tu chvíli dle výpovědi autorky všem tlumočnickům došlo, že intenzivní zpravodajství bude trvat dlouhé týdny.

Tlumočníci byli vystaveni pravidelné denní osmihodinové zátěži, ale nepociťovali takový strach ze svého výkonu, jak bychom mohli očekávat. Relativně snadné na přetlumočení byly údajně projevy významných politických představitelů jako například amerického prezidenta George W. Bushe, ministra zahraničí Colina Powella nebo ministra obrany Donalda Rumsfelda; nejnáročnější ze všeho bylo naproti tomu tlumočení průběžných komentářů CNN. Do toho vstoupily technické problémy, některé podstatné pasáže dokonce vinou techniků nebyly odvysílány a tlumočníci kromě své práce pomáhali editorům upravovat a doplňovat projevy. Tento „pohotovostní režim“ trval přesně měsíc, tedy do 11. října 2001, a přinesl také četné logistické problémy, protože měsíce září a říjen jsou ve Vídni naplněné konferencemi, na které museli jednotliví tlumočníci přejíždět.

Během našeho osobního setkání Kurzová poukázala na náročnost mediálního tlumočení na příkladu právě probíhající volební kampaně Hilary Clintonové a Donalda Trumpa, která sestává zejména z rychlých a informačně nahuštěných projevů. Zdůraznila například to, že tlumočené záznamy jsou přednostně vysílány v ranních hodinách, kdy je sledovanost televizního zpravodajství poměrně vysoká: „*The thing about media interpreting is that you are so exposed. Like with Hilary and Trump, you never know what is to come up.*“

In these discussions, there are two minutes for each, they need to get as much information as possible, so they speak quickly, everything is recorded and it is in the morning when many people watch."⁴¹

Kurzová na pozadí těchto událostí dokazuje, že tlumočnický musí být flexibilní, musí si umět rychle zvyknout na nové prostředí a předvídat ve chvílích, kdy se nepodaří udržet oční kontakt s reportéry a moderátory. Za stěžejní autorka považuje schopnost improvizace, která je vzhledem k nízké kvalitě zvuku často nezbytná (Kurz 1997b: 204). Z textů také vyplývá, že ve stresu jsme mnohdy schopni podat podstatně lepší výkon než ve chvílích, kdy jsme na tlumočení náležitě připraveni, čímž se dostáváme k hlavní hypotéze obhajované v předchozí kapitole. Kurzová mimo jiné upozorňuje na to, že již při výběrových řízeních na pozice v oblasti mediálního tlumočení je obvykle testováno, jak se uchazeč dokáže vypořádat s problematickými situacemi. Druhým parametrem je pak příjemný a sebejistý hlas, jenž hraje v hodnocení diváků a posluchačů ústřední roli.⁴²

6.4 Výzkum kvality

Kurzová v této souvislosti zmiňuje průzkum z oblasti mediálního tlumočení, který prováděla spolu s Pöchhackerem v roce 1995. Studie vycházela z osmi kritérií⁴³, podle nichž devatenáct televizních moderátorů a komentátorů hodnotilo vlastnosti projevu tlumočnicka.⁴⁴ Výsledky průzkumu byly následně porovnávány s těmi, které získala o tři roky dříve při dotazování sto dvaceti čtyř delegátů konferencí.

Obě skupiny se na dvou nejpodstatnějších kritériích hodnocení shodly: jako nejdůležitější vyhodnotily významovou shodu a logickou kohezi. Pořadí dalších kritérií se však výrazně lišilo. Dotazovaní z oblasti audiovizuálního tlumočení na následující pozice umístili příjemný hlas, plynulost projevu, přirozený přízvuk a správnou terminologii, byť na úkor úplnosti obsahu (ta skončila na posledním místě, zatímco ve vnímání delegátů se umístila jako čtvrtá). Všechna tato kritéria byla delegáty hodnocena jako méně důležitá.

Kurzová jako možný důvod uvádí, že v televizním vysílání má recipient, tedy televizní divák, pro doplnění k dispozici obraz. Protože se opět ukázalo, že jsou televizní tlumočníci

---

⁴¹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

⁴² Viz <http://www.fb06.uni-mainz.de/stefl/video/anzeigesql.php?URL=mms://windowsmedia.zdv.uni-mainz.de/stefl/new/93.flv&konf=Konferenz&datum=08.07.2011&redner=Ingrid%20Kurz&sprache=Deutsch&thema=TV-Dolmetschen&bemerkungen=&flash=true/> [cit. 2016-10-23].

⁴³ Viz kritéria dle Bühlerové, která jsou podrobněji rozvedena v kapitole 4.3 *Osm kritérií dle Hildegung Bühlerové*.

neustále srovnávání s moderátory pořadů, domnívá se, že se má tlumočník v případě rychlého výchozího projevu pokusit spíše o přirozeně rychlé a plynulé shrnutí bez výrazných přerušení. Hodnocení je však vždy subjektivní, závisí na každém jedinci a jeho prioritách – někdo může hodnotit kvalitu celého tlumočnického procesu, někdo naopak až tlumočnického produktu. Hodnotitelé z řad posluchačů a kolegů tlumočnicků si obvykle všímají odlišných nedostatků, ale podstatné je, že všichni staví na žebříčku hodnot nejvýše shodu se smyslem původního sdělení, logické návaznosti mezi originálem a tlumočeným projevem a co možná nejkratší časový posun mezi autorem výchozího projevu a tlumočníkem.

6.5 Výzkum stresu

Dle Kurzové je tedy televizní tlumočník vystaven podstatně většímu stresu než tlumočník konferenční, a proto není překvapivé, že se autorka pokusila na tlumočnických v televizním vysílání provést experiment. Měření se provádělo během pětidenní lékařské konference v červnu roku 1999 a při přenosu svatby prince Edwarda 19. června 1999.

O vyšší míře stresu měly vypovídat fyziologické parametry jako zvýšený krevní tlak a srdeční puls. Ten byl měřen pomocí elektrod, které byly umístěny na ruku účastníků pokusu. Nejnovější metody výzkumu, které autorka použila, umožnily sledovat vodivost kůže i srdeční puls zároveň a experiment navíc pro probandy nebyl nijak nepohodlný.

Mohlo by se zdát, že tlumočení svatby bude podstatně jednodušší než tlumočení při lékařském kongresu. Kurzová ale zdůrazňuje, že jakkoliv odborně zaměřená konference nepředstavuje pro zkušeného tlumočnicka problém, neboť znalost tématu v kombinaci s náležitou přípravou víceméně zajišťují hladký průběh tlumočení. V případě mediálního tlumočení vždy vstupují do hry stresové faktory, ať už se jedná o špatný zvuk, nepředvídaný projev, nedostatečný prostor na opravu nebo enormně vysoká očekávání milionů diváků.⁴⁵

Stres televizních tlumočnicků se zvyšoval vždy, když mluvili do mikrofonu. Průměrná tepová frekvence byla při přenosu 82,4 tepů / min. oproti 75 tepům / min. v případě konference.⁴⁶ Potvrzenou hypotézu opět ještě podporuje skutečnost, že soustředěnost na začátku odborné a terminologicky náročné lékařské konference v jejím průběhu poklesla, zatímco hladina stresu při tlumočení v televizi zůstala na stejné úrovni.

---

⁴⁵ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 2016-10-23].

⁴⁶ Viz http://www.universitas.org/uploads/media/1204_sondern01.pdf [cit. 2016-10-23].

7. EMPIRICKÝ VÝZKUM NÁCVIKU TLUMOČENÍ

„One can make the objection that the students who were doing better in the test were more talented. I wanted to show that it is not a matter of students being more talented, it is all a matter of training.“ (Kurz 14. 10. 2016)⁴⁷

V této kapitole zmíníme několik důležitých jmen teoretiků tlumočení, k jejichž práci se Kurzová ve větší či menší míře vyjadřuje, uvedeme její kritické komentáře, jež dosud zůstávaly stranou, a zaujmeme k nim stanovisko.

První část kapitoly reflektuje historický vývoj tvrzení, že tlumočení je disciplína, kterou si člověk osvojí na základě píle a vytrvalého tréninku (pochopitelně však za podpory jazykového talentu a dalších mentálních dovedností). Po popisu vlastního experimentu Kurzová popisuje výzkum Wallace E. Lamberta, jehož poznatky využívá jako důkaz pravdivosti vlastní teorie. Věnovat se budeme i diplomovému projektu jedné z autorčiny vídeňských studentek. Druhá část kapitoly shrnuje rady pro studenty a pedagogy, jež vyplývají z jednotlivých částí této diplomové práce, ale zatím nebyly explicitně zmíněny. Je zřejmé, že většina z nich se vztahuje právě k tématu nácviku tlumočení. Závěrem zmíníme také několik faktů, která v rámci didaktiky Kurzová uvádí na konci svých článků, jež se týkají kvality, stresu i kognitivních procesů probíhajících v mozku tlumočnicka. Ty jsou následně zasazeny do kontextu Gilova *modelu úsilí*, na němž se dají opět ukázat fáze automatizace.⁴⁸

7.1 Simultánní poslech a mluvení

Ohlédneme-li se do historie vědeckého zájmu o konferenční tlumočení, zjistíme, že vědce začalo nejdříve zajímat, zda je možné současně mluvit a poslouchat. Na sklonku šedesátých let psychologové uskutečnili první pokusy. Zpočátku používali svou vlastní teorii a metodologii, která nebyla vždy aplikovatelná na tlumočnické úkoly, a neuvědomovali si, že tlumočnick do velké míry sám vybírá, co řekne, a na úkor informační úplnosti často zvolí právě takovou strategii, která splní komunikační a sociální normy. Od počátku sedmdesátých let začali výzkum provádět samotní tlumočníci. Dostalo se jim značné podpory od univerzit, na kterých také mohli výzkumy uskutečňovat, začali psát statě založené na vlastních zkušenostech z tlumočnické praxe a rovněž začali získávat v oboru tlumočnictví vysokoškolské tituly.

---

⁴⁷ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

⁴⁸ Viz podkapitola 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*.

Laikům často připadá naprosto neuvěřitelné, že je někdo schopen zároveň mluvit, poslouchat a soustředit se na to, jaká informace přichází ze strany řečníka. Zdá se, že ideální by bylo začít tlumočit v pauzách, ale vzhledem k tomu, že trvají od několika milisekund po jednu až dvě sekundy, není možné se plně soustředit pouze v okamžicích ticha. Tlumočník tedy obvykle říká to, co slyšel před několika sekundami, a zároveň již vnímá nově přicházející informace.

Broadbent zkoumal simultánní poslech a mluvení u začátečníků a dospěl k závěru, že i vyslovení řady jednoduchých, po sobě jdoucích slov omezuje naši soustředěnost a porozumění novým informacím, protože jsme soustavně rušeni svým vlastním hlasem. Zpočátku není možné podat bezchybný výkon a zároveň poslouchat sebe i řečníka, ale je možné koordinaci těchto činností soustavně trénovat. Čím méně nových sensorických informací se k nám dostává, tím méně náročný je tlumočnický výkon.

Všichni teoretikové v čele se Danicou Seleskovitchovou a Marianne Ledererovou, kteří se souběžností mozkových procesů zabývali, se shodují v tom, že člověk si může tlumočnickou dovednost osvojit, a to za relativně krátkou dobu. Z této hypotézy vychází i Kurzová. Je však kritická vůči některým přípravným cvičením, která se sice snaží o výcvik tlumočnicka z hlediska zvládnání více souběžně probíhajících procesů, ale příliš mechanickým a nepřirozeným způsobem.

7.2 Kritika předchozích výzkumů nácviku tlumočení

Moser-Mercerová a Lambertová začaly využívat metodu *shadowingu*, hodně frekventovanou v kognitivní psychologii, pro výzkum selektivní pozornosti. Může probíhat na základě fonémů nebo delších frází – autorka tyto dva způsoby označuje jako „*phonemic shadowing*“ a „*phrase shadowing*“. V prvním případě se jedná o okamžité opakování, probíhající bez jakékoliv snahy o zachycení smyslu výpovědi; ve druhém se již postupuje s menším časovým odstupem, díky němuž můžeme převést smysluplnou jednotku. Lambertová se domnívá, že oba tyto způsoby mají vyučující ve výuce aplikovat až do chvíle, kdy je mají studenti plně zautomatizované a už se nepotýkají s problémy, jako jsou špatná artikulace a silný přízvuk, které jejich projev dříve zhoršovaly. Kurzová se ale stejně jako Seleskovitchová s Ledererovou silně vymezuje proti okamžitému opakování výpovědi, tedy typu „*phonemic shadowing*“, neboť je naprostým opakem hlavní úlohy tlumočnicka: ten má v první řadě převádět smysl a nemá lpět na konkrétních slovech nebo dokonce zcela mechanicky překódovávat: „*As for shadowing, it shows you can listen and speak at the same time, but it is not interpreting, it is just repeating! Interpreting means doing many things at the*

same time, but this is only to improve your intonation in your B language! So as for interpreting, shadowing is useful at the very beginning but that is it."⁴⁹

Za podobně nevhodnou považuje Kurzová i metodu tzv. *dual-tasking* (cvičení, kde se má vedle poslechu například počítat). Cílem tohoto úkolu je rozdělit pozornost na poslech a jinou aktivitu, protože právě v rozdělení pozornosti simultánní tlumočení spočívá. Během testování tohoto typu mají probandí po souběžných aktivitách ústně shrnout projev, který slyšeli, a badatelé na základě toho mají zjistit, zdali byli schopni vedle poslechu efektivně provádět ještě další činnost. Lambertová ovšem za účel tohoto cvičení považuje odvedení pozornosti od poslechu k jiné činnosti, proti čemuž Kurzová zcela logicky namítá, že v simultánním tlumočení se v žádném případě nejedná o dvě zcela rozdílné aktivity, které princip tohoto cvičení využívá, ale naopak jde o úkoly, které jsou spolu velmi úzce provázány.

V neposlední řadě Kurzová podrobuje kritice tzv. *digit processing* (zpracování čísel), při kterém jsou úkony cvičeny též odděleně: čísla jsou pouštěna probandům do sluchátek, ti je mají simultánně tlumočit a následně zapisovat. Tento typ cvičení je však založen na tlumočení údajů vytržených z kontextu a bez odpovídajících písemných materiálů, což Kurzová považuje za nepřirozené a v tlumočnické situaci naprosto nereálné. Namísto toho nabádá k nácviku přizpůsobení se kontextu a flexibility v používání strategií, které budou v dané situaci adekvátním řešením. Mechanické překódování bez sebemenšího zamyšlení a využití kontextu tedy autorka opět odsuzuje, což už je patrné z dřívější kapitoly o *teorii skopos*. Tam sice konstatuje, že překódování je v některých případech jediným správným způsobem převodu, ale vyjadřuje se o logicky strukturovaných výpovědích řečníka (Kurz 1996b: 100–104). To nám připadá správné v případě jednotlivých slov, která v žádném jazyce nemůžeme vnímat odděleně a která téměř vždy dávají smysl až v určitém celku, ale domníváme se, že tlumočení číselných údajů, byť vytržených z kontextu, by bylo velmi účinné. Tlumočení čísel a vlastních jmen totiž stále v tlumočeném projevu patří mezi nejsložitější typ jazykového převodu, který vyžaduje změnu dosavadní tlumočnické strategie.

7.3 Vliv nácviku na kvalitu tlumočení podle výzkumů v letech 1969 a 1990

Poté, co Broadbent uvedl, že není dost dobře možné se maximálně soustředit na poslech cizího projevu a svou vlastní produkci, uskutečnila Kurzová experiment se zkušenými i méně zkušenými tlumočnickými a ověřila, že nácvik a praxe mají na tlumočnické dovednosti

---

⁴⁹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

enormní vliv (Pöchhacker 2004: 115). V disertační práci, kterou dokončila v roce 1969, použila pro experiment celkem sto čtyřiceti čtyř osob na různých úrovních tlumočení. Jednalo se o vystudované tlumočnické, studenty vyšších ročníků, studenty nižších ročníků a skupinu netlumočnicků. Vycházela z přesvědčení Seleskovitchové a Ledererové, že pokrok je v tlumočení znatelný již po relativně krátké době. Její výzkum toto tvrzení potvrdil a navíc přinesl zjištění, že čím méně byli probandi zkušení, tím rychleji se jejich výkon zdokonaloval a přibližoval výkonu kolegů z vyšších ročníků. My se domníváme, že toto zjištění lze vztáhnout i na jiné procesy učení.

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se Kurzová rozhodla studenty tlumočnickví znovu podrobit zkoušce a potvrdit či vyvrátit dříve prokázaná fakta. Nový výzkum měl také zjistit, zda bude výkon po uplynutí pěti měsíců lepší, zda tomu tak bude ve všech úrovních náročnosti vybraných typů testů a zda se výkon červnových probandů přiblíží výkonu pokročilých tlumočnicků zkoumaných v roce 1969.

Výzkum probíhal v Institutu studia překladatelství a tlumočnickví při Vídeňské univerzitě, a to v místnosti vybavené odpovídajícími tlumočnickými kabinami s možností regulace hlasitosti a samozřejmě také funkčním nahrávacím zařízením. První část se odehrávala v lednu, druhá v červnu, obou testů se zúčastnili studenti prvního ročníku oboru tlumočnickví (anglicko-německé jazykové kombinace). Časové rozmezí pěti měsíců bylo zvoleno z toho důvodu, že v době prvního pokusu měli studenti za sebou pouhý semestr simultánního tlumočení, zatímco v době mezi prvním a druhým testováním nadále navštěvovali dvoutýdenní výuku na univerzitě a pochopitelně také měli dostatečný časový prostor pro samostudium. Lednového pokusu se účastnilo deset osob a červnového jen osm, přičemž oba testy absolvovalo pouze pět studentek (proto také byly vyhodnoceny pouze jejich výsledky).

Pro experiment autorka vybrala tři druhy úkolů: „*phrase shadowing*“ jednoduchých vět a dále pak poslech dvou druhů otázek – zjišťovacích a doplňovacích – jež měli studenti ihned zodpovědět.

Prvním úkolem byl *shadowing* třiceti vět, jako například *Pyreneje dělí Francii od Španělska; Duet je zpěv o dvou hlasech; Eiffelova věž je symbolem Paříže; Casablanca je hlavní město Maroka*. Věty bylo třeba doslova zopakovat vždy až po jejich dokončení – tím autorka zdůrazňuje výběr metody „*phrase shadowing*“, který studenty nabádá k začátku tlumočení až ve chvíli, kdy si dokáží jednotlivá slova spojit a vnímat je jako souvislý celek.

Druhým úkolem byly zjišťovací otázky vyžadující odpověď *ano/ne* jako například *Je 7 a 7 více než 20? Je žralok větší než velryba? Má New York více obyvatel než Paříž? Je*

Mississippi delší než Dunaj? Ještě před odpovědí, kterou bylo nutné vyslovit rychle na základě předchozích vědomostí, měli studenti otázku zopakovat, takže kognitivní proces byl pochopitelně výrazně náročnější.

Třetí fáze byla neobtížnější, studentům byly kladeny doplňovací otázky. Nejtěžší byla tato fáze z toho důvodu, že studenti museli otázku pochopit, rozmyslet si odpověď a následně ji správně formulovat. Odpověď měla být pokud možno stejně dlouhá jako výchozí otázka a probandí museli deverbálovat (odchýlit se od původního znění). Na seznamu otázek, které se četly studentům do sluchátek, bylo například *Proč nemá Rakousko námořnictvo? Proč okrádal Robin Hood bohaté? Proč mění chameleon barvu? Proč vymírají leopardi?* Šlo sice o logické věty, ale vzájemně nesouvisely, byly čteny bez kontextu či jakékoliv koheze. Všechny věty a oba typy položených otázek splňovaly kritérium délky, tedy 10–12 slabik, jež si Kurzová určila, a otázky byly vybrané tak, aby pokud možno nevyžadovaly dlouhé přemýšlení a podobaly se tak simultánnímu tlumočení, v němž také není možné jakkoliv váhat. Věty byly samozřejmě čteny ihned po sobě, aby se poslech co nejvíce podobal běžnému projevu, který profesionálové tlumočí.

Výsledky výzkumu autorka vyhodnotila testem významnosti rozdílu dvou výběrových průměrů (t-test) používaným ke zjištění statisticky významných závěrů. Výsledky znázornila ve sloupcových grafech. V následující tabulce jsou uvedeny výsledky jednotlivých testů v závislosti na jejich obtížnosti a na stupni tlumočnického vzdělání a praxe (Kurz 1996b: 107–117).

Rok výzkumu	Tlumočnické vzdělání	Úspěšnost testu (%)		
		Věty opakovací	Otázky zjišťovací	Otázky doplňovací
1990	1. semestr	92,7	84	83,3
	2. semestr	96	92	94
1969	Ukončené univerzitní vzdělání + praxe	97,6	94,3	96

Tabulka 1: Výsledky výzkumů z let 1969 a 1990

(Kurz 1996b: 118–123)

Z tabulky vyplývá, že v rámci opakování čtených vět červnoví studenti dosáhli úspěšnosti 96 % správných výsledků, u lednové skupiny správné výsledky dosahovaly 92,67

% . V simultánním zodpovídání zjišťovacích otázek červnové výsledky ukazovaly úspěšnost 92 % ve srovnání s předchozími 84 % a v případě odpovědí na otázky doplňovací úspěšnost dosáhla 94 % vůči předešlým 83,33 %. V překonání lednových výsledků po pěti měsících nácviku tedy všechny typy úkolů splnily svůj účel a celkově se výkon zvýšil o 33,3 %. Odpověď na otázku z roku 1969, tedy zda jsou jednotlivé typy úkolů různě náročné, studie též potvrdila: správně převedeno bylo 92,6 % vět a správně zodpovězeno pouze 84 % zjišťovacích a 83,3 % doplňovacích otázek. To, že se červnové výkony studentů v dílčích úkolech lišily méně, svědčí o tom, že během pěti měsíců dosáhli jisté automatizace a zvládat souběžně poslech a mluvení se jim dařilo relativně snadno (Kurz 1996b: 117–124).

Je obdivuhodné, s jakou pílí a zájmem autorka po celou dobu své kariéry pracuje. Vždy se snaží propojit již prokázané informace s novými poznatky a často se vrací ke starším výzkumům, pro něž vytváří nové hypotézy. Potvrdilo se, že bez ohledu na rozdíly v obtížnosti otázek se v průběhu času a díky soustavnému cvičení výkony studentů změnilly. Ukázalo se, že doba čtyř měsíců byla dostatečně dlouhá na to, aby se studenti zlepšili, a tím pádem přiblížili profesionálům testovaným v roce 1969. Kurzová si ověřila i předpoklady, že výkon při zpracovávání otázek bude horší než *shadowing* oznamovacích vět a že zcela nejtěžší budou doplňovací otázky, které jsou také nejpodobnější reálnému tlumočení, protože probandí musí výroky sami formulovat. Všechny hypotézy tedy byly potvrzeny, což připomíná skutečnost, že jsme při důkladném studování díla Kurzové nenalezli výzkum, v němž by se názor autorky do posledního detailu nepotvrdil.

7.4 Zjištění Wallace E. Lamberta ohledně dvojjazyčnosti a lingvistické dominance

Nezpochybnitelný vliv nácviku na paměť, rychlost reakce a další dovednosti simultánního tlumočení Kurzová ještě dále potvrzuje, a to na základě Lambertova výzkumu bilingvismu a převládání jednoho jazyka nad druhým z roku 1972. Lambert vycházel z toho, že plynulost projevu a rychlost reakce, která je spolu s prostorovou představivostí podstatným faktorem v mnoha testech inteligence, je zpočátku automatická pouze v mateřtině. Teprve osvojováním si druhého jazyka začínáme automaticky jednat i v něm. Toto automatické chování („*automatic behaviour*“) se dle autora projevuje v rostoucím počtu asociací a synonym, která si při poslechu konkrétního slova umíme vybavit.

Lambert proto zkoumal schopnost vybavit si anglická a německá synonyma u čtyř skupin studentů, jejichž mateřským jazykem byla němčina: jednalo se o tlumočníky a překladatele v prvním, druhém a třetím ročníku studia a jako kontrolní skupina byli zvoleni studenti psychologie. V rozmezí dvou minut měli účastníci výzkumu vypsát asociace, které se

jím vybaví u slov „*sprechen*“ a „*to speak*“, tedy slovesa „mluvit“ v obou zkoumaných jazycích. Lambert před začátkem výzkumu předpokládal, že výsledky studentů se budou lišit nejen ve dvou zkoumaných jazycích, ale také v rámci toho, v jaké fázi studia se nacházejí. Domníval se, že rychlost asociace bude lepší v německém jazyce a že studenti vyšších ročníků podají lepší výkon než studenti prvního ročníku a kontrolní skupina psychologů. Tato hypotéza se potvrdila a k její platnosti ještě přispěl výsledek experimentu z roku 1989.

Zde se badatel spolu s Gerverem a Longleyovou snažili vytvořit objektivní kritéria pro přijímací zkoušky na studium tlumočnictví při Polytechnické univerzitě centrálního Londýna. Aby uchazeče podrobili zkoušce v plynulosti asociací, opět začlenili do testů vybavování synonym. Když byl po šesti měsících, tedy po závěrečných zkouškách prvního semestru, experiment opakován, autoři dospěli k závěru, že ti, kteří ve zkouškách uspěli, vykazovali znatelně lepší výsledky již před půl rokem. Použití synonym se tedy v přijímacích zkouškách projevilo jako účinné.

Jelikož se ukázal podstatný rozdíl mezi asociacemi v mateřském a cizím jazyce a velkou úlohu hrála též odlišnost ve výkonu pokročilých a méně pokročilých studentů tlumočení, Kurzová i z Lambertových výsledků vyvozuje, že nelze pochybovat o vlivu nácviku na zlepšení tlumočnického výkonu (Kurz 1996b: 124–136). Aby význam tréninku ještě více zdůraznila, věnuje se v publikaci *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung* (1996) Lambertově experimentu ve stejné míře jako svému vlastnímu pokusu. Z křivky výkonu těchto čtyř skupin studentů můžeme odvodit, že efekt cvičení se vyvíjí lineárně – čím byli probandi starší a studijně pokročilejší, tím větší seznam slov vztahujících se k vybraným dvěma slovesům dokázali napsat. Protože se ukázalo, že rozdíl ve výkonu studentů prvního a druhého ročníku byl o hodně větší než rozdíl ve výkonu studentů druhého a třetího ročníku, je zřejmé, že na zlepšování výsledků v pokročilejších ročnících se musí pracovat ještě intenzivněji.

7.5 Výzkum obtížnosti tlumočení nerodilého mluvčího

Angličtina je již po dobu několika desetiletí ve světě dominantním jazykem. Na různé úrovni ji ovládá velké množství lidí, kteří v angličtině běžně vystupují na mezinárodních konferencích. Od sedmdesátých let se však badatelé začali domnívat, že pro tlumočnický je podstatně snazší převod jazykového materiálu předneseného rodilým mluvčím než projevu, který přednáší řečník hovořící jiným jazykem, než je jeho mateřština. V roce 1982 byla uveřejněna Cooperova studie, která označila stres vyplývající z nepřírozeného přízvuku jako čtvrtý nejvíce stresující faktor po rychlosti, čteném projevu a nevhodném technickém

vybavení (Kurz 2009: 189). Dále bylo zjištěno, že výkon tlumočnicků, kteří ovládají mateřský jazyk mluvčího, je podstatně lepší.

V roce 2001 proběhl na Vídeňské univerzitě pod vedením profesorky Kurzové výzkum podobný Cooperovu, který realizovala studentka Dominika Kodrnjová v rámci svého diplomového projektu. Snažila se dokázat, že výkon tlumočnicků je výrazně horší v případě, že převádějí projev nerodilého mluvčího.⁵⁰ Kodrnjová chtěla pomocí vlastního projektu potvrdit pravdivost Gilova *modelu úsilí*. Schéma tohoto modelu je založeno na předpokladu, že tlumočnick má k dispozici omezenou procesní kapacitu, kterou se musí snažit rovnoměrně rozdělit mezi jednotlivé úkony: jedná se o úsilí poslechu a analýzy, řečové produkce, krátkodobé paměti a dále pak koordinace, jež je společná všem třem druhům úsilí. Již z podstaty této teorie vyplývá, že cizorodé aspekty projevu jako fonetické, lexikální a syntaktické chyby rovnoměrné rozdělení aktivit narušují, a to tím, že vyžadují zvýšené úsilí vynaložené na poslech a analýzu.

Experiment spočíval v nahrání tlumočení dvou skupin studentů, z nichž první nejprve tlumočila anglický projev rodilého mluvčího a následně stejný text pronesený nerodilým mluvčím. Druhá postupovala přesně obráceně. Kromě nahrávek Kodrnjová využila ještě dotazníky a osobní rozhovory s deseti studenty, kteří měli za sebou dvousemestrální praxi simultánního tlumočení. Tlumočené projevy se lišily pouze výslovností, a tak byly chyby v gramatice, lexikologii nebo syntaxi vyloučeny. Předpoklad, že změna přízvuku bude pro studenty představovat problém, se však potvrdil.

Aby bylo možné studenty hodnotit podle konkrétních měřítek, byly projevy rozděleny na koherentní úseky, tj. jednotlivé věty. Projev rodilého mluvčího měl sedmdesát úseků a byl o pouhé tři sekundy delší než projev druhého řečníka: skupina A, začínající projevem rodilého mluvčího, správně přetlumočila 64,3 % úseků, přičemž se ztratilo zhruba 36 % dalších informací. Skupina B pak v případě stejného projevu uspěla s 63,7 % úseky a zbylých přibližně 36 % informací se ztratilo. Z projevu nerodilého mluvčího, jež tlumočila skupina B dříve než projev rodilého mluvčího, bylo skupinou A správně přetlumočeno 42,1 % úseků a skupinou B pouze 30,7 % úseků. Výsledky tedy potvrzují hypotézu, že obě skupiny podstatně lépe zvládly projev rodilého mluvčího, ačkoliv se lišil „pouze“ zcela přirozenou výslovností. Tlumočení nerodilého mluvčího bylo v případě skupiny B méně úspěšné, neboť si před ním nevyslechla tentýž projev přednesený rodilým mluvčím a nemohla proto anticipovat.

---

⁵⁰ Výsledky výzkumu Kodrnjové reflektuje článek Kurzové s názvem *The Impact of Non-native English on Students' Interpreting Performance* (2009).

V dotaznících pak probandi hodnotili terminologii, rychlost řečnickova projevu a výslovnost, a ve všech případech zaujal přední místo rodilý mluvčí. Problémy s porozuměním textu přednášeného nerodilým mluvčím se studenti snažili zmírnit například regulací hlasitosti. V osobních pohovorech se pak studenti vyjadřovali k výslovnosti, již považovali za více či méně šokující, a někteří dokonce zprvu pochybovali o tom, že nerodilý mluvčí hovoří opravdu anglicky (Kurz 2009: 192).

Kapacita lidské pozornosti je omezená a nutnost provádět během simultánního tlumočení více mentálních úkonů najednou schopnost plně se soustředit ještě oslabuje. Její rozdělení na více souběžně probíhajících procesů je stěžejní myšlenkou Gilova *modelu úsilí*, ve kterém je tlumočnický úspěšný pouze za předpokladu, že jeho pozornost zůstane rovnoměrně rozložena a kapacita mozku se nepřehltí. Výzkum dokázal, že tento model může být aplikován i na samotnou výslovnost: během experimentu bylo mentální úsilí tlumočnicků věnované porozumění cizímu přízvuku tak velké, že zbývající kapacita stačila na správné převedení pouze části sledovaného projevu. V reálné situaci by se kromě rozdílné výslovnosti vyskytovaly patrně i syntaktické chyby a idiomatické odchylky, takže náročnost tlumočení by byla ještě vyšší.

Teoretickým poznatkem, že čím více procesní kapacity tlumočnický spotřebuje na opětovné zpracování informace, tím méně mu zbývá na uložení dříve překódovaných informací, Kurzová vysvětluje fakt, že méně zkušení tlumočníci často začínají tlumočit ihned po začátku věty. To se děje proto, že nadměrná část pozornosti je v jejich fázi studia věnována výchozímu jazyku. Ušetřit kapacitu naopak tlumočnický může anticipací, díky níž se snaží z kontextu odvodit, kam autor výchozího projevu směřuje. Tento proces je však možný pouze v případě, že tlumočnický disponuje dostatečnou znalostí obou používaných jazyků a dokáže na základě předešlých zkušeností předvídat následující průběh konference. Tím se opět vracíme k termínu *chunk* – „*You do not hear single words but only the beginning and you know what is about to follow.*“⁵¹

7.6 Didaktická doporučení

„It is more of a side topic, whenever I was writing about didactics, it was the effort to combine theory and practise. I never tried to create a curriculum for interpretation. For my Habilitationsschrift, I had to write something of course and my intention was to show that Interpreting Studies are interdisciplinary. It is not just a method for linguists, you can learn

---

⁵¹ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

from other disciplines, cognitive science, communication theory."⁵² Didaktiku tlumočení autorka sice nepovažuje za jednu z hlavních linií svého výzkumu, ale i přesto lze z jejích odborných článků vyvodit praktické rady.

Z podkapitoly o kognitivní psychologii vyplývá, že výuka konsekutivního tlumočení má logicky předcházet výuce tlumočení simultánního, neboť i ve výcviku je potřeba postupovat od obecných strategií ke konkrétním. Obecné strategie jsou ukládány v dlouhodobé paměti, zatímco strategie užívané během simultánního tlumočení patří do paměti krátkodobé. Paměťové jednotky jsou pojmy zasazené do širšího kontextu, a proto je například vhodné procvičovat rozmanité použití synonym. V tomto ohledu Kurzová přejímá názor Lamberta a plně se ztotožňuje s výsledkem jeho experimentu. V krátkodobé paměti se však nachází omezené množství těchto jednotek, a jakmile dojde k překročení nejvyšší možné kapacity, paměť člověka se přetíží, dojde k nepochopení a je nutné zahájit proces překódování (Čeňková 2001: 54–56).

Během nácviku tlumočení se neustále konfrontují staré a nové dovednosti. Ty si tlumočnický osvojuje ve chvíli, kdy disponuje dostatečnými jazykovými a procedurálními vědomostmi, a nadále proces tlumočení probíhá automaticky. Stereotypní vyjádření převádíme automaticky, zatímco nezvyklé obraty zpracováváme spíše kognitivně řízenými procesy, při nichž využíváme předchozích znalostí a zkušeností. S jistotou lze říci, že proces automatizace je totožný s mírou sebejistoty, která ve studentech v průběhu studia roste. Protože je vedle faktoru stresu problematická i pozornost/soustředěnost, při jejímž nedostatku přicházejí pocity nejistoty, Kurzová zastává stejný názor, který v minulosti vyjádřili například i Gile nebo Moser-Mercerová: kurzy tlumočení mají být koncipovány s důrazem na bezpečné osvojení vhodných tlumočnických strategií, jež povedou k sebedůvěře samotných studentů. Techniky zvládnutí stresu by se měly vyučovat metodou praktických cvičení a je třeba si uvědomit, že zlepšení tlumočnických dovedností a dosažení odbornosti tlumočnicka trvá dlouhou dobu. Není proto možné studenty posuzovat podle měřítek, která se používají v hodnocení profesionálů.⁵³

Díky tomu, že Kurzová vedla po dobu osmnácti let praktické tlumočnické semináře a diplomové projekty, dobře si uvědomovala potřeby studentů a neustále se setkávala s impulzy k novým výzkumům. V rámci didaktických doporučení vyplývajících z výzkumu její diplomantky Kodrnjové se vyjadřuje o možnosti samostatného nácviku tlumočení na základě projevů nahraných ve *Speech Repository*, z nichž jsou nejvhodnější zejména projevy

---

⁵² Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

⁵³ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 2016-10-23].

mluvčích, jejichž výslovnost je odlišná od standardu. Také poukazuje na důležitost mediálního vybavení pracovišť a univerzit, které mohou zájemcům nabídnout originální nahrávky z konferencí z celého světa, v nichž si studenti všech jazykových kombinací mohou vybrat ze široké škály řečníků. Za výhodu pochopitelně považuje i dobré vybavení učeben, ve kterých probíhá výuka, a upozorňuje na nutnou konfrontaci studentů s reálnou situací – tedy s aktuálními projevy zasazenými do konkrétní situace. Nahrávací zařízení je velmi užitečné vzhledem k možnosti zpětného přehrání a následné kritické analýzy vlastního tlumočnického výkonu a většina pedagogů se o něm po celou dobu studia vyjadřuje jako o nejlepším předpokladu pro zlepšení tlumočnických dovedností. V případě videokonferencí vyzdvihuje důležitost přípravy a včasného obdržení písemných materiálů s tím, že když už možnost videokonference existuje a tvoří alternativu k osobnímu kontaktu (*face-to-face*), neměla by snižovat kvalitu výkonu tlumočnicka.

Kurzová jako tlumočnice, pedagožka a psycholožka často deklaruje i požadavky na vyučující. V rámci jedenácté tlumočnické konference organizované pod hlavičkou Generálního ředitelství pro tlumočení (SCIC), jež je zodpovědné za tlumočení a organizaci konferencí, vystoupila v roce 2007 s příspěvkem *Training for Trainers*. Z jeho obsahu je patrné, že autorka je pedagožkou, která je schopná provádět komplexní výzkumy a psát odborně zaměřené články, ale také dokáže promluvit obecně a méně znalému publiku zpopularizovat to, co ji tlumočnická praxe naučila. V první řadě upozorňuje na fakt, že vzdělávání učitelů má probíhat formou vzájemného předávání zkušeností a doporučení namísto hlásání jediné, obecně uznávané pravdy.⁵⁴

Závěrem této podkapitoly shrneme několik osobních postřehů a doporučení Kurzové. Nalezneme je ve stati s názvem *Small Projects in Interpretation Research* (2001), v níž zájemcům z řad budoucích badatelů ukazuje přínos experimentů menšího rozsahu. Zdůrazňuje, že výzkumy vždy ráda realizovala osobně: když pracuje badatel sám, nemá sice dostatečné finance a nemůže se tématem zabývat tak komplexně, jako kdyby měl grant, ale může se novým nápadem pokusit získat pozornost výzkumné komunity a přispět tak k prozkoumání faktorů, které by jinak prošly bez povšimnutí. Kurzová upozorňuje na to, že je důležité výzkum ještě před začátkem přesně naplánovat a nestanovit si příliš vysoké cíle. Naopak se přiklání k metodologicky jednoduchým projektům s logickou výstavbou a podotýká, že jediný způsob, jak ověřit správnost subjektivních pocitů, je podrobit je empirickému výzkumu. Dále pak doporučuje podrobné nastudování daného tématu v odborné

---

⁵⁴ Viz http://ec.europa.eu/dgs/scic/docs/i_kurz_presentation.pdf [cit. 2016-10-23].

literatuře, jež zamezí tomu, aby badatel přišel se zjištěním, které již přinesl některý z jeho předchůdců. V otázce současného výzkumu by mladým badatelům ze svých vlastních zkušeností doporučila zkoumat především oblast, o kterou se sami zajímají, přičemž přínosné by podle ní bylo věnovat se kognitivním procesům, jež nepovažuje za dostatečně probádané, kvalitě, kterou se mimo jiné zabývá univerzita v Granadě ve spolupráci s Vídeňskou univerzitou, a historii profesních asociací. Možností pro jejich pokračování je mnoho, neboť oblast tlumočení je dosud do značné míry neprobádaná.

8. OHLAS NA DÍLO INGRID KURZOVÉ

„If you are asking about my contribution to the theory of interpreting, I think the neurological experiments are of utmost importance.“ (Kurz 14. 10. 2016)⁵⁵

Vzhledem k mimořádnému rozsahu činnosti Kurzové, na který v této diplomové práci soustavně poukazujeme, nás může poněkud překvapit, že přímých citací z její vědecké činnosti nebo reakcí na její dílo nalezneme poměrně málo. Zajímavé je, že v českém prostředí je inspirativním pramenem nových podnětů převážně pro studenty, kteří její poznatky s oblibou používají v rámci zpracování teoretických částí svých diplomových prací. Prvním důvodem, o němž se domníváme, že k této skutečnosti přispívá, je relativní stručnost a jasná struktura autorčiných článků, které z tohoto důvodu představují snadno pochopitelný zdroj informací.

V repozitáři závěrečných prací Univerzity Karlovy jsme našli řadu diplomových prací zmiňující ve větší či menší míře Ingrid Kurzovou. Jsou jimi například *Rozdíly v hodnocení kvality tlumočení* (2015) Lenky Pospíšilové a *Hodnocení tlumočnického výkonu různými skupinami příjemců* (2008) Libora Nekuly, který téma svého diplomového projektu zvolil právě na základě výzkumné aktivity Kurzové, na niž, jak explicitně uvedl, chce strukturou svých dotazníků a zkoumání co nejtěsněji navazovat. Sám svůj empirický výzkum založil na hypotéze, že tlumočníci AIIC mají větší nároky na kvalitu než delegáti účastníci se téhož výzkumu, přikládají odlišný význam různým kritériím, a byl si vědom toho, že nemohou být považováni za jeden homogenní celek. Z názvu *Počátky neurolingvistického výzkumu v oblasti tlumočení v Itálii* (2012) autorky Alžběty Kadové jasně vyplývá, že její práce bude obsahovat samostatnou pasáž věnující se studii s využitím EEG a jejího srovnání s obdobnými experimenty. *Zvládnutí stresu při simultánním tlumočení* (2014) autorky Marie Příbylové prokazuje, že studenti mají tendenci z poznatků Kurzové využívat převážně ty, které souvisejí s didaktikou tlumočení, což je pravděpodobně také badatelčíným záměrem, s nímž k jednotlivým výzkumům přistupuje. Diplomantka zdůrazňuje nutnost bezpečného ovládnutí technik a strategií, jež vedou k eliminaci či alespoň lepšímu zvládnutí stresu. V kurzech tlumočení by měly nabývat zvláštního významu a studenti by si je měli osvojovat v rámci praktických cvičení. Tato tvrzení jsou pochopitelně plně v souladu s naší prací.

V souvislosti s oblastí kognitivní psychologie je vhodné uvést diplomovou práci o technologiích ve výcviku tlumočnicků *Technology in Interpreter Training* (2014) autorky

---

⁵⁵ Citace je převzata z osobního rozhovoru s Ingrid Kurzovou na Vídeňské univerzitě dne 14. 10. 2016.

Terezie Kalčíkové z Masarykovy univerzity. Autorka v rámci metodologických postupů při vyučování tlumočení rozvádí Kurzové schéma automatizace tlumočnických dovedností a opět zdůrazňuje nutnost praktických aktivit. Článek *Some Aspects of the Self-Assessment of Student Interpreters* (2014) autorky Lýdie Machové z Univerzity Komenského v Bratislavě využívá Kurzové poznatky z oblasti kvality, jež jsou snadno aplikovatelné na oblast didaktiky. Machová se domnívá, že je nutné zdůrazňovat jednotlivých osm kritérií v každodenní výuce.⁵⁶

Kurzová kvalitu zpracovala jasně a strukturovaně a na Vídeňské univerzitě dokonce jednotlivá kritéria tvoří samostatná témata diplomových prací.⁵⁷ Ve značné míře její výsledky využívá i disertační práce *The Consecutive Conference Interpreter as Intercultural Mediator* (2007) Aladdina Al-Zahrana z britské univerzity v Salfordu. Autor čerpá z celé řady článků, jež sahají jak do historie tlumočnické disciplíny a obrazu tlumočnicka jako hrdiny z klasické literatury, tak do tematiky kognitivních strategií využitých při tlumočnickém procesu, stresu, kvality a nutnosti soustavného cvičení. V článku *The Application of Skopos Theory on Simultaneous Interpreting* (2015) Christiane Dikiciové je zase zpracována *teorie skopos* tak, jak je nám známa od Kurzové, zde je ovšem zasazena do kontextu jiných pohledů a srovnána s poznatky Sylvie Reinartové.⁵⁸ Ačkoliv se tento výčet týká pouze několika nalezených prací, domníváme se, že postačí pro představu o tom, v jakých výzkumných oblastech novodobí teoretikové a začínající výzkumníci odkaz Kurzové vyhledávají.

K závěru, jenž je zmíněn hned v první větě této kapitoly, jsme došli po prohlédnutí tlumočnicko-překladatelské databáze BITRA, na niž nás mimo jiné upozornil Gile. Nenalezli jsme však žádné příspěvky, v jejichž názvu by se objevovalo badatelčino jméno, a při zadání výrazu do všech polí vyhledávače se nám ukázaly pouze články autorky či skupiny autorů, jež jsou zmíněny na jiných místech této diplomové práce. Ačkoliv si jsme vědomi, že elektronický portál *google scholar* neskýtá veškeré použité citace, dovolujeme si na jeho základě konstatovat, že se nevyskytuje žádná publikace či úsek většího rozsahu zabývající se pouze Ingrid Kurzovou a poskytující zevrubnou analýzu a interpretaci jejích výzkumů. V tom nás v e-mailové korespondenci utvrdil i Pöchhacker. Co se týče jednotlivých citací, zmiňujících autorčiny poznatky, je internetová databáze bohatší. Po jejím prostudování jsme dospěli k názoru, že nejvíce reflektované jsou badatelčiny poznatky ohledně kvality

---

⁵⁶ Viz

http://staryweb.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kaa/Lydia_Machova/Lydia_Machova_Some_Aspects_of_the_Self-Assessment_of_Student_Interpreter_Triennial.pdf [cit. 2016-10-23].

⁵⁷ Viz http://othes.univie.ac.at/18090/1/2012-01-20_0108135.pdf [cit. 2016-10-23].

⁵⁸ Viz <http://atif.sobiad.com/sobiadfiles/sobiadarsiv2/ijla/Dergi/210.pdf> [cit. 2016-10-23].

tlumočnického výkonu. Protože víme, že Kurzová svými výsledky odstartovala četné komparativní výzkumy a vyvolala o celou problematiku recepce a kvality zesílený zájem, nepřekvapí nás, že nejvíce citovaný je její článek *Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups* (221). Ve větší míře je citována i souhrnná publikace *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*⁵⁹ (132) a v menší míře pak články *Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices* (50) a *Overcoming Language Barriers in European Television* (43). Nepublikovaná disertační práce *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören* byla nalezena pouze čtyřikrát.⁶⁰

Z toho, co jsme v naší diplomové práci uvedli, jasně plyne, že Kurzová ovlivnila a zcela jistě ještě ovlivní nejen studenty, ale také další badatele, pedagogy a tlumočníky, již se na základě studia její publikační činnosti rozhodnou pro empirický výzkum v oblasti tlumočnictví. Význam autorky je zcela očividný ze souborné práce jejího dlouholetého kolegy a spoluautora výzkumů Franze Pöchhacker *Introducing Interpreting Studies* (2004), v níž jsou autorčiny teorie, experimenty a jejich výsledky zmiňovány v několika pasážích. Pöchhacker ji zasazuje do historického kontextu, vysoce hodnotí přínosnou kombinaci jejího vzdělání a v neposlední řadě ji prezentuje jako moderní badatelku se zájmem o nové technologie, které opět napomůžou zvýšené efektivitě nácviku tlumočení. Na svou kolegyni odkazuje nejen v populární oblasti mediálního tlumočení, ale také ji spojuje s velkými úspěchy ve zlepšení kvality pracovních podmínek tlumočnicků. Její výzkum považuje za zásadní z hlediska replikace výzkumu kritérií kvality, kterou prosazuje. Upozorňuje na to, že zkombinovala použití osmi kritérií Bühlerové a čtyřstupňového verbálního hodnocení „vysoce důležitý“, „důležitý“, „méně důležitý“ a „irelevantní“, čímž jako první původní metodologii přehodnotila a rozšířila.⁶¹

V oblasti mediálního tlumočení, ve které je její úloha nejen v rámci Rakouska naprosto nezastupitelná, je citována v publikaci Phillise Zatlinové *Theatrical Translation and Film Adaptation* (2005) v okamžiku, kdy autorka této knížky vyzdvihuje oblibu titulkování ve srovnání s dabingem. Odvolává se na výzkum Kurzové, v němž se pro preferenci titulků ve filmech importovaných z anglicky mluvících zemí vyjádřilo 64 % osob.⁶² Její přínos zmiňují

---

⁵⁹ Na tomto místě si dovoluujeme uvést originální názvy bez českého překladu, jež jsme v předchozích částech práce využívali.

⁶⁰ Viz <https://scholar.google.cz/scholar?hl=cs&q=ingrid+kurz&btnG=> [cit. 2016-08-05].

⁶¹ Viz http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_1/02_Franz%20Pochhacker.pdf [cit. 2016-10-23].

⁶² Viz http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/DVBS08/um/Zatlin__Theatrical-Translation-and-Film-Adaptation.pdf [cit. 2016-10-23].

například i Dörte Andresová a Sarah Fünferová, jež zpracovaly mediální tlumočení v Německu právě po vzoru rakouské badatelky.⁶³

V souvislosti s ohlasem na dílo Kurzové jsme se obrátili na tlumočníka a profesora prestižní pařížské tlumočnické školy ESIT Daniela Gila, a proto se domníváme, že je vhodné v předposledním odstavci kapitoly o recepci díla této vídeňské badatelky uvést jeho názor: „*To me, Ingrid Kurz, one of the very first researchers who worked on interpreting (her doctoral dissertation dates back to 1969), has always been one of most attractive personalities in the field. She was a pioneer of interdisciplinarity, has been working on topics ranging from interpreting cognition to history through quality, professional issues and the image of interpreters in fiction, with a clear prose and intact motivation, and has contributed a lot to research into interpreting over close to half a century.*“⁶⁴ Autor tohoto výroku téměř doslova potvrdil naše pocity, jež jsou shrnuty v závěrečné kapitole. Jeho vyjádření nás však nepřekvapilo, jelikož i on se od osmdesátých let zasazuje o větší rigoróznost tlumočnického výzkumu, usiluje o vzájemnou spolupráci badatelů a propaguje pouze empiricky podložené výzkumy. Svou kolegyni zmiňuje na několika místech svých souborných publikacích a na její celoživotní inspiraci a respekt k předchozím teoretikům upozorňuje například ve zmínce o její disertační práci, jejíž hlavní tezí se stala Broadbentova myšlenka o náročnosti simultánního poslechu, porozumění a vlastního projevu (Gile 2010: 5).

O rozmanitosti autorčiných zájmů vypovídají výsledky spolupráce s Klausem Kaindlem, s nímž publikovala řadu esejů, jež zobrazují tlumočnické a překladatelské jako literární postavy. Mýty a předsudky dává dvojice autorů do kontrastu se skutečnou podobou jejich práce a pomocí moderních poznatků z teorie se snaží docílit toho, aby čtenáři pochopili úlohu tlumočnicka jako zprostředkovatele několika kultur, který si mnohdy připadá jako *outsider* s nejasnou identitou a rodinným zázemím, jenž naopak lidem ovládajícím pouze jeden jazyk mnohdy závidí.⁶⁵ Již z této stručné charakteristiky můžeme odvodit, že Kurzová se jakožto vysoce motivovaná tlumočnice s úctou k vlastnímu povolání zasadila o posílení prestiže, kterou si dle jejího názoru tato profese zaslouží.

---

⁶³ Viz http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/8257/1/NL_16_8.pdf [cit. 2016-10-23].

⁶⁴ Citace je převzata z emailové korespondence dne 3. 8. 2016.

⁶⁵ Viz <http://aiic.net/page/2837/book-review-interpreters-and-translators-as-literary-creations/lang/1> [cit. 2016-10-23].

9. ZÁVĚR

Přínos Ingrid Kurzové z hlediska interdisciplinarit je nesporný, a to nejen na základě výše popsaných experimentů, ale též vzhledem k tomu, jak tento druh výzkumu trvale prosazuje. V úvodu či závěru svých prací význam interdisciplinárního výzkum podtrhuje, přičemž vždy zmiňuje jména svých předchůdců a předchůdkyň, na které ve větší či menší míře navazuje. Ačkoliv se naše práce nezabývá historií tlumočení, která je jednou z badatelských výzkumných oblastí, nebylo možné ji vypracovat bez uvedení celé řady jmen, popisu výzkumů ostatních badatelů a zmínění jejich hlavních poznatků. Za důležité zjištění, plynoucí ze zpracování autorčiných pěti hlavních témat, považujeme to, že Kurzová ve svých článcích reflektuje výsledky bádání svých kolegů ve stejné a často i větší míře než své vlastní poznatky. To jen dokládá pečlivost a svědomitost, se kterou ke každému výzkumu přistupuje. Zohledňuje všechny aspekty, jež by mohly hrát roli, a zajišťuje tak co nejvyšší relevantnost jí prezentovaných výsledků.

Rádi bychom podotkli, že autorka ve všech svých textech působí velice skromně. V článcích věnujících se kvalitě tlumočení nejprve rozebírá experimenty svých kolegů, kteří se zcela zjevně inspirovali právě jí – toto však Kurzová neuvádí. Nijak nezdůrazňuje, že experimenty, které uskutečňovala v rámci zkoumání fyzických a psychických podmínek tlumočnicků v kabinách, přispěly AIIC k myšlence realizovat empirické šetření stresových faktorů, jehož výsledky prokázaly, že stresové faktory jsou opravdu objektivně měřitelné. Na základě výzkumů a studií byla tato kritéria spolu s pracovními podmínkami konferenčních tlumočnicků výrazně zlepšena, na čemž má Kurzová velkou zásluhu. Skromnost autorky jako jednu z jejích předností vyzdvihuje také Daniel Gile, který zdůrazňuje, že Kurzová prováděla výzkumy v první řadě z vlastního zájmu: „*As I perceive it, she did research for the best possible reasons, i.e. out of personal interest rather than academic ambition, always very discreetly, without drawing the spotlights to herself.*“⁶⁶

Zdá se nám neobvyklé, že se v jejím díle navzdory četným zmínkám o ostatních teoreticích téměř nevyskytuje kritika. Ta je patrná snad pouze v pasáži o *teorii skopos*, jejíž základ, tedy přizpůsobení se příjemci, autorka považuje za zcela banální vyjádření. Kritiku některých aspektů této teorie odůvodňuje s použitím konkrétních příkladů z praxe konferenční tlumočnice. Dále se nesouhlas objevuje v charakteristice fonetického *shadowingu*. Zde je její kritika také plně oprávněná, neboť se k ní autorka patrně dostává přes hlavní tezi pařížské školy, spočívající v tlumočení smyslu na úkor tlumočení jednotlivých slov.

---

⁶⁶ Citace je převzata z emailové korespondence dne 3. 8. 2016.

Kurzová tedy četné modely svých předchůdců empiricky prověřuje a podává tak další vysvětlení, mnohdy obohacené o hlubší poznatky z kognitivní psychologie a neuropsychologie. To je také jedním z důvodů, proč jsou její texty inspirativním pramenem pro studenty, kteří hledají teoretické zázemí, o něž se budou moci opírat ve své diplomové práci. V pasážích, které věnuje vlastním poznatkům z oblasti audiovizuálního tlumočení, je očividná její dlouholetá praxe, která je zárukou toho, že její odborné články nikdy neztrácejí kontakt s realitou. Poutavým popisem konkrétních zkušeností se články stávají přínosnými pro studenty i pedagogy, protože se snaží vyústit do praktických doporučení. Nová zjištění ohledně očekávání uživatele nabízejí nové pohledy na výuku tlumočení i následnou tlumočnickou praxi.

Rádi bychom v této souvislosti upozornili na obecnou slabinu tlumočnických výzkumů, které jsou často – soudě podle získaných a prostudovaných pramenů – prováděny na malém počtu sledovaných osob. To prakticky znemožňuje užít statistické metody korelace či pravděpodobnosti, a tudíž částečně znevěrohodňuje některé výsledky. Potíž je v tom, že komunita tlumočnicků, eventuálně studentů tlumočnictví, není rozsáhlá, takže v zemích velikosti Rakouska není jednoduché získávat pro některé typy výzkumů dostatek probandů. Zdá se však, že badatelům z této oblasti to příliš nevadí, neboť se v popsanych studiích o tomto nedostatku nezmiňují.

Přínos této badatelky se odvíjí od kombinace jejího tlumočnického a psychologického vzdělání. Kurzová není pouze klasickou, vědecky založenou badatelkou, ale vždy prokazuje dokonalou teoretickou a empirickou znalost zkoumaných témat. Všeho, o čem píše, se aktivně zúčastnila, a dodala tak do výzkumu tlumočení tolik ceněné propojení teorie s praxí. Několik jejich vědeckých projektů je průlomových: nabídla jeden z prvních komplexních výzkumů kvality tlumočnického výkonu, jímž podnítila vlnu studií, které se na toto téma uskutečnily, v oblasti mediálního tlumočení je považována za hlavní osobnost v celostátním měřítku. Sama však za nejpodstatnější považuje svůj přínos v oblasti neurologických experimentů. U všech pěti popisovaných oblastí stála vždy na samém počátku jejich výzkumu a svým působením na pomezí několika vědních disciplín přispívá k výměně informací a sbližování vědecké komunity. Proto můžeme závěrem říci, že dílo této inspirativní, všestranně zaměřené, úspěšné a zároveň velice skromné badatelky si zaslouží poctu a má nezastupitelné místo v oblasti teorie tlumočení.

10. BIBLIOGRAFIE

10.1 Primární literatura

KURZ (PINTER), Ingrid. 1969. *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören* [doktorská disertace]. Wien: Universität Wien.

KURZ, Ingrid. 1983a. Der von uns ... Schwierigkeiten des Simultandolmetschens Deutsch–Englisch. In: *Festschrift zum 40. Jährigen Bestehen des Instituts für Übersetzer- und Dolmetscherausbildung der Universität Wien*. Ulln: Dr. Ott Verlag.

KURZ, Ingrid. 1983b. Konferenzdolmetscher: Berufszufriedenheit und soziales Prestige. In: *Nouvelles de la FIT*, Nouvelle Série 2/4, s. 130–135.

KURZ, Ingrid. 1985a. The Rock Tombs of the Princes of Elephantine: Earliest References to Interpretation in Pharaonic Egypt. In: *Babel 31:4*, s. 213–218.

KURZ, Ingrid. 1985b. Zur Rolle des Sprachmittlers im Fernsehen. In: Bühler, Hildegund (ed). *Der Übersetzer und seine Stellung in der Öffentlichkeit, Proceedings of the Xth World Congress of FIT*. Vienna: Braumüller, s. 213–215.

KURZ, Ingrid. 1986a. Das Dolmetscher-Relief aus dem Grab des Haremhab in Memphis: Ein Beitrag zur Geschichte des Dolmetschens im alten Ägypten. In: *Babel 32:2*, s. 73–77.

KURZ, Ingrid. 1986b. Dolmetschen im alten Rom. In: *Babel 32:4*, s. 215–220.

KURZ, Ingrid. 1989a. Conference Interpreting – User Expectations. In: Hammond, Deanna (ed). *Languages at Crossroads. Proceedings of the 29th Annual Conference, ATA, Medford*. New Jersey: Learned Information Inc., s. 143–148. URL: <https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/4908/1/KurzIN5.pdf> [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid. 1989b. The Use of Videotapes in Consecutive and Simultaneous Interpretation Training. In: Gran, Dodds (eds). *The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation*. Udine: Campanotto Editore, s. 213–215.

KURZ, Ingrid. 1990a. Conference Interpreting: Job Satisfaction, Occupational Prestige and Desirability. In: Jovanovic, Mladen (ed). *Translation, a Creative Profession. Proceedings of the XIIth FIT Congress Beograd 1990*. Beograd: Prevodilac, s. 363–373.

KURZ, Ingrid. 1990b. Der Einsatz neuer Technologien in der Dolmetscherausbildung. In: Salevsky, Heidemarie (ed). *Übersetzungswissenschaft und Sprachmittlerausbildung. Akten der I. internationalen Konferenz, Berlin, Mai 1988*. Berlin: Humboldt-Universität, s. 356–369.

KURZ, Ingrid. 1990c. Overcoming Language Barriers in European Television. In: *Interpreting: Yesterday, Today, and Tomorrow*. Edited by David Bowen and Margareta Bowen. American Translators Association Scholarly Monograph Series, IV.

KURZ, Ingrid. 1992. „Shadowing“ Exercises in Interpreter Training. In: *Teaching Translation and Interpreting: Training Talent and Experience. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1991*. Edited by Cay Dollerup and Anne Loddegaard.

KURZ, Ingrid. 1993a. Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. In: *The Interpreters' Newsletter 5*, s. 13–21.

KURZ, Ingrid. 1993b. The 1992 U. S. Presidential Elections: Interpreting the American Debathathon for Austrian Television. In: *Proceedings of XIIIth World Congress of FIT*. London: ITI, s. 441–445.

KURZ, Ingrid. 1994. A Look into the „Black Box“ – EEG Probability Mapping during Mental Simultaneous Interpreting. In: Snell-Hornby, Pöchhacker, Kaindl (eds). *Translation Studies – An Interdiscipline. Selected Papers from the Translation Studies Congress, Vienna, September 1992*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 198–207.

KURZ, Ingrid. 1995a. Interdisciplinary Research – Difficulties and Benefits. In: *Interpreting Research. Special Issue of Target 7:1*, s. 165–179.

KURZ, Ingrid. 1995b. Watching the Brain at Work – An Exploratory Study of EEG Changes during Simultaneous Interpreting (SI). In: *The Interpreters' Newsletter* 6, s. 3–16.

KURZ, Ingrid, BASE, Elvira, CHIBA, Doris, PATELS, Werner, WOLFRAM, Judith. 1996a. Scribe or Author? In: *The Interpreters' Newsletter* 7, s. 3–18.

KURZ, Ingrid. 1996b. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Wien: WUV-Universitätsverlag.

KURZ, Ingrid. 1996c. Special Features of Media Interpreting as Seen by Interpreters and Users. In: *Proceedings of XIVth World Congress of FIT 1996*. Vienna: Universitätsverlag, s. 957–965.

KURZ, Ingrid, BASE, Elvira. 1997a. Fiction and Reality: The Greek Interpreter by Sir Arthur Conan Doyle. In: *The Jerome Quarterly* 12/4.

KURZ, Ingrid. 1997b. Getting the Message Across – Simultaneous Interpreting for the Media. In: *Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress, Prague 1995*. Edited by Mary Snell-Hornby, Zuzana Jettmarová and Klaus Kaindl. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 195–205.

KURZ, Ingrid. 1997c. Interpreters: Stress and Situation-dependent Control of Anxiety. In: Klaudy, Kinga, Kohn, Janos (eds). *Transfere Necesse est*. Budapest: Scholastica, s. 201–206.

KURZ, Ingrid. 2000. Mediendolmetschen und Videokonferenzen. In: *Dolmetschen: Theorie, Praxis, Didaktik mit ausgewählten Beiträgen der Saarbrücker Symposien*. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag, s. 89–102.

KURZ, Ingrid. 2001a. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. In: *META*, vol. 46/2, s. 394–409.

KURZ, Ingrid. 2001b. Small Projects in Interpretation Research. In: *Getting Started in Interpreting Research: Methodological Reflections, Personal Accounts and Advice for*

Beginners. Edited by Daniel Gile, Helle V. Dam, Friedel Dubsclaff, Bodil Martinsen and Anne Schjoldager. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 101–120.

KURZ, Ingrid, MOISL, Angela. 2002a. *Berufsbilder für Übersetzer und Dolmetscher*. Wien: WUV–Universitätsverlag.

KURZ, Ingrid. 2002b. Interpreting Training Programmes: The Benefits of Coordination, Cooperation and Modern Technology. In: *Teaching Translation and Interpreting 4: Building bridges*. Edited by Eva Hung. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 65–72.

KURZ, Ingrid. 2002c. Physiological Stress Responses During Media and Conference Interpreting. In: Garzone, Viezzi (eds). *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 195–202.

KURZ, Ingrid. 2003. Quality from the User Perspective. In: *La Evaluación de la Calidad en Interpretación: Investigación*. Granada: Almunécar, s. 3–21.

KURZ, Ingrid. 2004. Dolmetschen gestern, heute, morgen. In: *50 Jahre Universitas. Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Wien: Universitas, s. 22–27. URL: <http://www.universitas.org/uploads/media/1204_sondern01.pdf > [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg). 2005. *Wortklauber, Sinnverdreher, Brückenbauer? DolmetscherInnen und ÜbersetzerInnen als literarische Geschöpfe*. Wien: LIT Verlag.

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg). 2008. *Helfer, Verräter, Gaukler? Das Rollenbild von TranslatorInnen im Spiegel der Literatur*. Wien: LIT Verlag.

KURZ, Ingrid. 2009. The Impact of Non–native English on Students' Interpreting Performance. In: *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Edited by Gyde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch–Arbogast. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 179–192.

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg). 2010. *Machtlos, selbstlos, meinungslos? Interdisziplinäre Analysen von ÜbersetzerInnen und DolmetscherInnen im belletristischen Werken*. Wien: LIT Verlag.

KURZ, Ingrid. 2012. Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen: Erwartungen und einschränkende Faktoren. In: *Dolmetschqualität in Praxis, Lehre und Forschung*. Edited by Barbara Ahrends, Michaela Albi-Mikasa and Claudia Sasse. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, s. 33–41.

KURZ, Ingrid. 2013. Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices. In: *The Interpreters' Newsletter 12*, s. 51–67. URL: <<http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf>> [cit. 2016-10-23].

10.2 Sekundární literatura

ČEŇKOVÁ, Ivana. 2001. *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha FF UK: Desktop Publishing.

GILE, Daniel. 1990. L'évaluation de la qualité du travail par les délégués: une étude de cas. *The Interpreters' Newsletter*, s. 66-71.

PÖCHHACKER, Franz. 1994. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

PÖCHHACKER, Franz, SHLESINGER, Miriam. 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge Language Readers.

PÖCHHACKER, Franz. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London/New York: Routledge.

PÖCHHACKER, Franz. 2008. The Turns of Interpreting Studies. In: *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Edited by Gyde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch-Arbogast. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 25–48.

PÖCHHACKER, Franz ed. 2015. *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge.

SNELL-HORNBY, Mary. 2006. *The Turns of Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

VERMEER, Hans. 1984. Übersetzen als kultureller Transfer. In: *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*. Edited by Mary Snell-Hornby MGYde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch-Arbogast. Tübingen: Francke, s. 30–53.

ZATLIN, Phillis. 2005. *Theatrical Translation and Film Adaptation*.

Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters Ltd. URL:

<http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/DVBS08/um/Zatlin__Theatrical-Translation-and-Film-Adaptation.pdf> [cit. 2016-10-23].

10.3 Diplomové a disertační práce

AL-ZAHRAN, Aladdin. 2007. *The Consecutive Conference Interpreter as Intercultural Mediator: A Cognitive-Pragmatic Approach to the Interpreter's Role*. Salford: University of Salford. School of Languages. European Studies Research Institute (ESRI). URL:

<http://usir.salford.ac.uk/2060/1/Dr_A_Al-Zahran's_PhD_Thesis.pdf> [cit. 2016-10-23].

BORK, Justyna. 2012. *Akzent als Qualitätsparameter beim Simultandolmetschen*. Wien: Universität Wien. Zentrum für Translationswissenschaft.

KADOVÁ, Alžběta. 2012. *Počátky neurolingvistického výzkumu v oblasti tlumočení v Itálii*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie.

KALČÍKOVÁ, Terezie. 2014. *Technology in Interpreter Training*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Katedra anglistiky a amerikanistiky.

NEKULA, Libor. 2008. *Hodnocení tlumočnického výkonu různými skupinami příjemců*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie.

POSPÍŠILOVÁ, Lenka. 2015. *Rozdíly v hodnocení kvality tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie.

PŘIBYLOVÁ, Marie. 2014. *Zvládnutí stresu při simultánním tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie.

10.4 Internetové zdroje

ANTOSIK, Jessica. *Prof. Dr. Ingrid Kurz: Mrs. Apollo über das TV-Dolmetschen*. URL: <<http://uepo.de/2011/07/19/prof-dr-ingrid-kurz-mrs-apollo-uber-das-tv-dolmetschen>> [cit. 2016-10-23].

DIKICI, Christine. *Die Anwendbarkeit der Skopostheorie auf das Simultandolmetschen*. URL: <<http://atif.sobiad.com/sobiadfiles/sobiadarsiv2/ijla/Dergi/210.pdf>> [cit. 2016-10-23].

DÖRTE, Andres, FÜNFER, Sarah. *TV interpreting in Germany: the television broadcasting company ARTE in comparison to public broadcasting companies*. URL: <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/8257/1/NL_16_8.pdf> [cit. 2016-10-23].

HEDVÁBNÝ, Jan. *Teorie duálního kódování*. URL: <http://it.pedf.cuni.cz/strstud/edutech/2008_Teorie_dualniho_kodovani_Hedbavny/> [cit. 2016-11-26].

GILE, Daniel. *Interpreting Research*. URL: <<http://aiic.net/page/341/interpreting-research/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

International Conference: Quality in Conference Interpreting. URL: <<http://aiic.net/page/296/quality-in-conference-interpreting/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

John R. Anderson – Biography. URL: http://act-r.psy.cmu.edu/peoplepages/ja/ja_bio.html [cit. 2016-10-23].

Konferenz vom 08.07.2011, gehalten von Ingrid Kurz auf Deutsch. URL: <<http://www.fb06.uni->

mainz.de/stefl/video/anzeigesql.php?URL=mms://windowsmedia.zdv.uni-mainz.de/stefl/new/93.flv&konf=Konferenz&datum=08.07.2011&redner=Ingrid%20Kurz&sprache=Deutsch&thema=TV-Dolmetschen&bemerkungen=&flash=true [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid. *Danica Seleskovitch Prize 2012: Acceptance Speech*. URL: <http://www.prix-danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf> [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid. *Interpreting the WTC Attacks*. URL: <<http://cirinandgile.com/Bulletin%2032rtf.htm>> [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid. *Training of Trainers*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4> [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid, LIU, Minhua, SHLESINGER, Miriam, OBLER, Loraine. *Interpreting Work Buffers against Aging? Reporting on the AIIC Lifespan Study*. URL: <<http://aiic.net/page/3655/interpreting-work-buffers-against-aging-reporting-on-the-aiic-lifespan-study/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

KURZ, Ingrid, PÖCHHACKER, Franz, ZWISCHENBERG, Cornelia. *Quality and Role: The Professionals' View*. URL: <<http://aiic.net/page/3044/quality-and-role-the-professionals-view/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

MACHOVÁ, Lýdia. *Some Aspects of the Self-Assessment of Student Interpreters*. URL: <http://staryweb.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kaa/Lydia_Machova/Lydia_Machova_Some_Aspects_of_the_Self-Assessment_of_Student_Interpreters_Triennial.pdf> [cit. 2016-10-23].

MACKINTOSH, Jennifer. *How Interpreting is Perceived by Users*. URL: <<http://aiic.net/page/1404/how-interpreting-is-perceived-by-users/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

MACKINTOSH, Jennifer. *The AIIC Workload Study: Executive Summary*. URL: <<http://aiic.net/page/888/the-aiic-workload-study-executive-summary/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

MACKINTOSH, Jennifer. *Workload Study: What It Tells Us about Our Job*. URL: <<http://aiic.net/page/660/workload-study-what-it-tells-us-about-our-job/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

PÖCHHACKER, Franz. *Quality Research Revisited*. URL: <<https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2477/1/09.pdf>> [cit. 2016-10-23].

PÖCHHACKER, Franz. *Replication in Research on Quality in Conference Interpreting*. URL: <http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_1/02_Franz%20Pochhacker.pdf> [cit. 2016-10-23].

PYM, Anthony. *Ingrid Kurz (translation scholar)*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4> [cit. 2016-10-23].

SMITH, Philip H. D. *Book review: interpreters and translators as literary creations*. URL: <<http://aiic.net/page/2837/book-review-interpreters-and-translators-as-literary-creations/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

STUČHLÍK, Aleš. *Neurobiologie chování a paměti*. URL: <http://industry.biomed.cas.cz/332/www332_CZ/dokumenty/Modul1.pdf> [cit. 2016-10-23].

TISELIUS, Elisabeth. *Research on Quality in Interpreting*. URL: <<http://aiic.net/page/6318/research-on-quality-in-interpreting/lang/1>> [cit. 2016-10-23].

10.5 Rozhovory

Záznam rozhovoru s Ingrid Kurzovou ze dne 14. 10. 2016 je uložen v osobním archivu autorky diplomové práce.